

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра європейської економіки і бізнесу

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

Міжнародні економічні відносини

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

29 «Міжнародні відносини»

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

292 «Міжнародні економічні відносини»

Форма здобуття освіти: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «Розвиток міжнародної співпраці України в межах концепції
феміністичної економіки»

здобувачки Вовченко Катерини Олександрівни

Наукова керівниця: к.е.н., доцентка Вінська Оксана Йосипівна

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації
здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Федірко Олександр Анатолійович

(підпис)

Київ 2026

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра європейської економіки і бізнесу

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

Міжнародні економічні відносини

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

29 «Міжнародні відносини»

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

292 «Міжнародні економічні відносини»

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Федірко О.А.

_____ Федірко О.А.

_____ 20__ р.

_____ 20__ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачці вищої освіти *Вовченко Катерині Олександрівні*
заочної форми навчання

на підготовку кваліфікаційної магістерської роботи

на тему **«Розвиток міжнародної співпраці України в межах концепції феміністичної економіки»**

Тему затверджено наказом ректора Університету від «9» вересня 2025 р. № 1355-ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на основі даних, офіційної документації, матеріалів аналітичних звітів та наукових публікацій міжнародних організацій, а також статистичних даних центральних органів виконавчої влади України.

План кваліфікаційної магістерської роботи

Розділ 1	Теоретико-методологічні основи феміністичної економіки <i>(термін подання – до 30.10)</i>
Розділ 2	Аналіз особливостей розвитку феміністичної економіки в Україні та світі <i>(термін подання – до 30.11)</i>

Розділ 3	Перспективи розвитку феміністичної економіки в Україні в умовах повномасштабної війни
<i>(термін подання – до 30.12)</i>	

Об'єкт дослідження:	процес розвитку міжнародної співпраці України у сфері феміністичної економіки.
Предмет дослідження:	динаміка та чинники розвитку, практики, основні напрями та виклики міжнародної співпраці України в сфері феміністичної економіки.
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	визначення особливостей феміністичної економіки в Україні та світі, а також перспектив розвитку міжнародного співробітництва України в цій галузі.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	Розкрити сутність та основні принципи феміністичної економіки; дослідити етапи формування та розвитку феміністичної економіки у світі та в Україні; класифікувати форми міжнародної співпраці у галузі феміністичної економіки; систематизувати методологічні підходи до дослідження феміністичної економіки.
У розділі 2	Проаналізувати динаміку статевої асиметрії в економіках України та світу, оцінити вплив феміністичної економіки на економічне зростання, дослідити міжнародні практики та програми співпраці й обсяги їх фінансування, розглянути гендерно орієнтоване бюджетування як інструмент феміністичної економіки, здійснити аналіз бюджетних програм України для виявлення гендерних розривів і проявів дискримінації.
У розділі 3	Провести діагностику викликів для розвитку феміністичної економіки в Україні в умовах війни, оцінити вплив війни на статево асиметрію в економіці, розробити пропозиції щодо посилення політики феміністичної економіки в сучасних соціально-економічних умовах, визначити перспективи розвитку міжнародної співпраці України у галузі феміністичної економіки.

**Завдання підготувала
наукова керівниця**

Вінська О.Й.

**Завдання одержала
здобувачка**

«02» жовтня 2025 р.

Вовченко К.О.

«02» жовтня 2025 р.

Реферат

Кваліфікаційна магістерська робота містить 82 сторінки, 7 таблиць, 5 рисунків, список використаних джерел з 54 найменувань, додатки.

«Розвиток міжнародної співпраці України в межах концепції феміністичної економіки»

Об'єктом дослідження є процес розвитку міжнародної співпраці України у сфері феміністичної економіки.

Предметом дослідження є динаміка та чинники розвитку, практики, основні напрями та виклики міжнародної співпраці України в сфері феміністичної економіки.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи – визначення особливостей феміністичної економіки в Україні та світі, а також перспектив розвитку міжнародного співробітництва України в цій галузі.

Відповідно до мети були поставлені такі завдання:

- визначити сутність та основні принципи феміністичної економіки;
- охарактеризувати етапи розвитку феміністичної економіки;
- класифікувати форми міжнародної співпраці у галузі феміністичної економіки;
- систематизувати методи дослідження феміністичної економіки;
- проаналізувати динаміку показників статевої асиметрії в економіках України та світу;
- проаналізувати світові практики впровадження підходів феміністичної економіки;
- проаналізувати основні програми міжнародної співпраці України в галузі феміністичної економіки;
- оцінити гендерно орієнтоване бюджетування як інструмент феміністичної економіки в Україні;
- з'ясувати основні виклики розвитку феміністичної економіки в Україні в умовах повномасштабної війни;
- виявити перспективи розвитку міжнародної співпраці України у галузі феміністичної економіки.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Теоретична значущість результатів полягає у сприянні розвитку наукової дискусії в Україні щодо становлення та розвитку феміністичної економіки як окремої галузі економічної науки. Запропоновані методологічні підходи можуть бути використані для діагностики статевої асиметрії та прогнозування впливу феміністичної економіки на економічне зростання.

Практичне значення отриманих результатів полягає у виявленні тенденцій розвитку феміністичної економіки в Україні та світі, аналізі програм міжнародної співпраці й гендерно орієнтованого бюджетування, а також у можливості застосування результатів дослідження для розробки програм соціально-економічного розвитку, спрямованих на подолання статевої асиметрії в економіці, що у перспективі сприятиме підвищенню ефективності державних витрат та зростанню економіки.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи 2025.

Рік захисту роботи 2026.

Ключові слова: феміністична економіка, ринок праці, гендерний розрив в оплаті праці, статева асиметрія, галузева диференціація, гендерно орієнтоване бюджетування, економічне зростання.

В і д г у к
про кваліфікаційну магістерську роботу
здобувачки факультету міжнародної економіки і менеджменту
освітньо-професійної програми «Міжнародні економічні відносини»

Вовченко Катерини Олександрівни

на тему: **«Розвиток міжнародної співпраці України в межах концепції**
феміністичної економіки»

1. Актуальність теми: Повномасштабна війна суттєво загострила наявні соціально-економічні проблеми України, зокрема поглибила диспропорції на ринку праці та посилила гендерну нерівність у доступі до ресурсів. Зважаючи на євроінтеграційні прагнення України та необхідність підвищення ефективності використання людського потенціалу задля стійкого економічного розвитку, посилення міжнародної співпраці в царині феміністичної економіки є корисним для нашої держави. Вищезазначене свідчить про особливу значущість обраної теми.

2. Позитивні риси кваліфікаційної роботи: визначено сутність та основні принципи феміністичної економіки; охарактеризовано етапи розвитку феміністичної економіки; класифіковано форми міжнародної співпраці у галузі феміністичної економіки; систематизовано методи дослідження феміністичної економіки; проаналізовано динаміку показників статевої асиметрії в економіках України та світу; проаналізовано світові практики впровадження підходів феміністичної економіки; проаналізовано основні програми міжнародної співпраці України в галузі феміністичної економіки; оцінено гендерно орієнтоване бюджетування як інструмент феміністичної економіки в Україні; з'ясовано основні виклики розвитку феміністичної економіки в Україні в умовах повномасштабної війни.

3. Наявність самостійних розробок автора: запропоновано напрями розвитку міжнародної співпраці України у галузі феміністичної економіки.

4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій: мають важливе теоретичне і практичне значення, оскільки можуть бути використані для розробки програм соціально-економічного розвитку країни, спрямованих на подолання статевої асиметрії в економіці України.

5. Наявність недоліків: суттєвих недоліків не виявлено.

6. Загальна оцінка кваліфікаційної магістерської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: Робота є самостійним науковим дослідженням і рекомендується до захисту з високою позитивною оцінкою. Оцінка наукового керівника - 50 балів.

Науковий керівник:

доцентка кафедри
європейської економіки і бізнесу,
доц., к.е.н.

Вінська О.Я.

“02” лютого 2026 р.

Рецензія
на кваліфікаційну магістерську роботу
здобувачки вищої освіти
Вовченко Катерини Олександрівни

Тема «Розвиток міжнародної співпраці України в межах концепції феміністичної економіки»

Актуальність теми кваліфікаційної магістерської роботи і доцільність її розроблення.

Обрана тема є актуальною з огляду на стратегічний курс України на європейську інтеграцію та необхідність впровадження сучасних підходів до забезпечення гендерної рівності. В умовах війни та глибоких соціально-економічних трансформацій дослідження міжнародної співпраці у сфері феміністичної економіки має особливе значення для формування ефективної державної політики.

Якість проведеного дослідження. Робота має належний рівень наукової обґрунтованості та методологічної чіткості. Авторка використала ґрунтовну джерельну основу. Матеріал структурований логічно, висновки аргументовані та підтвержені статистичними даними й аналітичними матеріалами.

Позитивні риси кваліфікаційної магістерської роботи:

- комплексний підхід до аналізу проблематики;
- актуальна та ґрунтовна інформаційна база дослідження;
- увага до практичних інструментів феміністичної економіки;
- ґрунтовний аналіз та оцінка міжнародних практик;
- встановлені причинно-наслідкові зв'язки між соціально-економічними викликами, війною та станом статевої асиметрії в економіці;
- репрезентативні статистичні дані, що дозволяють простежити динаміку гендерних розривів;
- практична спрямованість висновків і рекомендацій.

Зауваження: відсутні.

Практична значимість висновків і рекомендацій. Результати дослідження дозволяють окреслити ключові ризики, виклики та слабкі сторони, що постають у межах розвитку феміністичної економіки в Україні. Висновки та рекомендації роботи мають прикладне значення для органів державної влади – запропоновані практичні рекомендації спрямовані на удосконалення державної політики у сфері феміністичної економіки.

Місце роботи та посада рецензента

Міністерство фінансів України, заступник директора
Департаменту видатків бюджету соціальної сфери

Підпис засвідчую:

[Handwritten signature]
(підпис, ПІБ)

Товста Л.А.

Місце печатки організації,
де працює рецензент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФЕМІНІСТИЧНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	6
1.1. Сутність та основні принципи феміністичної економіки.....	6
1.2. Етапи розвитку феміністичної економіки	12
1.3. Класифікація форм міжнародної співпраці у галузі феміністичної економіки	22
1.4. Методологія дослідження феміністичної економіки.....	29
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ФЕМІНІСТИЧНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	35
2.1. Динаміка показників статевої асиметрії в економіках України та світу	35
2.2. Аналіз світових практик впровадження підходів феміністичної економіки...	43
2.3. Основні програми міжнародної співпраці України в галузі феміністичної економіки	50
2.4. Гендерно орієнтоване бюджетування як інструмент феміністичної економіки в Україні.....	55
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕМІНІСТИЧНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ.....	63
3.1. Основні виклики розвитку феміністичної економіки в Україні в умовах повномасштабної війни	63
3.2. Перспективи розвитку міжнародної співпраці України у галузі феміністичної економіки	67
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	79
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Економічний розвиток неможливо розглядати окремо від системи соціальних відносин, ролей та моделей поведінки. Ефективна інтеграція соціального виміру у державну політику формує людиноцентричну модель, що забезпечує умови для повноцінної реалізації потенціалу людського капіталу, який згодом трансформується у ключовий чинник сталого економічного зростання. Нині формування такої моделі для України набуває особливої актуальності в умовах викликів, спричинених повномасштабною війною, адже саме такий підхід здатний забезпечити стійке економічне відновлення та розвиток.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю інтеграції принципів феміністичної економіки у державну політику України в умовах викликів спричинених повномасштабною війною. Повномасштабна війна суттєво загострила наявні соціально-економічні проблеми, поглибила диспропорції на ринку праці та посилила нерівність у доступі до ресурсів. Саме тому гендерна асиметрія у розподілі фінансових ресурсів, системна різниця в доходах чоловіків і жінок, а також галузева сегрегація та фемінізація бідності потребують теоретичної рефлексії (переосмислення) та розроблення інструментарію їх подолання.

Суттєвий науковий доробок у галузі феміністичної економіки представлено працями таких зарубіжних авторів та авторок як Яніна Урбан, Андреа Пюркгауер, Дж.А. Нельсон, Сюзан Бергерон, Белен Вільєгас Пла, Рітвіка Патгірі, Сюзан Гіммельвайт. Зазначені науковці та науковиці досліджують питання методологічних засад феміністичної економіки, критики традиційних економічних парадигм, інтеграції гендерного виміру у макроекономічний аналіз, а також впливу соціальних норм і стереотипів на економічну поведінку та політику. Серед українських дослідників та дослідниць питання врахування гендерних аспектів соціально-економічних процесів, зокрема у сфері трудових відносин, висвітлено у працях Красоти О.В., Панової Л.І., Ковальчук Л.Г., Козуб Л.І., Левченко К.Б., Легенької М.М., Суислової О.І.. Вагомий науковий доробок також належить

Маріанні Колодій, Оксані Кисельовій, Наталії Рябушенко, Оксані Цюпі, які досліджують застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі.

Метою кваліфікаційної роботи є визначення особливостей феміністичної економіки в Україні та світі, а також перспектив розвитку міжнародного співробітництва України в цій галузі.

Відповідно до мети були поставлені такі *завдання*:

- визначити сутність та основні принципи феміністичної економіки;
- охарактеризувати етапи розвитку феміністичної економіки;
- класифікувати форми міжнародної співпраці у галузі феміністичної економіки;
- систематизувати методи дослідження феміністичної економіки;
- проаналізувати динаміку показників статевої асиметрії в економіках України та світу;
- проаналізувати світові практики впровадження підходів феміністичної економіки;
- проаналізувати основні програми міжнародної співпраці України в галузі феміністичної економіки;
- оцінити гендерно орієнтоване бюджетування як інструмент феміністичної економіки в Україні;
- з'ясувати основні виклики розвитку феміністичної економіки в Україні в умовах повномасштабної війни;
- виявити перспективи розвитку міжнародної співпраці України у галузі феміністичної економіки.

Об'єктом дослідження є процес розвитку міжнародної співпраці України у сфері феміністичної економіки.

Предметом дослідження є динаміка та чинники розвитку, практики, основні напрями та виклики міжнародної співпраці України в сфері феміністичної економіки.

В кваліфікаційній роботі використано такі *методи наукового дослідження*, як порівняльний та структурно-функціональний аналіз бюджетних програм, що

дозволило виявити статево асиметрію у фінансуванні, а також емпіричний аналіз офіційних даних, статистичні методи для оцінки показників оплати праці, структури видатків, рівня фемінізації бідності та галузевої диференціації.

Теоретична значущість результатів полягає у сприянні розвитку наукової дискусії в Україні щодо становлення та розвитку феміністичної економіки як окремої галузі економічної науки. Отримані результати уточнюють понятійно-категоріальний апарат феміністичної економіки, поглиблюють розуміння феноменів фемінізації бідності, гендерних розривів в оплаті праці та галузевої диференціації. Практична значущість полягає у можливості застосування результатів дослідження для розробки програм соціально-економічного розвитку, спрямованих на подолання статевої асиметрії в економіці, що у перспективі сприятиме підвищенню ефективності державних витрат та зростанню економіки.

Інформаційна база дослідження включає дані Світового банку, аналітичні матеріали Всесвітнього економічного форуму, статистичні та аналітичні звіти ООН Жінки, офіційні документи Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейської комісії, дослідження Європейського інституту гендерної рівності, матеріали Українського жіночого фонду, статистичні дані Державної служби статистики України та Міністерства у справах ветеранів України.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, поділених на 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (54 найменування) та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 108 сторінок, з яких основний текст – 75 сторінок, і містить 7 таблиць та 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФЕМІНІСТИЧНОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Сутність та основні принципи феміністичної економіки

Суспільна інерція виявляється у сталому прагненні людей послуговуватися застарілими засадами та практиками, незважаючи на втрату їхньої актуальності та соціальної релевантності. Така закріпленість усталених концепцій, зокрема в економіці, уповільнює адаптацію до сучасних викликів та обмежує реалізацію економічного потенціалу індивідів.

Домінуюча економічна система, заснована на усталених принципах – зокрема маскулінності – зумовлює невидимість значної частини суспільного досвіду та економічного внеску, що призводить до неповного використання людського капіталу, нерівного доступу до ресурсів і можливостей та викривлення економічної реальності. Гендерна дискримінація як структурний компонент традиційної економіки спричиняє неефективне використання потенціалу, стримує інноваційний розвиток та інвестиційну активність, підвищує соціальні витрати, обмежує участь населення у сфері зайнятості й негативно позначається на рівні валового внутрішнього продукту.

Таким чином, через існування структурної гендерної упередженості в економіці постає нагальна потреба в концептуальному перегляді її основ. У відповідь на ці виклики феміністична економіка пропонує критичну переоцінку домінуючих засад, відкриваючи можливості та перспективу більш ефективного економічного устрою.

Аналіз сучасного академічного дискурсу щодо феміністичної економіки засвідчує концептуальну багатозначність, варіативність і поліфункціональність

цього поняття. Така теоретична розмаїтість безпосередньо пов'язана з відсутністю усталеного визначення, що, своєю чергою, зумовлено політичним характером, міждисциплінарністю, історичним динамічним розвитком, прагненням до інтеграції соціокультурних чинників у економічний аналіз тощо.

Феміністична економіка це не лише науковий аналіз, а й проєкт соціальної трансформації, адже вона має на меті переосмислення економічних цінностей, пріоритетів на принципах соціальної справедливості [1]. Відповідно феміністична економіка функціонує як дискурсивне поле, простір для критики та обговорення цілей, стратегій, що формують альтернативні моделі суспільного устрою. Кожна із моделей породжує множинність методологічних підходів, плюралізм течій і нормативних орієнтирів. Окрім того, феміністична економіка чутлива до соціокультурних та політичних змін, що зумовлює динаміку та змінність її акцентів, вона постійно адаптується до нових викликів, переосмислюючи засадничі поняття та методологічні підходи.

Така дискурсивна поліфонія навколо поняття феміністичної економіки дозволяє класифікувати її за орієнтирами: критика домінуючої економічної системи, соціальний добробут, статева та/або гендерна рівність, що наведено у розробленій авторкою таблиці у додатку А.

Відповідно деякі дослідники розглядають феміністичну економіку як реакцію на обмеженість традиційної економіки, що ігнорує соціальні потреби вразливих груп, зводить розподіл ресурсів до моделей раціонального вибору та конкуренції й позбавлена комплексних, етично вмотивованих та емпірично обґрунтованих підходів. Інші акцентують на її емансипативному потенціалі, орієнтації на добробут, турботу й соціальну справедливість. Третя група дослідників наголошує на подоланні гендерної, расової, етнічної та класової нерівності як чинників, що безпосередньо впливають на економічні процеси. Окремий теоретичний напрям аналізує вплив поведінкових моделей жінок і чоловіків на економіку та критикує домінування чоловічого досвіду й маргіналізацію неоплачуваної доглядової праці.

У таблиці 1.1 систематизовано визначення феміністичної економіки, запропоновані як міжнародними організаціями, так і окремими дослідниками та дослідницями.

Таблиця 1.1 – Поняття та сутність феміністичної економіки

Автори	Визначення феміністичної економіки
Красота О. В., Панова Л. І. А	Альтернативна парадигма економічного знання, складова інклюзивної моделі розвитку, спрямована на подолання структурної нерівності та розширення участі всіх соціальних груп.
Сюзан Бергерон	Міждисциплінарна галузь, що виникла як критична реакція на соціальну упередженість та методологічну обмеженість домінуючих теорій, зокрема неокласичної школи.
Белен Вільєгас Пла	Гетеродоксальний підхід, що переосмислює традиційну економічну теорію, аналізуючи вплив гендерних відносин на економіку та нерівний розподіл благ.
Яніна Урбан та Андреа Пюркгауер	Міждисциплінарний науковий підхід, який досліджує вплив соціокультурних чинників на економічну теорію та практику, акцентуючи на забезпеченні життєвих потреб людини.
Група з питань жіночого бюджету	Економічна теорія, що аналізує вплив діяльності та рішень жінок і чоловіків на економіку, критикуючи традиційну теорію за орієнтацію на досвід чоловіків та оплачувану працю

Джерело: розроблено авторкою на основі [1]

Незважаючи на множинність інтерпретацій, у більшості визначень можна визначити спільні ознаки: критична позиція щодо економічної ортодоксії та нерівності в економіці, акцент на виявленні та подоланні упередженості та прагнення до суспільної трансформації. Феміністична економіка у зазначених інтерпретаціях постає як гетеродоксальна, рефлексивна, міждисциплінарна, людиноцентрична парадигма, що прагне трансформувати економічну науку, зробивши її більш інклюзивною, соціально релевантною та здатною ефективніше використовувати ресурси і підвищити загальний рівень економічної вигоди.

Аналіз вищезазначених інтерпретацій феміністичної економіки дозволив сформулювати власне концептуальне бачення цього поняття.

Феміністична економіка – це міждисциплінарна гетеродоксальна наукова концепція, спрямована на переосмислення усталених принципів і механізмів функціонування економічної системи з метою її зростання, інклюзивності та соціальної релевантності, з її засадничим орієнтиром на подолання економічної дискримінації за ознакою статі.

Відповідно предметом феміністичної економіки є чинники, що формують економічну нерівність між жінками та чоловіками, а також механізми, які відтворюють гендерну асиметрію у сфері праці, розподілу ресурсів, визнання економічного внеску жінок тощо.

За економістками Б. Гайдінгер та К. Кніттлер, одним із центральних орієнтирів феміністської економіки є гендерний поділ праці, який закріплював системне пригнічення жінок як у публічній, так і в приватній сферах через правові механізми, соціальні норми, освітні практики та насильницькі форми контролю [2].

Об'єктами феміністичної економіки є: домогосподарства; ринок зайнятості з його формами дискримінації; бізнес-середовище; неоплачувана та низькооплачувана праця; економіка, яка не враховує неринкову діяльність; чинники нерівності та гендерні стереотипи, що впливають на економічну участь, інституційні, політичні, нормативні бар'єри забезпечення гендерної рівності, епістемологічні засади економічної науки тощо [3] [4] [5] [1].

Суб'єктами науки є: індивіди як носії поведінкових моделей, які безпосередньо впливають на економіку; роботодавці та підприємці, що формують умови зайнятості; вразливі соціальні групи, які зазнають економічної маргіналізації; домогосподарства як простори розподілу ресурсів, праці та влади; держава як регулятор і гарант соціальної рівності; інституції, що формують гендерні норми; дослідники, аналітики та політики, які переосмислюють економічні традиційні методи та розробляють альтернативні економічні підходи тощо [4] [6] [5] [3].

Окрім того, основними напрямками дослідження феміністичної економіки є:

1. вимірювання неоплачуваної праці жінок та її видимість в економіці;
2. аналіз внутрішньої економіки домогосподарств, зокрема механізмів розподілу ресурсів, процесів прийняття рішень, включаючи виявлення форм економічного насильства [7];
3. аналіз та подолання дискримінації на ринку зайнятості, зокрема:
 - I. професійно-галузевої асиметрії в структурі зайнятості, у вигляді:

– *вертикальної сегрегації* (обмеженого доступу жінок до керівних посад – навіть у секторах із кількісною перевагою жінок серед зайнятих, явища «скляної стелі», тобто невидимих бар'єрів для кар'єрного просування та «липкої підлоги» – структурної зайнятості жінок на низькооплачуваних посадах);

– *горизонтальної сегрегації* (нерівномірного розподілу статей між різними галузями – у вигляді системного залучення чоловіків до ризикової небезпечної праці «скляного підвалу», гендерного маркування професій - обмежений доступ жінок до технічних галузей, а чоловіків – до доглядових сфер) [8];

II. гендерного розриву в оплаті праці;

III. подвійного навантаження жінок у поєднанні з неоплачуваною працею;

4. аналіз чинників обмеженого доступу жінок до економічних ресурсів, інституційної невидимості жіночого досвіду, яка проявляється у формуванні економічної політики без урахування гендерних наслідків та без участі жінок у процесах прийняття рішень [7];

5. аналіз соціально-економічної нерівності за ознакою статі у сфері бюджетної політики тощо;

6. аналіз явищ економічної неактивності жінок, гендерних профілів бідності, фемінізації бідності;

7. аналіз пенсійної нерівності, що виникає зокрема внаслідок переривання трудового стажу через доглядову діяльність, нижчих доходів протягом життя тощо.

Цілями феміністичної економіки є надання жінкам економічної суб'єктності, підкресленні їх значущості у суспільному відтворенні, більшій включеності не тільки у процес праці, але й у отримуванні винагороди за її результати [7].

Принципами феміністичної економіки, що узагальнено в таблиці 1.2., є:

– інклюзивність та репрезентативність - визнання множинності життєвих досвідів та їх впливу на економіку [1];

– соціальна та економічна справедливість – критика нерівного розподілу ресурсів, влади та можливостей, переоцінка вартості жіночої праці, зокрема доглядової [1];

– гуманізація економічного мислення – економічні моделі, що інтегрують цінність турботи, сприяють загальному добробуту, соціальній згуртованості [4];

– добробут та розширення людських можливостей – якість життя, доступ до ресурсів та здатність індивідів реалізовувати свій потенціал в економіці [6][7];

– людиноцентричність – визнання цінності кожної особистості як повноправного економічного суб’єкта, врахування його потреб, прав, мотивацій та життєвих обставин, а також заперечення маскулінних очікувань ;

– урахування впливу соціальних зв’язків на економічну поведінку - економіка трактується не лише як сфера виробництва та обміну товарів і послуг, а як система, що залежить від міжлюдських взаємин;

– рефлексивність – переосмислення епістемологічних засад економічної науки, критика мейнстрімних теорій, пропозиція альтернативних парадигм [1];

– інтерсекційність – аналіз форм економічного гноблення залежно від соціальних ідентичностей – раси, класу, інвалідності тощо [7];

– визнання владних ієрархій в економічних системах - владні ієрархії діють у домогосподарствах, на ринку праці, у фінансових інституціях та глобальних структурах [1].

Таблиця 1.2 – Принципи феміністичної економіки

Принципи феміністичної економіки	
Інклюзивність та репрезентативність	Визнання різноманітності життєвих досвідів та їхнього впливу на економіку
Соціальна та економічна справедливість	Критика нерівного розподілу ресурсів, влади й часу; переоцінка жіночої праці, зокрема неоплачуваної
Гуманізація та турбота	Визнання вразливості як універсального аспекту; інтеграція цінності турботи для добробуту й згуртованості.
Добробут та розширення можливостей	Забезпечення якості життя, доступу до ресурсів та реалізації людського потенціалу
Людиноцентричність	Визнання цінності кожної особистості, її прав, потреб і мотивацій; критика маскулінних універсальних вимог
Соціальні зв’язки	Економіка як система взаємин, співпраці, догляду та соціальної підтримки
Рефлексивність	Переосмислення засад економічної науки, критика мейнстріму, пропозиція альтернативних парадигм.
Інтерсекційність	Аналіз складних форм гноблення залежно від раси, класу, сексуальності, інвалідності тощо
Визнання владних ієрархій	Розгляд економічних результатів як продукту владних структур; їх деконструкція для інклюзивної політики

Джерело: розроблено авторкою на основі [1]

Отже, феміністична економіка – це інструмент, що дозволяє комплексно переосмислювати функціонування економічних систем, включаючи процеси, які залишаються поза увагою традиційної економічної теорії, зокрема неоплачувану працю, механізми внутрішнього розподілу ресурсів та структурну нерівність; її застосування забезпечує глибше розуміння економічної реальності, підвищує точність аналізу соціально-економічних явищ і надає інструменти для критичної оцінки ефективності існуючих моделей.

1.2. Етапи розвитку феміністичної економіки

Пізнання сутності феміністичної економіки потребує ґрунтовного аналізу історичних умов формування науки. Такий аналіз є ключем до усвідомлення того, як різноманітні чинники впливали на динаміку та характер настроїв, ідей, напрямів та підходів науки та яким чином наука реагувала на виклики часу, інтегрувала до свого аналізу суспільні явища та переосмислювала традиційні економічні концепції.

Зважаючи на міждисциплінарність феміністичної економіки дослідження її історичного розвитку треба розглядати як процес формування через результати взаємопов'язаних соціальних, культурних, політичних, економічних умов – загалом суспільних трансформацій. Тобто дослідження історії феміністичної економіки потребує аналізу еволюції та впливу феміністичних хвиль, економічних епох, етапів суспільного ладу, соціальних моделей, як взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих чинників, що відображено у таблиці додатку Б.

До прикладу феміністичні хвилі не виникали ізольовано від історичних змін, а були реакціями на соціально-економічні умови відповідних епох. Економічні зміни створювали умови та підґрунтя для феміністичних запитів, натомість феміністичні практики трансформували економічну теорію та політику.

Періодизацію розвитку фемінізму метафорично розмежовують на чотири хвилі для опису припливів і відпливів фемінізму [10]. Такий підхід є зручним для виокремлення чітких часових етапів розвитку руху з їх питомими умовами та запитам, і дозволяє простежити динаміку суспільних трансформацій. Крім того, така модель репрезентує підхід згідно з яким кожне нове покоління постає більш прогресивним за попереднє, підкреслюючи його поступальний характер [11]. Водночас такий поділ призводить до хибно формують уявлення про внутрішню узгодженість і завершеність кожної хвилі, не відповідаючи складній і суперечливій природі реальних суспільних процесів [11]. Прикладом умовності такої періодизації є зокрема хронологія здобуття виборчих прав, що є досягненням першої хвилі фемінізму, яка у різних країнах суттєво відрізняється – Нова Зеландія дозволила жінкам голосувати на виборах – у 1893 році, тоді як у Швейцарії у 1971-му, а в Ліхтенштейні – у 1984-му [12].

Модель хвиль також критикують через вестернізованість, що узагальнює досвід та здобутки фемінізму переважно на основі Західної Європи та США – що формують невидимість розвитку фемінізму інших регіонів, адже кожна країна має притаманний собі соціально-політичний контекст. Такий підхід створює ілюзію, що фемінізм «експортований» продукт Заходу, і відповідно потребує критичного переосмислення з огляду на епістемологічний колоніалізм.

Однак попри різні соціокультурні контексти, феміністичні рухи не розвивалися ізольовано: між феміністками існували активні транснаціональні зв'язки, що сприяли обміну ідеями, теоріями та синхронізації етапів розвитку. Така взаємозалежність дозволяє розглядати хвильову модель як інструмент структурування історії фемінізму.

Загально визначена періодизація історії фемінізму складається з протофемінізму, першої (суфражистської) хвилі, другої хвилі (рух визволення жінок), третьої (інтерсекційної) хвилі, четвертої хвилі (соціальних мереж).

Протофемінізм (до серед. XIX століття) – це період історії формування фемінізму в епоху, коли його концепція ще не була розроблена [10].

Перша (суфражистська) хвиля фемінізму (серед. XIX століття – поч. XX ст.) зосереджувалася на вимогах рівності перед законом - визнання жінки громадянкою, яка може нарівні брати участь у громадському житті, мати право голосу на виборах та можливості здобуття вищої освіти, гідних умов праці та скасування дитячої праці [11] [13]. Одним із ключових чинників виникнення першої хвилі фемінізму стала трансформація соціального устрою, спричинена урбанізацією та розвитком індустріального суспільства [14]. Масове переселення населення до міст призвело до руйнування традиційного способу життя, жінки були змушені працювати в умовах нерівної оплати, без прав на власність, політичне представництво чи опіку над дітьми. Початок Першої світової війни став додатковим каталізатором розвитку жіночого руху. Жінки забезпечували функціонування економіки в тилу, що сприяло зростанню їхньої суспільної видимості та поступовому визнанню їхнього внеску [14].

З першою хвилею фемінізму зародилася теорія ліберального фемінізму, яка прагнула покращити становище жінки без втручання в «особисте». Течія прагнула інтегрувати жінок у чинний соціально-економічний лад через політичні реформи та законодавчі зміни, не ставлячи під сумнів традиційні засади та виходив з припущення, що юридична рівність забезпечить жінці можливість самостійно реалізувати свій добробут, кар'єру та особисте щастя [12]. Перша хвиля мала представництво у багатьох країнах світу – це величезні пласти з постатями, організаціями, рухами, працями, інституціями тощо.

У більшості академічних джерел присвячених основоположницям першої хвилі фемінізму домінують діячки англomовного та франкомовного канону: Олімпія де Гуж (авторка «Декларації прав жінки й громадянки»), Юбертіна Оклер, Марія Дерейм, Флора Трістан, Гаррієт Тейлор-Міллер (авторка «Поневолення жінок»), Лідія Беккер, Еммелін та Кристабель Панкгерсти (видавчині феміністично-воєнної газети «Суфражистка», співзасновниці Жіночого соціально-політичного союзу), Мері Волстонкрафт (авторка есею «На захист прав жінок»), Енні Кінні (провідна фігура Жіночого соціально-політичного союзу) тощо.

З огляду на масштабність і багатогранність феміністського руху, окремі постаті можуть слугувати репрезентативними прикладами його розвитку в різних регіонах світу, зокрема Анна Марія Моццоні, Клара Кампоамор, Луїза Отто-Петерс, Фредрика Бремер, Еллен Кі, Лінія Луплау, Елізабет Кеді Стентон, Сьюзен Браунелл Ентоні, Неллі Летиція Муні, Худа Шаараві, Раден Картіні, Хірацука Райчо, Йосано Акіко, Ріта Сетіна Гутьєррес тощо.

Фемінізм в Україні формувався у тісному зв'язку з національно-визвольними рухами та діаспорними ініціативами, як у більшості колоніальних країн [10]. Відповідно перша хвиля активізувалася під час визвольних змагань, Української революції та проголошення незалежності УНР. Відомими представницями першої хвилі фемінізму в Україні є Олександра Білозерська-Куліш (Ганна Барвінок), Марія Вілінська (Марко Вовчок), Христина Алчевська, Ольга Хоружинська, Ольга Косач (Олена Пчілка), Наталія Кобринська, Софія Русова, Михайлина Рошкевич, Уляна Кравченко, Ольга Кобилянська, Марія Грінченко, Софія Окуневська - Морачевська, Людмила Старицька-Черняхівська, Лариса Косач-Квітка (Леся Українка), Климентина Попович-Боярська, Мілена Рудницька, Ольга Басараб (Левицька) та інші. До провідних форм впливу належали такі масштабні організації та ініціативи, як «Товариство українських жінок», «Союз українок», Український жіночий союз, «Дружина княгині Ольги», «Конгрес українського жіноцтва», жіночі гуртки та школи, «Жіночі громади», «Кружок українських дівчат», Спілки рівноправності жінок, Товариство взаємної допомоги працюючих жінок, а також феміністичний альманах «Перший вінок».

Згортання руху першої хвилі пов'язують з початком Першої світової війни 1914 року – вважалося що у цей період було досягнуто основних завдань руху — тоді почалися суттєві зміни в економічному та політичному житті, і в багатьох країнах жінки здобули виборче право (у США – 1920 року, в Ірландії – 1922-го, у Великій Британії – 1928-го) [14]. У міжнародному праві право голосу для жінок було закріплено в 1948 році в Загальній декларації прав людини ООН [15].

Україна однією з перших у Європі юридично визнала виборче право жінок – згідно із Законом про вибори до Установчих Зборів від 27 листопада

1917 року, що гарантував рівні виборчі права незалежно від статі. Досягнути цього вдалося у межах національного визвольного руху після проголошення незалежності Української Народної Республіки [16]. Хоча ще у 1880 році Михайло Драгоманов у збірнику «Громада» вперше в українській правовій думці закріпив вимогу рівного права для кожної людини, «як чоловіків і парубків, так і жінок і дівчат», як необхідну умову прогресивних змін.

Перша хвиля фемінізму заклала основи феміністичної економіки, започаткувавши процес економічної суб'єктизації жінок. Право на освіту та юридичне визнання сприяло професіоналізації, дало поштовх критиці гендерної сегрегації та експлуатації праці, що згодом трансформувалася в аналіз гендерної економіки. Однак попри досягнення, фактична економічна рівність залишалася актуальною – жінки продовжували отримувати нижчу оплату, мали обмежений доступ до власності та не були представлені в економічному управлінні.

Друга хвиля фемінізму (рух визволення жінок) (1960ті-1990ті) зосереджувалася на захисті репродуктивних прав, протидії домашньому насильству та забезпеченні рівності у професійній сфері. Вона охопила ширший спектр суспільних тем, започаткувала дискусії про витоки жіночого гноблення, поняття гендеру та критику традиційних ролей жінки [11]. Виникнення другої хвилі фемінізму у західному суспільстві спричинив розквіт сексизму під час «золотої доби капіталізму» (економічного розвитку промисловості після Другої світової війни) та суперечність між формальною рівністю жінок і реальними соціальними обмеженнями, що засвідчило незавершеність завдань першої хвилі. [14]. Економічні зміни відіграли важливу роль у формуванні другої хвилі фемінізму: зростання сфери послуг, урбанізація та нові форми зайнятості забезпечили ширшу участь жінок у ринку праці, але без належного захисту, рівної оплати чи визнання, що викликало розчарування серед освічених жінок середнього класу та породило критику капіталістичної моделі, що ігнорувала їхній внесок економіці.

До репрезентативних прикладів діячок другої хвилі фемінізму належать Бетті Фрідан (одна з засновниць Національної організації жінок), Глорія Стайнем (авторка статті «After Black Power, Women's Liberation», співзасновниця Women's

Media Center), Робін Морган (авторка антології «Sisterhood Is Powerful», співзасновниця понад 12 феміністичних організацій), Естер Петерсон, Шуламїт Фаєрстоун (співзасновниця трьох радикально-феміністичних груп), Симона де Бовуар (авторка «Друга стаття», співзасновниця журналу «Nouvelles questions féministes»), Крістін Дельфі (співзасновниця Mouvement de Libération des Femmes та журналу «Nouvelles questions féministes»), Фатіма Мернісі, Марта Ламас Енкабо (редакторка журналу одного з найважливіших феміністичних журналів Латинської Америки «Debate Feminista»), Віна Мазумдар (авторка першого великого звіту про становище жінок в Індії «Towards Equality, 1974», засновниця Центру з вивчення жінок), Беріт Ас (авторка концепції «п'яти технік домінування»), Мод Едвардс, Карла Лонці (співзасновниця групи Rivolta Femminile), Аліса Софі Шварцер (засновниця феміністичного журналу «EMMA», працювала у межах економічної самодостатності жінок), Шейла Роуботам, Жермен Грір тощо.

Під час другої хвилі фемінізму виникли матеріалістичні, соціалістичні та марксистські течії.

Матеріалістичний фемінізм стверджує, що гендерні відмінності не є природними, а сформовані соціально й слугують інструментом ієрархічного поділу [11]. Метою цього напрямку є скасування жорстких статевих категорій і утвердження принципу рівності кожної людини як автономної, незалежно від біологічної статі. Крістін Дельфі, представниця матеріалістичного фемінізму, зробила значний внесок в теорію феміністичної економіки, розглядаючи побут «домашню працю» як окрему економічну систему, де чоловіки отримують вигоду від праці жінок без оплати [11]. Також Дельфі також розглядає шлюб як інституційний механізм, який закріплює економічну залежність жінки, адже через неоплачувану працю вдома та часткову зайнятість жінки втрачають доступ до повноцінної участі в ринковій економіці. Такий підхід дозволяє виявити приховану економічну нерівність, яка не фіксується у ВВП чи ринкових показниках.

Соціалістичний фемінізм стверджує, що патріархальні родинні стосунки відтворюють логіку капіталістичних економічних відносин, унаслідок чого жінка зазнає подвійного утиску – як з боку капіталізму, так і патріархату [12].

Марксистський фемінізм інтерпретує класову боротьбу як боротьбу між статями, де чоловіки – домінуючий клас, що володіє засобами виробництва та отримує користь від праці жінок, а жінки забезпечують неоплачувану або малооплачувану робочу силу. За теорією Маркса, суспільні відносини визначаються матеріальними умовами існування: хто володіє засобами виробництва, хто забезпечує робочу силу і хто від цього має зиск [11].

Хоча Клара Цеткін належала до першої хвилі фемінізму, вона є ідеологічною попередницею марксистського фемінізму – і відповідно запевняла, що другорядна роль жінки є віддзеркаленням капіталістичної системи і що змінивши систему, й зміниться її становище. Натомість Наталя Кобринська вступала з нею в полеміку, заперечуючи похідність дискримінації від класу – і вважала, що соціалізм не вирішить, а навпаки – загострить проблему [10]. На думку Н. Кобринської, справжня емансипація можлива через національне самоусвідомлення, ґрунтовну освіту та економічну незалежність, бо вільна жінка – усвідомлює себе самостійною одиницею, а не додатком до чоловіка. Кобринська наполягала, що другорядна роль жінок, зокрема подвійне навантаження триватиме й за умови повного соціалізму. Згодом її теорія підтвердилася.

Друга хвиля фемінізму в Україні фактично була витіснена. З кінцевою окупацією України радянською владою феміністичні організації піддалися ще більшим репресіям ніж раніше, і в результаті були винищені, так наприклад восени 1939 року було ліквідовано «Союз українок». Радянська влада проголосила «жіноче питання» вирішеним, посиляючись на рівний доступ жінок до освіти, праці, політики та права голосу, водночас визначивши фемінізм як «буржуазну» ідеологію. Попри це, дискримінація зберігалася, жінки перебували під системним соціальним тиском, що вимагав одночасного виконання традиційних гендерних ролей і повної участі у трудовій діяльності. Феміністичний рух у СРСР існував у репресованій чи прихованій формі, зокрема у діяльності українських дисиденток. У час радянської окупації створення феміністичних організацій на території України було неможливим. Натомість українські мігрантки гуртували покоління українок у діаспорі задля збереження національної ідентичності та захисту прав

жінок. Світова Федерація Українських Жіночих Організацій (від 1948 року й дотепер) об'єднала Союз українок Америки, Аргентини, Австралії, Організацію українок Канади ім. О. Басараб, Об'єднання українських жінок Німеччини, Союз українок Франції, Організацію українських жінок Великої Британії та Венесуели, Об'єднання жінок Ліги Визволення України (Канада), Жіноче товариство ім. Олени Теліги (Англія), Об'єднання жінок «Просвіти» тощо. Після відновлення незалежності України друга хвиля фемінізму на території України розвивалася як пізніше і адаптоване відлуння. У 1994 році було засноване «Всеукраїнське жіноче товариство імені Олени Теліги» Ольгою Кобець та Надією Миронець, а у 1999 році – «Національну раду жінок України», ініційовану дисидентками, зокрема Марією Драч (голова «Жіночої Громади»), Атеною Пашко (голова «Союзу українок»), Марією Орлик (голова «Спілки жінок України») та вже згаданою Ольгою Кобець. Почесною учасницею «Всеукраїнського жіночого товариства імені Олени Теліги» та товариства імені Ольги Басараб була також Ярослава Плав'юк.

Третя хвиля (інтерсекційна) (1990-2012 рр.) (деякі дослідниці та дослідники вважають, що не замінила попередню, а існує паралельно) [10] ще більше зосереджувалася переважно на фактичних, а не законодавчих аспектах, із застосуванням принципу інтерсекційності та інклюзивності. Третя хвиля вирізняється ще більшою кількістю голосів і думок та передбачає переосмислення соціальних цінностей через аналіз взаємодії множинних форм дискримінації (за ознаками класу, гендеру, раси тощо), що дозволяє комплексно осмислити суспільну нерівність [11]. Причиною виникнення третьої хвилі вважають реакцію кризи другої хвилі, яка ігнорувала перетин різних форм дискримінації. Відповідно під час третьої хвилі зародився інтерсекційний фемінізм, який наголошує, що соціальна нерівність виникає на перетині множинних ознак. У практичному вимірі інтерсекційний підхід сприяв розвитку таких інструментів, як гендерно орієнтоване бюджетування.

До представниць третьої хвилі фемінізму належать Кімберлі Вільямс Креншоу (авторка концепту інтерсекційності), Джудіт Батлер (теоретикиня гендерної перформативності), Ребекка Вокер (ініціаторка терміна «третя хвиля»),

Глорія Джин Воткінс (відома під псевдонімом Белл Хукс), Дженніфер Баумгарднер, Амелія Річардс, Наомі Вульф (критикиня медіа-образів жіночності), Ніна Бйорк, Марсела Лагард (популяризаторка терміна «феміцид»), Ріта Лаура Сегато (є однією з найвідоміших феміністичних антропологів Латинської Америки та найяскравіших феміністичних мислительок цієї епохи), Тідзуко Уено, Ніведіта Менон, Аміна Мама (нігерійсько-ганська дослідниця постколоніального фемінізму), Сільвія Тамале та інші.

До українських представниць третьої хвилі фемінізму належать Ольга Плахотнік, Ірина Жеребкіна (філософиня пострадянського фемінізму), Марія Маєрчик (ініціаторка «феміністичної офензиви», дослідниця деколоніального та квір-фемінізму), Оксана Кісь (етнографка деколоніального фемінізму), Тамара Марценюк, Віра Агеєва, Катерина Левченко (Урядова уповноважена з питань гендерної політики, яка зокрема координувала впровадження гендерно орієнтованого бюджетування в Україні), Олена Сулова, Ірина Славінська, Емма Антонюк та інші. Значного впливу в Україні на цьому етапі має деколоніальний фемінізм: критика імперських наративів, зокрема радянського спадку, і спроба переосмислення української феміністичної історії. У межах третьої хвилі фемінізму в Україні сформувалась низка ініціатив «Гендер в деталях», «Повага», «Інша Жінка», а також «Невидимий батальйон» і «Жіночий ветеранський рух» – унікальні ініціативи, що мають на меті визнання жінок у сфері оборони.

Перехід до четвертої хвилі фемінізму залишається дискусійним: одні вважають, що поширення інтернету стало її маркером, інші – що цього недостатньо для виокремлення нової хвилі [11]. Четверта хвиля виникла на тлі низки гучних інцидентів, які стали загальновідомими завдяки активним глобалізаційним процесам [10]. Четверта хвиля фемінізму (хвиля соціальних мереж) (2012 – донині) вирізняється зосередженістю на проблемах сексуальних домагань, бодішеймінгу, культури звалтувань тощо [10]. Фемінізм «четвертої хвилі» продовжує розвивати концепт інтерсекційності, а також актуалізував розуміння економічних наслідків сексуального та емоційного насильства – від втрати працездатності до системного виключення з ринку праці тощо.

У таблиці 1.3 лаконічно узагальнено періодизацію та напрями хвиль феміністичної економіки.

Таблиця 1.3 – Періодизація та напрями хвиль феміністичної економіки

Хвиля фемінізму	Період	Опис	Основні напрями
Перша (суфражистська)	середина XIX – початок XX ст.	Створення правової основи до економічної суб'єктивації жінок	Ліберальний
Друга (рух визволення жінок)	1960–1990	Боротьба за фактичну рівність у професійній сфері, критика подвійного навантаження, включення репродуктивної праці до економічного аналізу	Матеріалістичний, соціалістичний, марксистський
Третя (інтерсекційна)	1990–2012	Врахування множинних форм дискримінації, розвиток інструментів інклюзивної економічної політики	Інтерсекційний
Четверта (соціальних мереж)	2012 – дотепер	Усвідомлення економічних наслідків сексуального та емоційного насильства, акцент на інтерсекційності, вплив цифрових платформ на мобілізацію та видимість проблем	Інтерсекційний, інклюзивний

Джерело: розроблено авторкою на основі [10]

Феміністська економіка як самостійна течія сформувалася лише на початку 1990-х років, після тривалого розвитку феміністичних підходів у суміжних соціальних науках. Її інституціоналізація розпочалася з конференції Американської економічної асоціації 1990 року, яка стала підґрунтям для створення Міжнародної асоціації феміністичної економіки та заснування журналу *Feminist Economics* [3].

Отже, незважаючи на різний соціально-політичний контекст кожної країни, розвиток їх феміністичних хвиль тісно пов'язаний із визвольними рухами проти гноблення, революціями, війнами. Перша хвиля фемінізму була зосереджена на формулюванні та закріпленні прав жінок у законодавстві як базової передумови рівності. Друга хвиля перейшла до практичної боротьби за реалізацію цих прав, критикуючи суспільні інститути на предмет їх відповідності задекларованим нормам. Третя та четверта хвилі поглибили аналіз, зосередившись на виявленні причино-наслідкових зв'язків причин дискримінації та гноблення тощо. Відповідно кожна наступна хвиля виникала як реакція на незавершеність

попередньої, розширюючи теоретичні рамки та практичні інструменти феміністичного аналізу.

1.3. Класифікація форм міжнародної співпраці у галузі феміністичної економіки

Міжнародна співпраця у межах концепції феміністичної економіки передбачає взаємодію держави та громадянського суспільства, де кожен з них виконує специфічні функції. Держава, як носій владних повноважень, здійснює діяльність через підписання міжурядових угод, розробку нормативно-правових актів, фінансування програм, проведення дипломатичних візитів і переговорів, участь офіційних делегацій, залученість у міжнародних організаціях та глобальних ініціативах. Такими ініціативами зокрема можуть бути реалізація Цілей сталого розвитку ООН, наприклад цілі 5 «Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток» та цілі 8 «Сприяння безперервному, всеохоплюючому і сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх». Держава може ініціювати міжнародну співпрацю через політичну волю, міжнародні зобов'язання та прагнення до інтеграції у глобальні стандарти. Водночас громадянське суспільство, у вигляді неурядових організацій, активістських рухів, дослідницьких центрів та академічних спільнот, відіграє роль ініціатора змін та впливу на державну політику.

Налагоджена взаємодія держави та громадянського суспільства у сфері міжнародної співпраці формує плюралістичну модель представництва, сприяє розвитку демократії, розширює коло залучених суб'єктів, забезпечує інклюзивність, системність, сталість і прозорість процесів. Така взаємодія підвищує легітимність і результативність міжнародних ініціатив, зміцнює довіру партнерів та донорів, сприяє залученню фінансування. Функціонування цих

суб'єктів безпосередньо визначає характер і структуру форм міжнародної співпраці у сфері феміністичної економіки.

Таким чином, форми міжнародної співпраці у сфері феміністичної економіки є варіативними та комплексними, охоплюють різні типи інституцій, напрями, масштаби, які доцільно класифікувати за: кількістю суб'єктів, геополітичною ознакою, статусом суб'єктів, напрямками співпраці та інструментами реалізації, що наведено у таблиці додатку В.

Залежно від кількості учасників, міжнародна співпраця може бути двосторонньою, що передбачає взаємодію між двома суб'єктами, або багатосторонньою, що передбачає взаємодію більше ніж двох сторін. Прикладом двосторонньої міжнародної співпраці у сфері феміністичної економіки є фінансова підтримка Ірландії ініціатив ІФС щодо економічної участі жінок у бізнесі [17]. Прикладом багатосторонньої міжнародної співпраці є Партнерство Біарріц, що об'єднує країни G7, Європейський Союз та низку інших держав, які взяли на себе зобов'язання щодо реформ у сфері прав жінок та співпрацюють над скасуванням дискримінаційного законодавства, забезпеченням рівної оплати праці, підтримкою доглядової економіки та розширенням економічних можливостей для жінок.

За геополітичною ознакою міжнародна співпраця є глобальною, регіональною, субрегіональною, локальною та індивідуальною. Глобальна співпраця охоплює країни з різних регіонів світу та спрямована на вирішення загальносвітових проблем, таких як гендерна нерівність у глобальній економіці, доступ жінок до ресурсів, участь у прийнятті рішень тощо.

Прикладами такої співпраці може бути деякі ініціативи:

– Організації Об'єднаних Націй через такі структури, як UN Women, UNICEF, UNFPA, які формують нормативну базу (зокрема Резолюцію Ради Безпеки № 1325, Пекінську декларацію), проводять глобальні конференції, розробляють показники оцінки гендерної нерівності, стратегії, плани дій, навчальні програми, аналітичні звіти, ініціативи з працевлаштування та підтримки жінок у бізнесі, аналізують конституційну базу даних для моніторингу правового статусу жінок у країнах тощо;

– Організація економічного співробітництва та розвитку, що оцінює вплив соціальних норм, законів і практик на гендерну рівність, проводить дослідження щодо зв'язку між світовим економічним зростанням і зайнятістю жінок, розробляє правову базу та стандарти, здійснює збір і аналіз даних для формування ефективної гендерної політики тощо;

– Міжнародна фінансова корпорація, що підтримує жіноче підприємництво та інвестує в проекти, що сприяють економічному залученню жінок;

– Світовий банк, що аналізує правові бар'єри для економічної участі жінок, впроваджує гендерну стратегію, визначає пріоритети інтеграції гендерного підходу у різні сфери діяльності, забезпечує доступ до даних для моніторингу прогресу у сфері гендерної рівності тощо.

Регіональна співпраця передбачає взаємодію між країнами, що належать до одного географічного регіону. Прикладами є такі ініціативи організацій як:

– Стратегія гендерної рівності Ради Європи

– Індeksi Європейського інституту з питань гендерної рівності, які дозволяють порівнювати прогрес країн-членів ЄС у забезпеченні рівних можливостей;

– European Gender Budgeting Network, що сприяє впровадженню гендерно чутливого бюджетування в Європі;

– Gender Action Plan Організації з безпеки і співробітництва в Європі;

– Партнерство Біарріц з питаннями щодо запровадження Європейським Союзом обов'язкових заходів прозорості оплати праці, імплементації Директиви про баланс між роботою та особистим життям, реалізації Стратегії гендерної рівності для країн-членів ЄС.

Хоча ці ініціативи є прикладами регіональної співпраці, варто зауважити, що зазначені організації не обмежуються лише регіональним рівнем – їхні підходи, стандарти та інструменти, можуть мати глобальне значення. Наприклад, Стамбульська конвенція Ради Європи є універсальним правовим інструментом захисту жінок від насильства, що створює умови для їх активної участі в економічному та суспільному житті.

Субрегіональна співпраця передбачає взаємодію між окремими групами сусідніх країн. Така співпраця є гнучким інструментом для реагування на специфічні виклики та використання можливостей, які ефективніше реалізуються на субрегіональному рівні, ніж у ширших регіональних чи глобальних форматах. Прикладом субрегіональної співпраці з питань феміністичної економіки є діяльність Nordic Information on Gender, яка координує обмін знаннями, підтримує спільні проєкти та формує політики у сфері гендерної рівності в межах скандинавського регіону [18].

Локальна співпраця передбачає взаємодію на рівні окремих територіальних громад, міст, регіонів, адміністративних одиниць з рівнозначними суб'єктами в інших країнах. Така співпраця зосереджена на локальних потребах, запитах, ініціативах та може включати обмін досвідом у сфері місцевого самоврядування, слугувати експериментальним проєктом для апробації нових підходів та практик у місцевих громадах тощо.

Прикладом локальної співпраці у сфері феміністичної економіки є проєкт Igualab, реалізований місцевими групами дій з Андалусії та Наварри, який спрямований на подолання гендерної нерівності в сільській місцевості шляхом підтримки жіночого підприємництва, залучення жінок і молоді до розвитку територій та впровадження гендерного підходу в місцеву політику [19].

Індивідуальна співпраця передбачає взаємодію окремих осіб – експерт/ів, науковиць/ців, активісток/ів тощо – у міжнародних конференціях, дослідженнях, програм обмінів тощо. Прикладом індивідуальної міжнародної співпраці є участь дослідниці Луїзи Рус у 31-й щорічній конференції Міжнародної асоціації феміністичної економіки з доповіддю про те, як валютні шоки впливають на зайнятість жінок і чому важливо враховувати гендер у монетарній політиці [20].

Класифікація міжнародної співпраці у феміністичній економіці за статусом об'єктів включає міжурядові та неурядові організації. Міжурядова співпраця передбачає участь державних органів або їх офіційними представницькими органами через участь у міжурядових організаціях, спільних політичних ініціативах, договорах та програмах, спрямованих на координацію політики,

фінансування та реалізацію спільних цілей. Прикладами є Global Partnership for Financial Inclusion, заснована країнами G20 для координації політики фінансової інклюзії, та BIARRITZ Partnership for Gender Equality – політична платформа G7, спрямована на узгодження зобов'язань держав у сфері гендерної рівності.

Неурядова співпраця здійснюється незалежними від держави суб'єктами – громадськими організаціями, активістськими рухами, асоціаціями, дослідницькими центрами тощо. Прикладами є такі суб'єкти, як:

- AWID (Association for Women's Rights in Development) некомерційна неурядова організація, що виступає за податкову справедливість, корпоративну підзвітність і справедливий розподіл ресурсів, розробляє феміністичні моделі економіки тощо;

- WIEGO (Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing) міжнародна неурядова, неприбуткова дослідницько-активістська платформа, що займається захистом прав жінок, зайнятих у неформальній економіці;

- GBWN (Global Budgeting Women's Network) неурядова експертна мережа, що поширює гендерно чутливе бюджетування як інструмент рівності;

- Feminist Economics – академічний журнал, що публікує дослідження з критичної та феміністичної перспективи економіки, зосереджуючись на нерівності, неоплачуваній праці та соціальній справедливості;

- Developing Economics – незалежна дослідницька платформа, яка аналізує економіку з критичним і феміністичним підходом, зокрема через методології, що враховують досвід пригноблених груп [21];

- McKinsey & Company – консалтингова компанія, яка проводить аналітику економічної вигоди гендерної рівності, демонструючи, як залучення жінок до економіки сприяє зростанню ВВП і продуктивності;

- World Economic Forum – глобальна платформа, що щорічно публікує Global Gender Gap Report, оцінюючи гендерні розриви в економіці, освіті, охороні здоров'я та політиці.

За напрямками роботи міжнародна співпраця у феміністичній економіці є багатогранною та охоплює різні сфери впливу. Деякі інституції мають правове

спрямування – що передбачає аналіз законодавчих бар'єрів та розробку нормативних актів та стандартів – наприклад проєкт Women, Business and the Law Світового банку, що здійснює порівняльну оцінку правових умов економічної участі жінок. Наступним напрямом є політика догляду та соціального захисту, наприклад UNFPA досліджує вплив доглядової праці на репродуктивне здоров'я, соціальний захист і економічну автономію жінок. Іншим напрямом є інтеграція феміністичних підходів у глобальну економіку – міжнародну торгівлю, інвестиції та макроекономічну політику. Наприклад McKinsey & Company, досліджує економічну вигоду гендерної рівності через моделювання впливу інклюзії на зростання ВВП, продуктивність та інвестиційну привабливість. Ще одним напрямом є зайнятість та економічна активність жінок. Наприклад, організація WIEGO працює з жінками у неформальному секторі, UN Women реалізує програми економічного розширення прав і можливостей, Світовий банк проводить аналітику участі жінок у ринку праці. Окремим напрямом є гендерно чутливе бюджетування, що передбачає інтеграцію гендерного аналізу в бюджетну політику. Зокрема, ООН-Жінки розробляє методологічні рекомендації, проводить тренінги для урядових структур і підтримує країни у впровадженні гендерно чутливих бюджетних практик, а Європейський інститут гендерної рівності здійснює моніторинг застосування ГОБ у країнах ЄС, публікує аналітичні звіти, пропонує інструменти для оцінки гендерного впливу бюджетних рішень.

Водночас до інструментів реалізації міжнародної співпраці у сфері феміністичної економіки належать:

- укладання міжнародних угод, меморандумів та декларацій, які формалізують наміри та зобов'язання сторін, зокрема Стамбульська конвенція Ради Європи;

- участь у міжнародних конференціях, форумах та семінарах, що сприяють обміну досвідом і формуванню спільних позицій – наприклад World Economic Forum, глобальні форуми AWID, семінари OECD з гендерного бюджетування тощо;

– реалізація спільних дослідницьких проєктів, публікацій та експертних обмінів, що забезпечують наукову легітимність феміністичних підходів – прикладами є журнал *Feminist Economics*, платформа *Developing Economics*, аналітичні звіти *McKinsey & Company*;

– фінансування програм та ініціатив здійснюється через міжнародні донорські механізми, зокрема USAID, UN Women, IFC, Фонд *Friedrich Ebert Stiftung*, що підтримують реалізацію гендерно орієнтованих проєктів;

– адвокаційна діяльність на міжнародному рівні спрямована на просування феміністичних економічних підходів у глобальних дискусіях і політиках, зокрема через *Global Partnership for Financial Inclusion (G20)*, Гендерну стратегію Світового банку, *Global Gender Gap Report* тощо.

Серед інституційних форм, що забезпечують сталість співпраці, вирізняються міжурядові договори, стратегічні рамкові документи, плани дій, грантові програми, аналітичні бази даних, а також платформи наукових публікацій. Сукупність цих інструментів дозволяє координувати зусилля різних акторів, формувати спільні підходи та розбудовувати феміністичну економіку як цілісний транснаціональний проєкт.

Таким чином, слід зазначити, що міжнародна співпраця у сфері феміністичної економіки має високий рівень варіативності, багатовимірності та інституційної гнучкості. У межах одного інституційного суб'єкта можуть поєднуватися участь у глобальних політичних платформах, реалізація регіональних програм, підтримка локальних ініціатив, фінансування індивідуальних досліджень, розробка нормативних документів, проведення адвокаційних кампаній, створення аналітичних баз даних та методологічних інструментів. Така багатоформатність забезпечує не лише ефективну координацію між різними акторами, але й сприяє формуванню цілісного транснаціонального поля феміністичної економіки, що поєднує політичну волю, наукову експертизу, фінансову підтримку та соціальну мобілізацію задля системних змін у напрямку гендерної справедливості.

1.4. Методологія дослідження феміністичної економіки

Феміністська економіка має методологічний плюралізм, що зумовлено її епістемологічною критикою неокласичної економічної теорії. Методологія феміністичної економіки не є суто технічним інструментом, а має глибший аналіз, що визначає, які економічні явища підлягають аналізу, які соціальні групи включає дослідницьке поле, та які форми знання визнаються достовірними та релевантними у межах дослідження. Так наприклад, Сандра Гардінг критикувала об'єктивність економічного знання, ввівши термін «феміністичний емпіризм», щоб пояснити, що соціальні упередження в науці можна подолати шляхом суворішого дотримання та релевантнішого застосування вже існуючих методологічних норм наукового дослідження [21].

Отже, феміністична економіка вимагає рефлексивного підходу до методології, який визнає, що всі дані – ситуативні, а знання – соціально зумовлене[5]. Зокрема, Діана Страсман стверджує, що економічні дослідження за своєю суттю є якісними, навіть якщо їх репрезентують як кількісні, адже економічна статистика базується на певній історії, яка є основою обґрунтування економічних змінних дослідниками [21].

Окрім того, за концепцією «ситуативного знання» (situated knowledge) Донни Харавей, знання є частковим, контекстуальним і залежним від соціальної позиції того, хто його продукує. Відповідно дослідник ніколи не є нейтральним спостерігачем, а завжди діє в межах певних культурних, гендерних, політичних та історичних умов. Таким чином, статистичні показники є результатом інтерпретаційних рішень.

Згідно з вищезазначеними твердженнями, феміністична економіка критикує традиційний метод кількісного опитування за його андроцентричну упередженість, адже він часто фіксує очікувану поведінку, а не реальний досвід [21]. Особливо проблемною є проксі-звітність, коли інформацію про зайнятість жінок надає чоловік, без прямого залучення жінок, що призводить до системного заниження

показників жіночої економічної активності. Відповідно хибні результати дослідження підтверджують необхідність перегляду методології збору даних та врахування гендерних аспектів у процесі вимірювання економічної активності.

У відповідь феміністська методологія пропонує альтернативні дослідницькі стратегії – польові дослідження, інтерв'ю, життєві історії, фокус-групи – які дозволяють виявити приховану працю жінок, врахувати їхній досвід, емоції, поведінку та соціальне становище.

Відповідно у феміністичній економіці існують переважно кількісні методи, однак з доповненням якісного аналізу та інтерпретацією через критичну призму – з аналізом причинно-наслідкових зв'язків – що дозволяє виявити структурні та інституційні чинники, які підтримують або відтворюють гендерну нерівність.

Методи феміністичної економіки також включають дедуктивний і індуктивний підходи, діалектичний аналіз та метод «підвищення свідомості». Дедукція забезпечує логічне виведення положень із загальних засад, індукція – формування узагальнень на основі емпіричних даних. Діалектичний підхід дозволяє аналізувати суперечливі соціальні процеси як динамічні та взаємозумовлені. Метод «підвищення свідомості» передбачає колективне осмислення досвіду жінок, що трансформується у наукове знання [2].

Серед основних індикаторів у феміністичній економіці є:

- індекс гендерного розвитку, що враховує гендерні нерівності за тривалістю життя, рівнем освіти, доходу на душу населення;
- індекс гендерної нерівності, що вимірює рівень нерівності між жінками і чоловіками у сферах репродуктивного здоров'я, політичної участі та економічної активності та дозволяє кількісно оцінити втрати у людському розвитку, спричинені гендерною нерівністю;
- індекс гендерної рівності, що вимірює рівень досягнення гендерної рівності у доступі до ресурсів зайнятості, фінансів, освіти, розподілу часу, участі у прийнятті рішень та здоров'я;
- глобальний індекс гендерного розриву, що оцінює рівень гендерної рівності за 14 показниками у чотирьох ключових сферах: 1) економічна участь і

кар'єрні можливості; 2) рівень освіти, 3) здоров'я та тривалість життя; 4) політичні права і можливості; значення індексу показує відсоток розриву за статтю.

Методологія індексів гендерного розвитку та гендерної нерівності схожа на методологію індексу людського розвитку, однак скоригованої з урахуванням нерівності чоловіків і жінок. Методика чотирьох індексів передбачає порівняння доступу жінок і чоловіків до ресурсів і можливостей, а також рівня гендерної справедливості між країнами з урахуванням змін у динаміці [22]. Вищезазначені методи феміністичної економіки дозволяють здійснити економетричне моделювання, зокрема регресійний аналіз з гендерними змінними, а також оцінити вплив гендерних упереджень на економічні результати.

Для кількісного оцінювання доглядової праці застосовують результатний і витратний підходи, що дають змогу виміряти обсяг неоплачуваної праці та перевести його у грошовий еквівалент для інтеграції в макроекономічні розрахунки. Результатний підхід передбачає оцінку вартості продукту, створеного в межах неоплачуваної праці, шляхом порівняння з ринковою ціною аналогічного товару чи послуги. Витратний підхід оцінює час, витрачений на неоплачувану працю, через два методи: альтернативної вартості (який базується на потенційному доході, що особа могла б отримати на ринку праці) та вартості заміщення (що визначає витрати на найм працівника для виконання аналогічної роботи) [23].

Також існують окремі підходи для оцінювання економічних втрат, спричинених статевою нерівністю. Наприклад, глобальний індекс гендерних викривлень (GGDI) є модельним показником, який кількісно оцінює втрати продуктивності через нерівність між жінками та чоловіками на ринку праці [24]. Індекс базується на даних про доходи та розподіл за типами зайнятості, дозволяючи оцінити, наскільки зросла б економічна активність за умов рівного доступу жінок до праці. GGDI враховує викривлення з боку попиту (дискримінація з боку роботодавців) та пропозиції (соціальні чи інституційні бар'єри участі жінок у ринку праці).

Під час оцінки впливу гендерної нерівності на економіку також використовують сценарний метод, який дозволяє прогнозувати потенційний

приріст ВВП за умов досягнення гендерної рівності. Наприклад у дослідженні *The Power of Parity* від McKinsey Global Institute на основі мікро-макроекономічного моделювання було визначено, що усунення гендерних розривів у зайнятості може забезпечити приріст глобального ВВП [25]. Методологія базувалася на побудові альтернативних сценаріїв. Сценарій повної гендерної рівності передбачає, що жінки у всіх країнах мають такий самий рівень участі в ринку праці, як чоловіки – за зайнятістю, оплатою та представленістю в усіх секторах, включно з керівними посадами. Регіонально-оптимальний сценарій передбачає, що кожна країна досягає рівня гендерної рівності, характерного для найпрогресивнішого регіону у своєму кластері. Цей підхід дозволяє кількісно оцінити економічні втрати та нереалізований потенціал, спричинені гендерною нерівністю.

Щодо методів аналізу законодавства, проєкт «Women, business and the law» відіграє ключову роль, аналізуючи взаємозв'язки між гендерною нерівністю в законодавстві та економічними результатами, зокрема рівнем зайнятості, доходами та доступом до ресурсів.

Окрім того, існує композитний індекс SIGI (social institutions and gender index), який вимірює рівень дискримінації щодо жінок у понад 180 країнах враховуючи закони, норми та практики, які впливають на їхні права та можливості. Методологія SIGI базується на поєднанні кількісних і якісних даних, охоплюючи як де-юре, так і де-факто аспекти дискримінації [22].

Також в феміністичній економіці існує мікроекономічний метод аналізу, що поєднує інституційну економіку та соціологію й базується на моделях поведінки індивідів у межах домогосподарства. Модель переговорів (bargaining model) використовується для аналізу процесів прийняття рішень у домогосподарствах та на ринку праці з урахуванням асиметрії влади між індивідами [26]. Переговорна сила у цій моделі визначається доступом до доходу, освіти, правового захисту та соціальної підтримки. Застосування моделі дозволяє виявити гендерну асиметрію у доступі до ресурсів та участі в ухваленні рішень. Емпірично модель операціоналізується через аналіз розподілу споживання, контролю над доходом, індексів автономії та соціально-демографічні опитування.

Окремою частиною методології феміністичної економіки є методи гендерного аналізу в бюджетному процесі. Складовими гендерно орієнтованого врядування, що забезпечують доказову базу для формування справедливих економічних рішень є гендерний моніторинг та оцінювання – аналітичні методи, що допомагають виміряти результати й побачити вплив ухвалених рішень на ситуацію гендерної рівності, відстежувати прогрес у скороченні гендерних розривів та оперативно впливати на якість результатів роботи; та гендерний аудит [27].

Гендерний підхід у бюджетному процесі ґрунтується на врахуванні різних потреб жінок і чоловіків, зумовлених їхніми соціальними ролями, на різних стадіях бюджетного процесу. Методологічно підхід реалізується через аналіз нормативної бази, гендерний аналіз бюджетних програм, ухвалення рішень на його основі та моніторинг реалізації гендерно чутливих бюджетних програм. Підхід дозволяє ефективно розподіляти видатки бюджету з урахуванням потреб населення та передбачає проведення ретельного гендерного аналізу.

Гендерний аналіз – це метод дослідження, що дозволяє виявити структурні відмінності між жінками та чоловіками в доступі до ресурсів, участі в ухваленні рішень, соціальних ролях та економічних можливостях [28]. Метод передбачає збір релевантних даних, виявлення аналіз гендерних відмінностей та їх причини нерівності, формування гендерно чутливих політик з чіткими цілями, завданнями, результатами, гендерних індикаторів та цільових значень для моніторингу й оцінки стратегії.

Гендерний аналіз бюджетних програм є основою застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі. Метою є визначення рівня забезпечення потреб та задоволення інтересів жінок та чоловіків (та/або їх груп) у процесі реалізації бюджетної програми, а також виявлення гендерних розривів, гендерної дискримінації та причин їх виникнення [28]. Таку інформацію може містити гендерний профіль (паспорт), який є аналітичним документом, що містить розділені за ознакою статі відомості з різних сфер діяльності. Мета його складання

– надання достовірної інформації для розуміння відмінностей у становищі та в користуванні послугами жінок, чоловіків та/або їх груп [29].

Отже, методологія феміністичної економіки підтверджує її міждисциплінарний епістемологічний характер, поєднуючи широкий спектр підходів і методів, зокрема з її бюджетно-управлінським, інституційно-поведінковим, правовим, доглядовим, трудовим, соціально-прогресивним спрямуваннями. Класифікація методів феміністичної економіки узагальнено в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4 – Класифікація методів феміністичної економіки

Назва методів	Приклади
Якісні методи	Польові дослідження, інтерв'ю, життєві історії, фокус-групи; метод «підвищення свідомості»
Кількісні методи	Індекси (GDI, GII, GEI, GGGI, GGDI, SIGI)
Змішані методи	Кількісні методи з якісним доповненням; економетричне моделювання з гендерними змінними
Теоретико-логічні підходи	Дедуктивний та індуктивний підходи; діалектичний аналіз
Оцінювально-прогностичні методи	Оцінка неоплачуваної праці (output/input-based); сценарний метод
Інституційно-аналітичні методи	Модель переговорів (bargaining model); гендерний аналіз у бюджетному процесі

Джерело: розроблено авторкою на основі [29]

Таким чином, методологія феміністичної економіки визнає, що економічна реальність не є нейтральною, а формується під впливом соціальних структур, влади та нерівності. Феміністична економіка критикує обмеженість суто кількісного підходу, оскільки абстрактні моделі часто не відображають складність реального досвіду, особливо жіночої праці, тісно пов'язаної з доглядовими функціями та соціальними нормами. Відповідно феміністська методологія наголошує на методах, що дозволяють побачити реальну участь жінок у економіці, врахувати їхній досвід, емоції та соціальні умови. Методи феміністичної економіки зазвичай застосовують для вимірювання гендерних розривів, аналізу нерівності та оцінки впливу політик з використанням економетричних підходів та доповненням критичного аналізу соціального контексту.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ФЕМІНІСТИЧНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1. Динаміка показників статевої асиметрії в економіках України та світу

Субіндекс «Економічна участь і можливості» вже згаданого Глобального індексу гендерного розриву є аналітичним інструментом, що відображає рівень статевої асиметрії в економічній сфері. Субіндекс здійснює порівняльний аналіз прогресу країн у досягненні економічного гендерного паритету за п'ятьма показниками: рівень участі жінок у робочій силі, рівність оплати за однакову роботу, очікуваний заробіток, частку жінок серед законодавців, керівників і старших посадовців, а також частку жінок серед професійних і технічних працівників [30].

Найменші розриви Глобального індексу гендерного розриву впродовж 19 років спостерігаються в освіті (з 0,908 до 0,957) та здоров'ї (0,963 до 0,961), тоді як найбільші – у політичній участі (0,143 до 0,234) та економічних можливостях (0,551 до 0,607) – за поточного темпу прогресу в подоланні гендерного розриву в економіці очікуваний час досягнення повного гендерного паритету в сфері економічної участі та можливостей становить приблизно 135 років (додаток Г) [30]. Водночас саме субіндекси економічної та політичної участі демонструють вищу динаміку змін, більш виражений прогрес в скороченні розриву впродовж досліджуваного періоду. Показники України також відображають загальносвітову тенденцію: найменші гендерні розриви спостерігаються в освіті (1.000) та здоров'ї (0.977), тоді як найбільші – в політичній участі (0.198) та економічних можливостях (0.744) [31, с.363].

Чинниками, що зумовлюють низькі позиції подолання гендерного розриву в економічній сфері, можуть бути розвиток економіки через ринкові механізми, приватний сектор, конкуренцію та соціокультурні норми. У межах економіки функціонують інституційно невидимі бар'єри — дискримінація в оплаті праці, «скляна стеля» для жінок на керівних посадах, нерівномірний розподіл неоплачуваної домашньої та доглядової праці. Ці чинники мають системний характер, відображають усталені соціальні ролі й культурні установки та навіть за умов формальної рівності доступу до ринку праці уповільнюють процес вирівнювання між статями.

У 2025 році світовий показник субіндексу Економічної участі та можливостей сягнув 0,607, у порівнянні з минулорічним 0,603. Загалом значення субіндексу коливається від 0,313 до 0,873, переважна більшість економік демонструють показники в межах значень від 0,517 до 0,788 [30].

За регіональною ознакою, згідно додатку Д, у 2025 році за субіндексом економічної участі та можливостей найвищий рівень гендерного паритету зафіксовано в Північній Америці (76,1%). Високі показники також демонструють Східна Азія та Тихоокеанський регіон (71,6%), Центральна Азія (71,2%) та Європа (68,4%). Субсахарська Африка (67,5%) і Латинська Америка з Карибським регіоном (65,6%) мають нижчі значення, тоді як найнижчі рівні зафіксовано в Близькому Сході та Північній Африці (42,4%) і Південній Азії (40,6%)[31, с.26]. Серед лідерів-країн є Ботсвана, Ліберія, Есватіні, Молдова, Барбадос, Замбія, Швеція, Фінляндія, Білорусь та Ісландія. Найнижчі – Алжир, Непал, Бангладеш, Чад, Марокко, Індія, Єгипет, Іран, Пакистан і Судан [31, с.22].

На перший погляд парадоксально, що серед лідерів за рівнем економічної участі жінок опиняються країни з низьким рівнем доходу. Проте це пояснюється тим, що в умовах обмежених ресурсів та економічної вразливості жінки змушені активно долучатися до ринку праці, переважно у неформальному секторі, що статистично підвищує показники зайнятості. Додатковим чинником є менший розрив в оплаті праці через загальний низький рівень доходів. Ще один фактор – високі показники зайнятості жінок у професійних сферах, адже у країнах з низьким

рівнем доходу професійні галузі часто залишаються недофінансованими, і саме тому жінки зосереджені у цих секторах із низькою оплатою. Таким чином, високі показники субіндексу економічної участі не завжди свідчать про структурну рівність, а радше відображають специфіку соціально-економічних умов. Окрім того, такі показники не враховують подвійне навантаження жінок, тобто поєднання оплачуваної роботи з неоплачуваною працею вдома. Така статистика фіксує участь, але не завжди якість цієї участі. На відміну від країн із високими показниками економічної участі, але низьким рівнем загального добробуту, скандинавські держави наприклад забезпечують системну гендерну рівність, що ґрунтується не лише на участі жінок у ринку праці, а й на комплексній політиці: рівному доступі до ресурсів, соціальних гарантіях, гендерно чутливому законодавстві тощо.

На рис. 2.1. зображено динаміку субіндексу економічних можливостей в Україні у порівнянні зі світовим рівнем за 2021–2025 роки, а саме поступове зростання для України та світу.

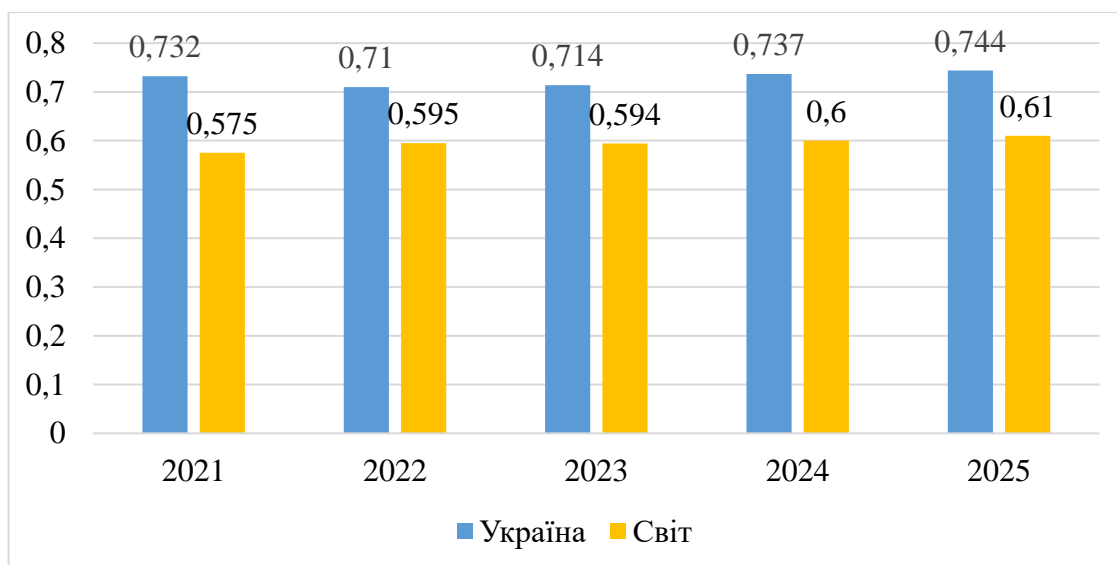

Рисунок 2.1 – Динаміка субіндексу економічних можливостей України та світу за 2021-2025 роки

Джерело: розроблено авторкою на основі [31]

Серед п'яти компонентів субіндексу найбільший розрив між жінками і чоловіками спостерігається у доходах та керівних посадах. Найменший розрив – у доступі до професійної освіти та участі у робочій силі. Такі дані підтверджують, що

високі показники зайнятості жінок не відображають реальний стан гендерної рівності. Показники свідчать про структурний характер бар'єрів та необхідність комплексної політики, яка виходить за межі формального забезпечення доступу й охоплює питання фінансування, соціальних гарантій та культурних трансформацій.

У 2025 році Україна посідає 39-те місце серед 148 країн за субіндексом із показником 0,744, що на 0,060 пункту вище за середній рівень по Європі (0,684), поруч із Великою Британією та Латвією, та на 0,137 пункту вище за середній показник у світі (0,607) [31, с.363]. Дані щодо позиціонування України за складовими субіндексу, а також їх обрахунок наведено у додатку Ж.

Участь жінок у робочій силі в Україні становить 0,760, що трохи нижче за середній показник по Європі (0,783), але перевищує глобальний рівень (0,679). За абсолютними значеннями в Україні, рівень участі жінок становить 47,7%, тоді як чоловіків – 62,8%. Різниця між показниками становить –15,1 відсоткових пунктів. Відносний рівень участі жінок обчислюється як частка жіночого показника до чоловічого: $47,77/62,87 \approx 0,76$, і свідчить про те, що жінки беруть участь у робочій силі на 76% від рівня чоловіків.

За показником рівності в оплаті праці Україна, що сформований згідно з результатами опитування, має індекс 0,768, що суттєво перевищує як європейський середній рівень (0,643), так і глобальний (0,646).

За оцінкою заробленого доходу Україна має значення 0,589, що нижче за середній показник по Європі (0,616), але перевищує глобальний рівень (0,525). Абсолютні значення доходу становлять 11,990 доларів для жінок і 20,360 – для чоловіків. Різниця між ними дорівнює 8,370 доларів, що свідчить про суттєвий гендерний розрив у доходах. Відносний рівень доходу жінок обчислюється як частка жіночого доходу до чоловічого: $11,990/20,360 \approx 0,5889$, і відображає, що жінки в Україні заробляють приблизно 58,9% від доходу чоловіків. Такий показник свідчить про структурну нерівність у винагороді за працю, навіть за умов формальної рівності в доступі до професійних сфер.

За показником представництва жінок на керівних посадах Україна демонструє високий результат – індекс 0,695, що значно перевищує європейський

(0,511) та світовий (0,431) показники. Частка жінок серед керівників становить 41%, тоді як чоловіків – 59%. Абсолютна різниця – 18 відсоткових пунктів, а відносний рівень представництва жінок: $41,0/59,0 \approx 0,695$, свідчить про те, що жінки в Україні займають керівні посади на рівні 69,5% від чоловіків.

У сегменті професійних і технічних працівників Україна досягла максимального значення індикатора – 1,000 – частка жінок становить 61,8%, тоді як чоловіків – 38,4%, тобто жінки переважають на 23,4 відсоткових пунктів. Таке явище не унікальне: аналогічні показники демонструє більшість країн світу, і пояснюються значною участю жінок у сферах, що потребують спеціалізованої освіти (освіта, охорона здоров'я, соціальна сфера). У той час у секторах із високими доходами та на керівних посадах переважають чоловіки, що засвідчує гендерну сегрегацію ринку праці: жінки зосереджені у менш оплачуваних галузях, а чоловіки – у прибуткових та управлінських.

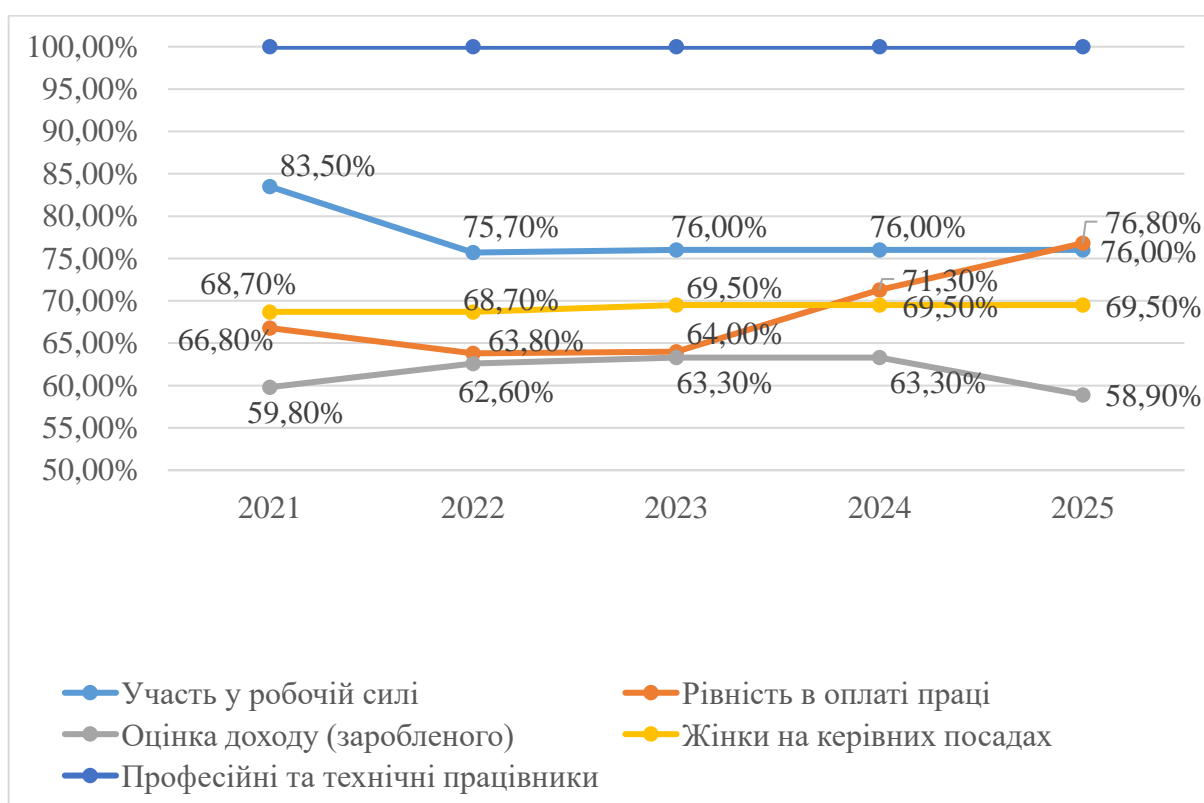

Рисунок 2.2 – Динаміка складових субіндексу України за 2021-2025 рр.,%.

Джерело: розроблено авторкою на основі [32]

Згідно динаміки складових субіндексу України за 2021-2025 рр., наведеної у рисунку 2.3, після 2021 року участь жінок у робочій силі в Україні суттєво знизилася – з 0,835 до 0,760 [32], що зумовлено наслідками повномасштабної війни: масовою міграцією жінок, поширенням неформальної зайнятості тощо. Дані інших джерел підтверджують зазначену тенденцію. Зокрема, за результатами загальнонаціонального вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОСЕСД), у 2023 році порівняно з 2021 роком рівень зайнятості жінок на ринку праці скоротився з 49,3% до 48,7% [33]. Водночас стабільність показника щодо керівних посад свідчить про збереження кваліфікаційного потенціалу серед тих жінок, які залишилися працювати в країні. Рівність в оплаті праці демонструє позитивну динаміку: від 0,638–0,668 у 2021–2023 роках до 0,713 у 2024 та 0,768 у 2025 році. Оцінка заробленого доходу має суперечливий характер: після поступового зростання у 2021–2023 роках (0,598 → 0,633) показник стабілізувався у 2024 році, але вже у 2025 році знизився до 0,589 [32].

Однак для комплексного аналізу динаміки показників статевої асиметрії в економіках України та світу недостатньо лише субіндексу Економічної участі і можливостей; необхідно враховувати також поведінку домогосподарств, гендерно-секторальний розподіл ринку праці та інші методи, що дозволяють глибше відобразити структурні аспекти гендерної нерівності.

Окремим аспектом гендерної динаміки в економічній сфері є зростання жіночого підприємництва. За останні п'ять років світовий рівень жіночої підприємницької активності зріс приблизно на 10%. Структурний аналіз показує, що жінки-підприємці значно частіше зосереджуються у сфері послуг, тоді як чоловіки мають ширший доступ до виробничих та інноваційних секторів. Гендерний розрив у підприємстві зберігається: чоловіки-підприємці мають у 1,5 рази більше шансів отримати фінансування порівняно з жінками [34].

В Україні також починаючи з 2023 року спостерігається стійке зростання чисельності фізичних осіб-підприємців (ФОПів), створених жінками. За офіційними статистичними даними, частка жінок серед усіх підприємців зросла з 46,4% у 2021 році до 47,5% у 2024 році [35]. Така тенденція свідчить про

активізацію жінок у сфері підприємництва як альтернативного каналу економічної участі, що компенсує обмеження офіційного ринку праці. Водночас за даними Державної служби статистики України, 2025 року в Україні зареєстровано 1 525 085 юридичних осіб. Серед них керівниками чоловіки виступають у 1 073 835 випадках, що становить 70,4% від загальної кількості. Жінки очолюють 451 250 юридичних осіб, тобто лише 29,6%. Отже, попри зростання жіночої участі у бізнесі, жінки залишаються менш представленими на керівних позиціях юридичних осіб.

Секторальна структура української економіки має стійку гендерну диференціацію у сфері праці. Дані додатку 3 демонструють, що жінки переважають у соціально орієнтованих галузях – освіті (73,8%), охороні здоров'я (79,3,5%), фінансовій діяльності (63,8%), тоді як чоловіки домінують у будівництві (80,5%), сільському, лісовому та рибному господарстві (71,3%), транспорті та складському господарстві (70,8%) та промисловості (61,4%). Така професійно-кваліфікаційна асиметрія є ключовим чинником гендерних дисбалансів: розриву в оплаті праці, нерівної доступності робочих місць, різної тривалості зайнятості та обмежених перспектив жінок у секторах із високою доданою вартістю. Упродовж 2021–2023 років динаміка гендерного розподілу зайнятості у формальному секторі економіки України залишається незначною та не демонструє ознак системного покращення. Загальна частка жінок серед зареєстрованих зайнятих осіб зменшилася з 46,2% у 2021 році до 45,7% у 2023 році. Показовим є скорочення жіночої присутності у складніших і високооплачуваних секторах, таких як телекомунікації, транспорт, державне управління та оборона. Незначне зростання частки жінок у традиційно «жіночих» секторах – торгівлі та сфері послуг – не змінює загальної ситуації.

За аналізом домогосподарств, світові тенденції статевої асиметрії підтверджують її комплексний характер, що формується під впливом віку, сімейного статусу, доглядових обов'язків та складу домогосподарства. Сукупність цих чинників визначає економічну нерівність між жінками та чоловіками протягом усього життєвого циклу. За світовими тенденціями, найбільш виразні відмінності спостерігаються у віковій групі 20–34 років, коли жінки демонструють вищі показники бідності порівняно з чоловіками (приблизно на 2%), що збігається з

періодом активної репродуктивної діяльності. Зі збільшенням віку гендерні відмінності поступово нівелюються, однак окремі соціальні фактори продовжують впливати на економічну вразливість жінок. Зокрема, ранні шлюби та вдівство значно підвищують ймовірність бідності серед жінок, тоді як для чоловіків ранній шлюб також корелює з бідністю, але розлучення чи вдівство не мають такого негативного ефекту [36].

Український контекст має свої специфічні відмінності, які можна проаналізувати за результатами державного статистичного спостереження «Обстеження умов життя домогосподарств», що відображено на рисунку 2.3.

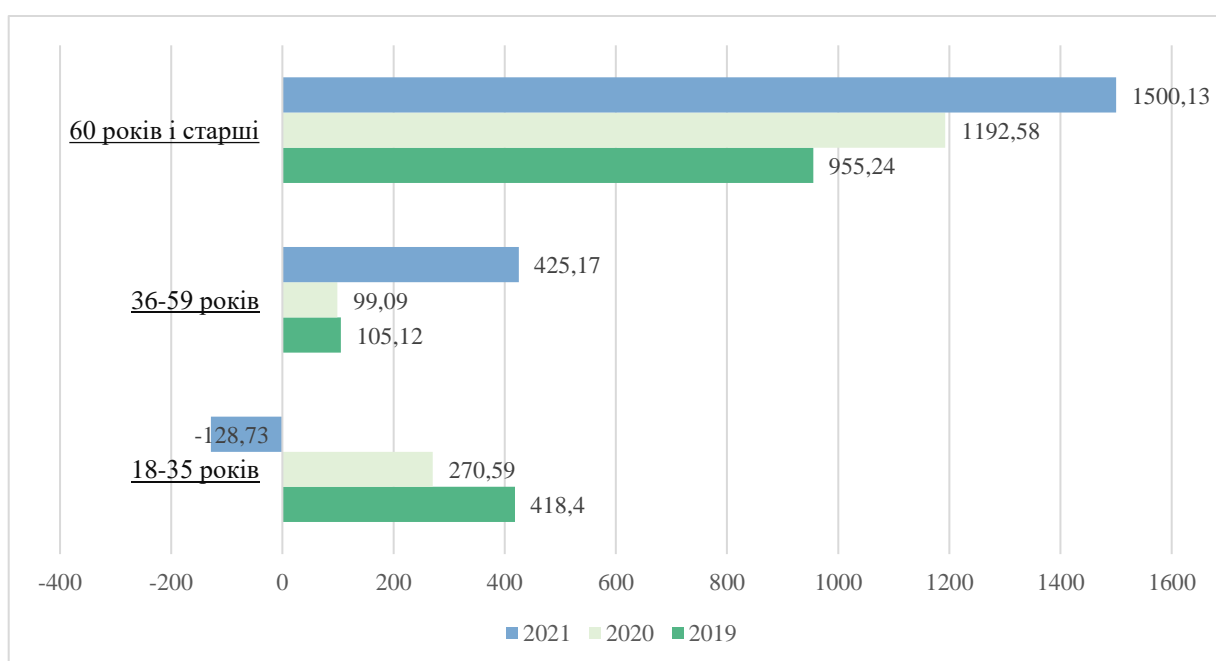

Рисунок 2.3 – Різниця сукупних ресурсів чоловіків та жінок у домогосподарствах України за віковою ознакою, 2019 – 2021 рр., грн.

Джерело: розроблено авторкою на основі [36]

Аналіз сукупних ресурсів домогосподарств включає не лише поточні грошові надходження, а й інші форми забезпечення, тобто є комплексним показником, оскільки відображає загальний обсяг доступних засобів для задоволення потреб, незалежно від джерела їх походження.

Найбільша різниця спостерігається у групі 60 років і старші, де чоловіки стабільно мають перевагу: 955,24 грн у 2019 р., 1192,58 грн у 2020 р. та 1500,13 грн у 2021р. Така динаміка свідчить про накопичений ефект економічної активності

чоловіків, зокрема їхню більшу участь у формальному секторі, доступ до пенсій з вищим розміром та додаткові джерела доходу навіть у пенсійному віці.

У віковій групі 36–59 років гендерний розрив також зростає: з 105,12 грн у 2019 р. до 425,17 грн у 2021 р., що підтверджує, що саме у період максимальної трудової активності формується структурна нерівність – через різницю в оплаті праці, доступі до підприємництва та ресурсних секторів.

Щодо групи 18–35 років, у 2019 та 2020 роках чоловіки мали перевагу (418,4 грн і 270,59 грн відповідно), однак у 2021 році зафіксовано негативне значення – жінки мали більше ресурсів на 128,73 грн.

Отже, гендерний розрив у сфері економічної участі та можливостей є одним із найбільш складних для подолання, оскільки має комплексний і структурний характер. Секторальна сегрегація, соціальні чинники продовжують посилювати економічну вразливість жінок, відтворюючись протягом життєвого циклу та залишаючись поза межами прямого інституційного регулювання. Гендерний розрив в оплаті праці, таким чином, не зводиться до порівняння заробітків на однакових посадах, а відображає системну нерівність, що формується комплексом взаємопов'язаних чинників.

2.2. Аналіз світових практик впровадження підходів феміністичної економіки

Аналіз світових практик впровадження підходів феміністичної економіки дає змогу не лише оцінити їхню ефективність у різних інституційних контекстах, а й сформулювати рекомендації щодо адаптації окремих елементів у національний досвід. Досвід різних держав і регіонів демонструє як позитивні результати – зростання участі жінок в економічних процесах, так і суперечливі наслідки, коли управлінські рішення, спрямовані на підтримку жінок, відтворюють нові форми сегрегації.

Досвід світових практик впровадження підходів феміністичної економіки демонструє, що економіки з більшою наближеністю до гендерної рівності як правило мають вищий рівень процвітання, адже залучення жінок до ринку праці збільшує пропозицію робочої сили, підвищує продуктивність та ефективність використання освіченого кадрового потенціалу. Дослідження ОЕСР показують, що зростання рівня освіти серед жінок стало одним із ключових чинників економічного розвитку країн у другій половині ХХ ст. Світові політики дедалі частіше визнають економічні переваги рівності: зокрема, країни «Великої двадцятки» у 2014 р. зобов'язалися скоротити гендерний розрив у зайнятості на 25% до 2025 р., що має залучити мільйони жінок до робочої сили та стимулювати зростання. Водночас Європейський інститут гендерної рівності нещодавно виявив, що зменшення гендерної нерівності може збільшити ВВП ЄС до 9,6% до 2050 року.

Європейський Союз є одним із провідних регіонів, де стратегія гендерної рівності поєднує системну інтеграцію гендерного підходу з цільовими інструментами для подолання конкретних бар'єрів. Так наприклад Європейська Комісія реалізує політику гендерної рівності через подвійний підхід: гендерну пріоритетизацію та спеціальні заходи. Гендерна пріоритетизація охоплює чотири етапи: підготовчий (створення структурної та культурної бази, визначення цільових груп, формування цілей і механізмів), експертизу специфіки (дослідження нерівностей та моніторинг у сферах участі, ресурсів, норм і прав), оцінювання ефективності (аналіз впливу політики на участь, розподіл ресурсів, цінності та права), політики переконструювання (усунення проблемних зон і їх заміна комплексними рішеннями) [38]. Спеціальні заходи включають законодавчі ініціативи, інформаційні кампанії та фінансові програми, спрямовані на подолання гендерного розриву в оплаті праці та недостатнього представництва жінок. Важливим інструментом спеціальних заходів є гендерні квоти, що спрямовані на підвищення участі жінок у сферах, де їхня присутність традиційно обмежена, що забезпечує більш ефективне використання людського капіталу. Квоти у межах економічної участі стимулюють доступ жінок до освіти, професійного навчання та зайнятості в «нетрадиційних» секторах, сприяють швидшому кар'єрному

зростанню через наставництво й мережі, а також мотивують роботодавців до активнішого найму жінок.

У 2021–2024 роках Європейський Союз системно інтегрував гендерне бюджетування у фінансову політику. У 2024 році 19,5% бюджету ЄС було спрямовано на програми, що мають підтверджений гендерний ефект – тобто ті, де гендерна рівність є важливою метою або головною метою. Основними джерелами фінансування є Європейський соціальний фонд Plus (ESF+), Horizon Europe, Recovery and Resilience Facility, а також Erasmus +.

У 2021 році загальний обсяг бюджетних зобов'язань Європейського Союзу у сфері гендерного бюджетування становив €352 млрд, у 2022 році – €321 млрд, у 2023 році обсяг зріс до €427 млрд, а у 2024 році скоротився до €195 млрд, наведено на рис. 2.4. Таке скорочення пояснюється завершенням фінансування Фонду відновлення та стійкості, який у 2023 році забезпечив €8,4 млрд гендерно орієнтованих витрат. Водночас частка програм із підтвердженим гендерним внеском послідовно збільшувалася, що свідчить про якісне посилення гендерного бюджетування.

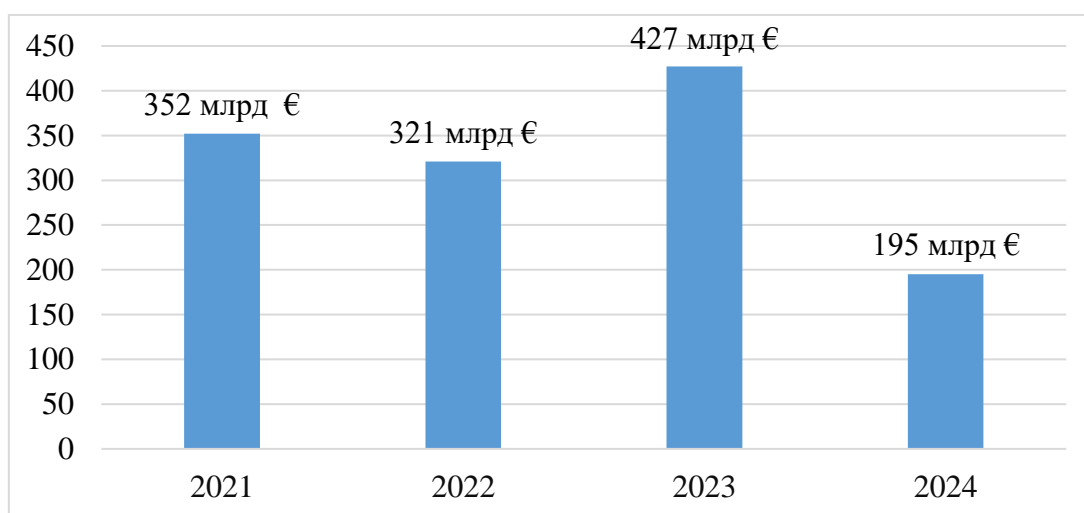

Рисунок 2.4 – Обсяг бюджетних зобов'язань Європейського Союзу у сфері гендерного бюджетування, 2021-2024 рр.

Джерело: розроблено авторкою на основі [38]

Серед країн-лідерів у сфері гендерної рівності стабільні позиції займають Північні країни Європи – Данія, Фінляндія, Ісландія, Норвегія та Швеція. Саме ці

країни одними з перших запровадили законодавчі гарантії проти дискримінації у сфері праці (зокрема заборону звільнення у зв'язку зі шлюбом чи батьківством), а також розробили комплексні системи сімейної політики, що включають державні послуги дошкільної освіти та догляду за дітьми [37]. Протягом останніх десятиліть Північні країни Європи забезпечили одні з найнижчих показників гендерних розривів у зайнятості та участі у робочій силі серед країн ОЕСР. Сьогодні ці країни пропонують одні з найповніших пакетів політики сімейної та гендерної рівності в ОЕСР. Жінки-матері у цих країнах значно частіше поєднують професійну діяльність із сімейними обов'язками, ніж у більшості інших країн, відмінності у тривалості робочого часу між чоловіками та жінками залишаються відносно незначними, а оплачувана праця розподіляється між партнерами більш рівномірно [37]. Така ситуація пояснюється тим, що північний підхід до сімейної та гендерної політики сформувався на принципах «дружнього середовища праці», мета якої забезпечити можливість працевлаштування для всіх дорослих та рівний розподіл доглядових обов'язків батьків.

Системи оподаткування та соціальних виплат у скандинавських країнах побудовані на індивідуальному принципі, що усуває фінансові бар'єри для участі другого з батьків в ринку праці. Крім того, у системі оплачуваної батьківської відпустки застосовується принцип «використовуй або втратиш», за яким частина відпустки закріплена окремо за матір'ю та батьком і не може бути передана іншому. Запровадження таких квот стимулює обох батьків брати участь у догляді за дитиною, забезпечуючи більш рівномірний розподіл сімейних обов'язків та сприяючи гендерній рівності у сфері зайнятості [37].

Отже, ключовим драйвером економічного зростання в Північних країнах стало саме збільшення чисельності жінок у робочій силі, а не зміни у їхньому робочому часі.

Скандинавський підхід до сімейної та гендерної політики забезпечив значні покращення у сфері рівності на ринку праці, особливо щодо зайнятості жінок. Зростання жіночої участі у робочій силі стало важливим чинником їх економічного розвитку, що додавало близько 0,25–0,40 процентного пункту до річного темпу

зростання ВВП на душу населення, що становить 10–20% загального приросту. У грошовому вимірі це означає, що сучасний ВВП на душу населення у скандинавських країнах був би на тисячі доларів нижчим без цього фактору [37].

Гендерно орієнтоване бюджетування також є однією з найбільш поширених і ефективних практик реалізації принципів феміністичної економіки на рівні державної політики. У науковій та практичній літературі особливо виділяють приклади Австрії, Бельгії, Швеції, Фінляндії, Ісландії та Андалусії, де цей інструмент набув більш системного та інституційно закріпленого характеру. [39] Кожна з країн має свою питому модель, що відображає особливості їхніх політичних та адміністративних систем [40].

В Австрії реформа 2013 року започаткувала перехід до системи *performance-informed budgeting* – де кожне міністерство формулює місію та до п'яти цілей, серед яких щонайменше одна має стосуватися гендерної рівності, а глобальні бюджети визначають конкретні заходи для їх досягнення. Важливим інструментом є обов'язкова оцінка впливу нових законів та проєктів (*Wirkungsorientierte Folgenabschätzung*), яка включає гендерний аспект і публікується у відкритому доступі. Завдяки детальному аналізу державних послуг і бюджетних програм Австрії запровадила конкретні завдання щодо фінансування програм ринку праці, спрямованих на усунення нерівності, зокрема реінтеграцію жінок після відпустки по вагітності та пологах, а також просування жінок у технічних галузях [40]. Проте слабким місцем залишається недостатня експертиза бюджетних працівників, що призводить до формулювання занадто загальних цілей.

Швеція у свою чергу започаткувала проєкт *An Equal Share*, який інтегрував гендерний аналіз у ключові процеси – законодавчий та бюджетний, а розроблені методології *JämStöd*, *JämKAS* здобули міжнародне визнання. *JämStöd* розробив інструменти для поетапного впровадження гендерного підходу [41]. *JämKAS* є основним аналітичним інструментом, що включає інвентаризацію гендерної релевантності, оцінку впливу бюджетних заходів, аналіз моделей у секторах, прогнозування наслідків та пошук альтернатив. Ключовим елементом моделі є 4R-метод: *representation* (аналіз розподілу), *resources* (оцінка ресурсів), *realia* (аналіз

причин), realisation (формування нових цілей) [42]. З 2016 року бюджетна інструкція Швеції зобов'язує проводити гендерний аналіз на ранніх етапах, використовувати дезагреговані дані та розробляти індикатори рівності, що забезпечує системну інтеграцію гендерної перспективи та оцінку реального прогресу.

Досвід Швеції демонструє, що гендерний мейнстрімінг і бюджетування є ефективними лише за умови їхнього впровадження як елементів організаційного розвитку. Відсутність системного підходу призводить до того, що гендерні ініціативи залишаються поверхневими та не закріплюються у практиці управління.

Андалусія у свою чергу відома запровадженням програми G+, яка класифікує всі бюджетні програми за рівнем гендерної релевантності (від g0 до G+) [41]. Для програм із високим потенціалом створюються стратегічні документи DOE G+, що містять цілі, індикатори та механізми оцінки. Інституційне забезпечення програми включає Фонд G+, який підтримує методику та навчання персоналу, а також Комісію з оцінки гендерного впливу, що щорічно переглядає класифікацію програм. Досягнення впровадження практики включають зростання жіночої зайнятості, розширення послуг для дітей, збільшення частки жінок у керівних посадах та університетах, а також розвиток гендерно-дезагрегованої статистики. Обмеження полягає в тому, що більшість звітів про гендерний вплив фіксують поточний стан (status quo) без проведення оцінки результативності заходів [41].

У сучасних світових практиках феміністичної економіки дедалі більшої уваги приділяється не лише видатковій, а й доходній частині бюджету, зокрема податковій політиці. Наприклад, Австрія ще у 1972 р. перейшла до системи індивідуального оподаткування, що стало важливим кроком до економічної незалежності жінок. Також країна відома заходом зниження початкової ставки податку з доходів з 36,5% до 25%, що було спрямоване на зменшення податкового навантаження для низьких і середніх доходів, де переважають жінки з неповною зайнятістю [41]. Висока ставка створювала бар'єр для збільшення робочого часу, адже додатковий дохід майже «з'їдався» податками. Зменшення ставки підвищує маржинальний дохід, роблячи додаткову роботу фінансово вигіднішою, що

стимулює перехід до повної зайнятості, зменшує гендерний розрив у доходах і підвищує економічну незалежність жінок. Реформа ґрунтується на принципі еластичності пропозиції праці: жінки сильніше реагують на зміни чистого доходу, тому зниження ставки ефективно збільшує їхню участь у ринку праці.

Також під час аналізу світових практик впровадження феміністичної економіки варто звертати увагу на приклади негативних наслідків управлінського рішення у цій сфері. Показовим є дослідження «How do longer parental leaves affect women's workplace tasks? Evidence from Germany» (2018), яке аналізує наслідки подовження терміну декретної відпустки в 1992 році у Німеччині з 18 до 36 місяців. Автори доводять, що після впровадження реформи жінки у Західній Німеччині виконували на робочих місцях менш творчі та більш стандартизовані завдання. Приклад свідчить про те, що навіть соціальна політика, спрямована на підтримку сімейних обов'язків, може мати побічні ефекти [43].

Світові практики впровадження феміністичної економіки узагальнено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Світові практики впровадження феміністичної економіки

Регіон / Країна	Інструменти та підходи
ЄС (Єврокомісія)	Подвійний підхід: гендерна пріоритетизація (4 етапи) + спеціальні заходи (закони, кампанії, фінансові програми)
Північні країни (Данія, Фінляндія, Ісландія, Норвегія, Швеція)	Законодавчі гарантії проти дискримінації, сімейна політика, індивідуальне оподаткування, «use it or lose it» відпустки
Австрія	Performance-informed budgeting, обов'язкова оцінка впливу законів, індивідуальне оподаткування
Швеція	Проекти An Equal Share, методології JämStöd, JämKAS, 4R-метод; обов'язковий гендерний аналіз у бюджеті
Андалусія (Іспанія)	Програма G+ (класифікація бюджетних програм за гендерною релевантністю), стратегічні документи DOE G+
Німеччина (як негативний приклад)	Подовження декретної відпустки з 18 до 36 місяців

Джерело: розроблено авторкою на основі [43]

Таким чином, аналіз практик зазначених країн та регіонів засвідчує, що успішність гендерної політики залежить від системного підходу, коли гендерний аналіз інтегрується у всі етапи бюджетного процесу, а не залишається

формальністю. Важливу роль відіграє чітка методологія, що забезпечують реальний моніторинг і оцінку результатів. Комплексність заходів, поєднання сімейної політики, гнучких форм зайнятості, індивідуального оподаткування та квот, створює умови для рівного доступу жінок до ринку праці. Економічні стимули, зокрема податкові реформи, підвищують мотивацію до повної зайнятості та економічної незалежності. Отже, соціальна орієнтованість держави соціальність держави у поєднанні з ефективними економічними інструментами формує синергетичний ефект, забезпечуючи стаке зростання та підвищення конкурентоспроможності країни.

2.3. Основні програми міжнародної співпраці України в галузі феміністичної економіки

Регулювання міжнародних відносин України у сфері феміністичної економіки ґрунтується на системі міжнародних та національних нормативно-правових актів, що визначають стратегічні пріоритети державної політики у забезпеченні гендерної рівності в економіці. У межах такої співпраці Україна активно долучається до міжнародних програм та організацій, зокрема Рада Європи «Сприяння гендерній рівності в Україні (Pro-GE)», ООН Жінки, «Партнерство Біарріц», «Коаліція дій для сприяння досягненню гендерної рівності», Міжнародна коаліція за рівну оплату праці (EPIC), Група друзів жінок, миру й безпеки тощо. Для виконання взятих зобов'язань через зазначені партнерства в Україні було започатковано низку програм, зокрема щодо створення умов догляду за дітьми для обох батьків, удосконалення законодавства у сфері протидії гендерно обумовленому насильству тощо. Ключовим внеском є розробка Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». Наразі чинним є план на період до 2025 року, новий план на період до 2030 року перебуває на стадії розроблення та погодження, та інтегрує міжнародні стандарти

у національну політику (узгоджений із Цілями сталого розвитку ООН, Пекінською платформою дій, Конвенцією ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Стамбульською конвенцією та Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом) [45].

Важливим кроком на шляху до утвердження гендерної рівності та виконання міжнародних зобов'язань України стало скасування Міністерством охорони здоров'я наказу № 256 від 1993 року, яким визначав перелік із 450 професій, заборонених для жінок. Цей документ суперечив Конституції України, Законам «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», а також міжнародним договорам, зокрема Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та вимогам законодавства ЄС. Скасування наказу сприяло подоланню гендерної сегрегації на ринку праці та забезпечило жінкам право на вільний вибір професії [46].

Також з метою виконання заходів у межах співпраці, Кабінет Міністрів України розпорядженням від 15 вересня 2023 року № 815 схвалив Національну стратегію подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердив операційний план заходів на 2023–2025 роки. Нині Міністерство економіки України разом із заінтересованими органами виконавчої влади розробляє проєкт операційного плану на 2026–2028 роки. Важливим елементом цього процесу є імплементація Директиви Європейського Союзу 2023/970 від 10 травня 2023 року щодо посилення застосування принципу рівної оплати за однакову працю або працю рівної цінності між чоловіками та жінками через прозорість оплати праці та механізми забезпечення виконання.

Важливим кроком також є ухвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року, яка визначає гендерну рівність як міжсекторальний пріоритет та основу для консолідації державних, громадських і міжнародних зусиль. Реалізація Стратегії здійснюється з урахуванням міжнародних інструментів ООН, Ради Європи, Європейського Союзу та ОБСЄ [44].

Важливим елементом інституційного механізму реалізації державної політики у сфері гендерної рівності є діяльність Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. У 2025 році відбулося дванадцять засідань Комісії за участю Першої леді України О.Зеленської під головуванням Прем'єр-міністерки Ю.Свириденко. Цьогорічна діяльність Комісії була зосереджена на ключових подіях 2025 року, серед яких: 25-та річниця резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», 20-річчя Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», завершення другого Національного плану дій «Жінки, мир, безпека» та підготовка третього плану на період до 2030 року, триріччя Рамкової програми співробітництва між Україною та ООН з протидії сексуальному насильству, пов'язаному з війною, п'ята річниця участі України в міжнародній ініціативі «Партнерство Біарріц» та підбиття підсумків виконання взятих зобов'язань [47].

Фінансування програм у сфері феміністичної економіки в Україні забезпечується переважно міжнародними неурядовими організаціями (70,2%) та українськими фінансовими фондами (76,9%), які виступають основними донорами. Вагому роль відіграють також багатосторонні структури, зокрема агентства ООН (39,4%) та міжнародні урядові донорські агентства (35,0%). Водночас внески українського уряду (1,0%) та місцевих органів влади (6,7%) залишаються мінімальними.

За даними ОЕСР, обсяг офіційної допомоги розвитку (ODA) для України зріс з 1,3 млрд дол. США у 2021 році до 18,9 млрд дол. США у 2022 році. Проте 90% цього фінансування (17,1 млрд дол. США) не включали цілей гендерної рівності. У 2023 році ситуація покращилася: члени Комітету з питань сприяння розвитку ОЕСР (DAC) виділили Україні 19,2 млрд дол. США, з яких 3,6 млрд дол. США (19%) інтегрували гендерні пріоритети (майже удвічі більше порівняно з 2022 роком, коли лише 9% двосторонньої допомоги включали гендерні цілі). Обсяг офіційної допомоги розвитку (ODA) для України наведено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Обсяг офіційної допомоги розвитку (ODA) для України

Рік	Загальний обсяг ODA (млрд \$)	Фінансування з гендерними цілями (млрд \$)	Частка з гендерними цілями (%)
2021	1,3	-	-
2022	18,9	1,8	9,5
2023	19,2	3,6	18,8

Джерело: розроблено авторкою на основі [47]

Серед ключових партнерів України у 2023 році найбільшу частку фінансування з інтеграцією гендерної рівності забезпечила Німеччина (65%), Норвегія (59%) та інституції ЄС (58%). Основним каналом є багатосторонні інституції. Найбільшу частку фінансування з урахуванням гендерної рівності забезпечили програми, що реалізуються через установи ООН – 55%. Так наприклад у 2025 році ООН Жінки в Україні за підтримки Жіночого фонду миру та гуманітарної допомоги ООН спрямували 5,6 млн доларів США на підтримку 40 українських жіночих організацій.

Таким чином, важливу роль в Україні відіграють саме міжнародні громадські організації, які реалізують практики та програми, спрямовані на розвиток жіночого підприємництва, лідерства та працевлаштування. Серед ключових ініціатив є:

- програма ПРООН із підвищення стійкості та відновлення, яка підтримує релокацію бізнесів через West Business Hub та надає допомогу підприємцям в оплаті оренди й облаштуванні робочих місць;
- грантові проєкти за підтримки Міністерства економіки;
- Western NIS Enterprise Fund та KSE Foundation, що забезпечують фінансування обладнання для розвитку бізнесу;
- Благодійний фонд «Жіночі можливості в Україні» за підтримки Єврейської федерації Північної Америки, спрямовані на масштабування жіночих бізнесів [33].

Значний внесок у розширення економічних можливостей жінок забезпечують консультаційні та освітні проєкти:

- «Women Career Hub» (Фонд народонаселення ООН за підтримки уряду Великої Британії), який надає кар'єрні консультації та допомогу у пошуку роботи;
- грантові проекти ACTED Ukraine та Посольства Канади спрямовані на навчання жінок у сфері ІТ;
- проєкт Reskilling Ukraine (Beredskapslyftet, уряд Швеції) забезпечує перекваліфікацію та залучення жінок до інноваційних галузей економіки[33].

Важливим прикладом міжнародної співпраці у сфері феміністичної економіки є інформаційна кампанія «Звісно зможеш», ініційована ООН Жінки спільно з Міністерством економіки України за підтримки Офісу Першої леді та уряду Швеції [48]. Метою кампанії є подолання гендерних стереотипів щодо професійного розвитку жінок, привернення уваги до проблеми гендерного розриву в оплаті праці між чоловіками та жінками, а також об'єднання зусиль державних і міжнародних інституцій задля підтримки професійної реалізації жінок та забезпечення їх рівного представлення у всіх сферах суспільного життя.

Програми міжнародної співпраці України в межах феміністичної економіки узагальнено в додатку К.

Однак міжнародна співпраця супроводжується й низкою викликів. Призупинення зовнішньої допомоги з боку США стало серйозним ударом для розвитку феміністичної економіки в Україні, адже спричинило кризу в діяльності жіночих правозахисних організацій та інституцій, очолюваних жінками. За результатами опитування дев'яносто дев'яти організацій, більшість з них зіткнулися з серйозними порушеннями роботи: 93% призупинили щонайменше одну програму, що позбавило понад 109 тис. бенефіціарів доступу до послуг. Скорочення фінансування призвело до зменшення персоналу (від 9% до понад 50%) та несплати рахунків у 64% випадків. Найбільшою потребою організації визначили додаткове фінансування (94%) та налагодження зв'язків із новими донорами (88%) [49]. Крім того, 40% організацій відзначили негативний вплив на проєкти з економічного уповноваження жінок, що суттєво обмежує їхні можливості для досягнення фінансової незалежності та реалізації лідерського потенціалу [49]. Таким чином, призупинення фінансування з боку США стало не

лише фінансовим викликом і проявом критичної залежності організацій від зовнішньої підтримки, але й призвело до значних втрат для національної економіки та населення загалом.

Отже, міжнародна співпраця України у сфері феміністичної економіки характеризується поєднанням нормативно-правових реформ та участі у глобальних ініціативах, що сприяють утвердженню гендерної рівності й економічному уповноваженню жінок. Важливими досягненнями стали скасування дискримінаційних обмежень у трудових відносинах, ухвалення стратегій щодо рівних прав та оплати праці, реалізація Національного плану дій «Жінки, мир, безпека», а також впровадження програм міжнародних організацій (USAID, ПРООН, ООН Жінки, ЕРІС), спрямованих на розвиток жіночого підприємництва, лідерства та працевлаштування. Водночас серйозним викликом залишається залежність жіночих правозахисних організацій від зовнішнього фінансування, що особливо проявилось у кризі після призупинення допомоги з боку США, коли значна частина програм була зупинена, а тисячі жінок втратили доступ до ключових послуг.

2.4. Гендерно орієнтоване бюджетування як інструмент феміністичної економіки в Україні

Гендерно-орієнтоване бюджетування є інструментом досягнення гендерної рівності в економіці, що підвищує результативність та ефективність використання бюджетних коштів. Гендерно-орієнтовані бюджети відповідають реальним потребам суспільства, адже враховують інтереси та потреби як жінок, так і чоловіків. Кінцева мета впровадження цього підходу полягає у забезпеченні більш справедливого розподілу ресурсів та досягненні конкретних соціально-економічних результатів [50]. Саме цей інструмент феміністичної економіки Україна активно запровадила в межах міжнародної співпраці, що стало важливим

етапом у реформуванні публічних фінансів та інтеграції гендерного виміру у бюджетний процес.

Україна впроваджувала гендерно-орієнтоване бюджетування у тісній співпраці з міжнародними партнерами, що забезпечували фінансову, експертну та методичну підтримку цього процесу. Важливу роль відіграв Фонд ім. Фрідріха Еберта, який запропонував адаптовану до українських умов методологію. Ключовим донором став уряд Швеції через SIDA, а реалізацію проєкту забезпечував консорціум консультативних компаній Indevelop (Швеція), CPM (Латвія) та Niras (Україна). До процесу також долучалися Світовий банк, Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ), Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), а також агенції ООН – ПРООН, ООН Жінки, UNFPA та FAO, які інтегрували гендерний підхід у місцеві бюджети та галузеві політики.

Основне фінансування проєкту «Гендерне бюджетування в Україні» здійснювалося протягом 2013–2020 років і становило 71 млн шведських крон, наданих Sida. Додаткову підтримку здійснювала Програма ООН із відновлення та розбудови миру у 2019–2023 роках у межах багаторічної програми з бюджетом понад 128 млн доларів США і включала кілька напрямів – від відновлення інфраструктури та розвитку місцевого самоврядування до інтеграції гендерної рівності, включно з гендерно орієнтованим бюджетуванням. Програму підтримали одинадцять міжнародних партнерів: Європейський Союз (ЄС), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Посольство США в Україні та уряди Канади, Данії, Німеччини, Японії, Нідерландів, Польщі, Швеції та Швейцарії.

Завдяки такій багаторівневій співпраці Україна змогла адаптувати найкращі міжнародні практики та закріпити гендерний підхід у бюджетному процесі. В Україні гендерно-орієнтоване бюджетування сформувалася на основі міжнародних практик, адаптованих до національних умов. Методологія, запропонована експертами Фонду ім. Фрідріха Еберта, поєднує німецькі підходи та концепцію ірландської дослідниці Шейли Квінн, а також австрійський підхід «7 кроків гендерного бюджетування». Таким чином, на світовому досвіді було сформовано українську схему інтеграції гендерного підходу, що включає визначення проблем

у галузі, збір даних, аналіз видатків, формування цілей і рекомендацій, внесення змін у програми та бюджети й подальшу системну інтеграцію гендерних принципів у весь бюджетний процес [51].

Правовим підґрунтям імплементації ГОБ є Бюджетний кодекс України, який закріплює принцип наближення гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача та визначає інструментом реалізації соціальної спрямованості бюджету через програмно-цільовий метод, що передбачає управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів, а також оцінку ефективності їх використання на всіх стадіях бюджетного процесу [51].

Важливою передумовою впровадження гендерного підходу в Україні стала нормативно-правова база. Початок було закладено Стратегією реформування системи управління державними фінансами на 2017–2023 роки, яка визначила необхідність врахування гендерних аспектів. Подальший розвиток забезпечили накази Міністерства фінансів: «Методичні рекомендації щодо впровадження гендерно-орієнтованого підходу» (2019), «Про результативні показники бюджетної програми» (2010), «Про огляди витрат державного бюджету» (2019), «Методичні рекомендації щодо складання місцевих бюджетів» (2019) та «Про порядок здійснення оцінки ефективності бюджетних програм» (2020), що закріпили використання гендерного аналізу у плануванні, виконанні та оцінюванні бюджетних програм. [52].

Впровадження гендерно-орієнтованого бюджетування в Україні здійснювалося поетапно: спершу робота зосереджувалася на пілотних міністерствах та окремих регіонах, далі відбувалася апробація результатів, формування гендерно-чутливих цілей і показників та розробка планів інтеграції у відповідні сфери. Наступним кроком стало поширення практики на нові міністерства й області, уточнення рекомендацій та підготовка змін до нормативно-правових актів. Третій етап передбачав інтеграцію гендерних аспектів у бюджетний процес на державному й регіональному рівнях, удосконалення програмно-цільового методу та розвиток міжвідомчої співпраці. Завершальний етап був спрямований на системне впровадження концепції ГОБ: допомогу Міністерству

фінансів у розробці результативних показників, удосконалення бюджетних матеріалів, підготовку аналітичних довідок про вплив видатків на жінок і чоловіків та поліпшення статистичної звітності.

Важливим етапом цього процесу є саме гендерний аналіз бюджетної програми. За результатами такого аналізу розпорядники коштів можуть виявити гендерні розриви – кількісні та якісні відмінності у становищі жінок і чоловіків щодо участі у прийнятті рішень, доступу до ресурсів, рівня винагороди, реалізації прав та вплив, форми гендерної дискримінації (пряма – коли представників однієї статі свідомо ставлять у менш сприятливі умови порівняно з іншою, та непряма – коли формально нейтральні правила чи практики фактично створюють нерівні умови для жінок і чоловіків) [52]. Виявити це допомагає зокрема й аналіз видатків бюджетної програми. Для гендерної деталізації розрахунків використовується показник середньої вартості одиниці послуги, який множиться на кількість жінок-користувачів для визначення вартості послуг, наданих жінкам, та відповідно на кількість чоловіків-користувачів для визначення вартості послуг, наданих чоловікам. Такий підхід дозволяє оцінити розподіл між різними гендерними групами, що дає змогу виявити приховані дисбаланси у фінансуванні та сформулювати рекомендації щодо більш справедливого й ефективного використання бюджетних коштів.

Для наочного прикладу можна звернутися до результатів гендерного бюджетного аналізу програм, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, оборони, фізичної культури і спорту, на період впровадження ГОБ.

Гендерний бюджетний аналіз програми «Розвиток фізичної культури і спорту, молодіжних ініціатив та формування здорового способу життя в Харківській області на 2014–2018 роки» показав, що заходи програми не враховують різні потреби та можливості дівчат і хлопців. Аналіз контингенту дитячо-юнацьких спортивних шкіл засвідчив значне чисельне переважання хлопців (у 2,9 раза більше, ніж дівчат), що відображає загальнодержавну тенденцію та є наслідком гендерних стереотипів у вихованні [53, с.83]. За територіальною

належністю також є нерівність: у сільській місцевості доступ дівчат до спортивних послуг є суттєво обмеженим. Фінансовий аналіз показав, що 75% видатків спрямовується на хлопців і лише 25% – на дівчат, що підтверджує нерівність у розподілі бюджетних ресурсів. Додатково виявлено гендерну сегрегацію у кадровому складі: серед тренерів переважають чоловіки (68%), тоді як жінки здебільшого працюють у параолімпійському спорті [53, с.83]. Особливо показовим є гендерний розрив в оплаті праці – середня заробітна плата чоловіків-тренерів майже удвічі перевищує зарплату жінок, що свідчить про системну дискримінацію.

Гендерний бюджетний аналіз програми «Протидія захворюванню на туберкульоз в Івано-Франківській області на 2014–2016 рр.» засвідчив, що серед осіб з уперше встановленим діагнозом активного туберкульозу значно переважають чоловіки (66,4%), тоді як жінки становлять лише 33,6% [53, с.37]. Найбільш поширене захворювання серед чоловіків працездатного віку (25–54 роки), тоді як серед жінок воно частіше зустрічається у старшій віковій групі (65+). Особливу увагу заслуговує зростання випадків ко-інфекції туберкульозу та ВІЛ, яке у 2015 році серед сільського населення збільшилося вдвічі, переважно за рахунок чоловіків. Це потребує додаткового аналізу з огляду на гендерні стереотипи та поведінкові чинники (наприклад, відмова від використання засобів захисту). Найбільш небезпечною формою є мультирезистентний туберкульоз, де чоловіки становлять понад 86% хворих. Високий рівень переривання лікування серед чоловіків (понад 80%) пояснюється низькою культурою здоров'я та стереотипами «мужності», що негативно впливають на результати терапії. Фінансовий аналіз показав, що середні видатки на лікування одного чоловіка (52,8 тис. грн) майже у 1,3 раза перевищують витрати на лікування жінки (39,9 тис. грн), що зумовлено високою часткою чоловіків серед хворих на мультирезистентний туберкульоз, лікування якого є найдорожчим [53, с.37].

Гендерний бюджетний аналіз програми «Медико-соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», що реалізовувалася у межах міської цільової програми «Здоров'я киян. 2012–2016 рр.», показав, що загальний медико-соціальний захист дітей-сиріт, не враховує специфічні потреби дівчат і

хлопців. Аналіз контингенту вихованців будинків дитини засвідчив чисельне переважання хлопчиків, що пояснюється як демографічними чинниками, так і гендерними стереотипами у практиках усиновлення та удочеріння: дівчаток удочерюють значно частіше, ніж хлопчиків. Така ситуація потребує додаткового дослідження щодо соціальних установок батьків. Кадровий склад будинків дитини характеризується значним переважанням жінок: серед адміністративного персоналу їх частка становить 97%, серед медичного та педагогічного персоналу – 100%, що відображає традиційні уявлення про роль жінки як «матері» у сфері догляду та виховання дітей [53, с.44]. Серед чоловіків-фахівців спостерігається низька залученість, що обмежує можливості формування цілісного соціалізаційного впливу на дітей.

Гендерний бюджетний аналіз програми «Забезпечення діяльності Національного центру «Мала академія наук України», надання позашкільної освіти державними позашкільними навчальними закладами, заходи з позашкільної освіти» показав, що створення освітнього середовища не враховує специфічні потреби дівчат і хлопців. Аналіз контингенту вихованців засвідчив відносно збалансоване представництво хлопців (52%) і дівчат (48%), проте розподіл за напрямками гуртків демонструє значні гендерні диспропорції [53, с.13]. Фінансовий аналіз показав незначну різницю у витратах на одного вихованця (витрати на хлопців більші на 6%), однак кадровий аспект виявив суттєві дисбаланси. Серед працівників позашкільних закладів переважають жінки (75%), що підтверджує тенденцію до фемінізації освіти [53, с.13]. Водночас лише 25% жінок займають керівні посади, а середня заробітна плата жінок становить 83,8% від зарплати чоловіків, що є проявом гендерної дискримінації у сфері трудових відносин.

Гендерний бюджетний аналіз програми державного бюджету «Забезпечення виконання завдань та функцій Національної гвардії України» засвідчив наявність прямих проявів гендерної дискримінації: військовослужбовці-жінки не забезпечуються бронежилетами, формою одягу з урахуванням їхніх антропометричних даних [54, с.43]. Норми речового забезпечення не враховують статевих особливостей, що створює ризики для безпеки та ефективності виконання

службово-бойових завдань. Також виявлено, що відсутність належного збору інформації про потреби особового складу призводить до того, що навіть чоловіки отримують бронежилети неналежного розміру. За результатами аналізу було запропоновано зміни до результативних показників програми, що передбачають деталізацію за статтю: кількість придбаних засобів бронезахисту та комплектів форми для жінок і чоловіків, а також розрахунок середньої вартості забезпечення та рівня задоволення потреб особового складу.

Виявлені проблеми бюджетних програм узагальнено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Гендерний аналіз бюджетних програм

Бюджетна програма	Виявлені проблеми
«Розвиток фізичної культури і спорту, молодіжних ініціатив та формування здорового способу життя в Харківській області»	Нерівність у доступі дівчат і хлопців до спортивних послуг Переважання хлопців у спортшколах (у 2,9 раза більше) - 75% видатків на хлопців, 25% – на дівчат. Гендерна сегрегація серед тренерів (68% чоловіків) Зарплата чоловіків-тренерів удвічі вища
«Протидія захворюванню на туберкульоз в Івано-Франківській області»	Переважання чоловіків серед хворих (66,4%). Високий рівень мультирезистентного туберкульозу серед чоловіків (86%). Переривання лікування чоловіками (80%). Витрати на лікування чоловіка у 1,3 раза вищі.
«Медико-соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»	Не враховано специфічні потреби дівчат і хлопців. Переважання хлопчиків серед вихованців (гендерні стереотипи в усиновленні) Кадровий склад майже повністю жіночий (97–100%).
«Забезпечення діяльності Національного центру “Мала академія наук України” та позашкільна освіта»	Нерівність у доступі до гуртків (гендерні диспропорції за напрямками). Витрати на хлопців більші на 6%. 75% працівників – жінки, але лише 25% на керівних посадах. Зарплата жінок становить 83,8% від зарплати чоловіків
«Забезпечення виконання завдань та функцій Національної гвардії України»	Норми речового забезпечення не враховують статевої особливості. Відсутність збору даних про потреби особового складу. Жінки не забезпечуються бронежилетами та формою з урахуванням антропометрії

Джерело: розроблено авторкою на основі [54]

Зазначені аналізи бюджетних програм свідчать про те, що більшість програм формально є гендерно-нейтральними, проте на практиці виявляють ознаки гендерної сліпоти, адже не враховують різні потреби статі, що призводить до нерівності у доступі до послуг, дисбалансів у фінансуванні, кадровій сегрегації та дискримінації в оплаті праці. Водночас результати аналізу дають можливість

розпорядникам бюджетних коштів приймати управлінські рішення щодо включення гендерного аспекту до характеристик програм, посилення їхньої чутливості, удосконалення збору гендерної статистики та розробки стандартів послуг. Таким чином, гендерний підхід у бюджетному процесі не може підсвічувати бюджетну неефективність, а й створювати умови для економічного зростання.

Таким чином, хоч Україна має належну правову та методологічну основу для впровадження гендерно-орієнтованого бюджетування, після 2021 року розвиток реформи фактично призупинився: аналіз бюджетних програм і паспортів не здійснюється, системне звітування відсутнє, а гендерні показники залишаються формальними. Проведення якісного гендерного аналізу можливе лише за умови наявності гендерно-дезагрегованих даних та їх використання у сприятливому інституційному середовищі, що передбачає політичну волю, розуміння ролі гендерного підходу у бюджетному процесі та активну участь, вмотивованість суб'єктів процесу. Лише системне продовження реформи здатне перетворити гендерно-орієнтоване бюджетування з формальної вимоги на дієвий інструмент підвищення ефективності державної політики.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕМІНІСТИЧНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

3.1. Основні виклики розвитку феміністичної економіки в Україні в умовах повномасштабної війни

Повномасштабна війна стала потужним соціально-економічним потрясінням, яке трансформувало поведінкові моделі населення, призвело до глибоких змін на ринку праці, а також до поглиблення гендерних диспропорцій у соціально-економічній сфері.

Зокрема, з початку повномасштабної війни, відбулося зростання гендерного розриву в сукупних доходах у віковій категорії 36–60 років (вік економічної активності), гендерного розриву в оплаті праці (жінки заробляють на 41,4% менше, ніж чоловіки – майже вдвічі більше, ніж до війни), а також падіння рівня зайнятості та участі жінок у складі робочої сили, зокрема через значний міграцію. Масштабні руйнування та економічні втрати, спричинені повномасштабним вторгненням, також стимулювали зростання неформальної зайнятості серед жінок. Додатковими чинниками є збільшення неоплачуваної праці (у 2024 році жінки доглядали за дітьми 56 годин на тиждень проти 49 годин до війни), а також поглиблення професійно-кваліфікаційної асиметрії, зростання жіночого безробіття (яке зростає швидше, ніж чоловіче).

Окрім того, повномасштабна війна суттєво трансформувала фінансування жіночих громадських організацій – самі обсяги фінансування зросли (68,9% організацій повідомили про зростання обсягів фінансування після 2022 року, а 80,8% зазначили, що отримали доступ до нових джерел підтримки), однак пріоритети змінилися (фінансування значною мірою спрямовується на покриття гуманітарних потреб). Такі зміни відсувають на другий план системні реформи,

стратегічні завдання – трансформація економічних структур, реформування бюджетних практик, забезпечення рівного доступу до ресурсів і можливостей – залишаються недостатньо реалізованими.

Яскравим проявом погіршення економічних можливостей жінок на ринку праці в умовах повномасштабного вторгнення є зменшення їхньої присутності у формальному секторі економіки порівняно з чоловіками. Після 2022 року спостерігається зменшення частки жінок у складі економічно активного населення України, що не може бути пояснене виключно воєнними чинниками, такими як масова міграція жінок, тимчасове закриття підприємств у зонах бойових дій чи перехід частини чоловіків у неформальний сектор для уникнення мобілізаційних ризиків, оскільки основний потік міграції завершився у першій половині 2022 року, а бойова лінія стабілізувалася наприкінці того ж року. Така тенденція свідчить про наявність структурної гендерної асиметрії ринку праці: жінки переважно зосереджені у сферах, що найбільше постраждали від кризи.

За умов скорочення пропозиції жіночої робочої сили можна було б очікувати зростання її залучення до ринку праці, проте реальна динаміка демонструє протилежну тенденцію, що пояснюється трансформацією структури попиту на робочу силу – в умовах війни економіка характеризується підвищеною потребою у чоловічій праці, що відображає приховану гендерну упередженість частини роботодавців та поглиблює структурну асиметрію ринку праці [45].

Повномасштабне вторгнення також спричинило появу нових категорій жінок, які потребують посиленої підтримки економічних можливостей. Жінки військових змушені одноосібно вести господарство, догляд за дітьми, прийняття рішень, фінансову стабільність родини, поєднуючи з волонтерством та спрямовуючи значну частину доходів на військові потреби. Якщо на початку вторгнення лише 6% дружин військовослужбовців визначали рівень достатку своєї родини як низький, то наприкінці 2023 року ця частка зросла до 45%. Подібні тенденції простежуються в родинях ветеранів та полонених: після повернення з війни частка чоловіків як основних годувальників знизилася з 40% до 21%, а частка жінок-годувальниць зросла з 7% до 23%. Окрім того, за даними Міністерства у

справах ветеранів, станом на жовтень 2024 року понад 68 тис. осіб отримали інвалідність I–II групи внаслідок війни – більшість із них – чоловіки, догляд за якими перекладається на жінок. Вищезазначені фактори зумовлюють додаткові економічні та доглядові навантаження на жінок.

З огляду на наслідки війни, дедалі частіше лунають заклики до підвищення народжуваності як інструменту подолання демографічної кризи, однак вони не мають безпосередньої економічної ефективності, зокрема через довгостроковість. Економіка України функціонує в умовах гострого дефіциту трудових ресурсів і потребує негайного відновлення. Також заклики позбавлені комплексності, адже зводять проблему до кількісного показника, не враховуючи соціально-економічних умов, у яких здійснюється репродуктивний вибір, та того, що народження дітей у кризовий період має сенс лише за умов наявності комфортних і підтримуючих інституційних механізмів. Тобто є ризик недостатнього аналізу рішень, що може призвести до неврахування умов поєднання материнства з економічною активністю та зниження участі жінок у ринку праці. Відтак стратегічно важливим завданням є не стимулювання народжуваності як самоцілі, а формування системи умов, що забезпечують можливість поєднання материнства з економічною активністю, зокрема створення механізмів швидкого й комфортного повернення жінок на ринок праці після народження дитини.

Додатковим викликом для розвитку феміністичної економіки в умовах повномасштабної війни є відсутність гендерної статистики, що унеможливорює виправлення гендерного дисбалансу. Відсутність гендерно дезагрегованих статистичних даних ускладнює оцінку відмінностей між чоловіками та жінками в суспільному житті України. Зокрема, органи влади не надають інформації щодо статі власників і керівників підприємств, динаміки гендерного розподілу на керівних посадах і в органах управління тощо. Іншим прикладом є те, що Державна служба статистики України раніше щорічно публікувала дані про доходи домогосподарств та їхню структуру за окремими соціально-демографічними ознаками (стать, тип місцевості, вікові групи, наявність дітей тощо) на основі державного статистичного спостереження «Обстеження умов життя

домогосподарств». Проте з початку вторгнення, відповідно до закону про звітність у період воєнного стану, вибіркові обстеження населення не проводяться, що призвело до відсутності інформації за 2022–2024 роки та суттєво обмежило аналіз гендерних аспектів доходів і умов життя домогосподарств у воєнний час. Таким чином, дефіцит гендерно дезагрегованих статистичних даних, зумовлений обмеженням діяльності органів в умовах війни, ускладнює дослідження соціально-економічних процесів крізь призму гендерної рівності та створює додаткові перешкоди для впровадження гендерно орієнтованих рішень в Україні.

Наступним викликом у сфері розвитку феміністичної економіки є дефіцит політичної волі, який суттєво обмежує можливості фактичного подолання гендерних дисбалансів. Попри те, що в межах європейської інтеграції Україна сформувала потужний нормативно-правовий базис державної гендерної політики, його практична імплементація залишається неповною. Нормативні положення здебільшого існують лише на рівні декларацій, тоді як їхня реалізація або не відбувається взагалі, або здійснюється формально – з метою створення видимості відповідності європейським стандартам, а не досягнення конкретних результатів. Така ситуація значною мірою пояснюється недостатнім розумінням сутності гендерної політики та її суспільних вигод. Наприклад, після впровадження реформи гендерно орієнтованого бюджетування більшість бюджетів залишаються «гендерно нейтральними».

Основні виклики розвитку феміністичної економіки в Україні в умовах повномасштабної війни узагальнені в додатку Л.

Отже, попри поширені очікування, що війна може сприяти утвердженню гендерної рівності в економіці через розширення суспільних ролей жінок, емпіричні дані свідчать про протилежне. Кризові умови відтворюють традиційні гендерні асиметрії: воєнна економіка демонструє підвищений попит на чоловічу працю, жінки дедалі частіше виконують функції основних годувальниць і доглядових осіб, галузево-професійна диференціація, укорінена у стереотипних уявленнях про трудові ролі, отримала нове підкріплення через дефіцит чоловіків на ринку праці та практику бронювання. Таким чином, навіть у кризових умовах

ринок праці не використовує потенціал жінок для компенсації дефіциту робочої сили. Така ситуація чітко демонструє обмеженість традиційних економічних моделей, що не враховують гендерних вимірів у кризових умовах. Загальний стан справ актуалізує потребу у феміністичній економічній аналітиці та розробленні гендерно чутливої політики відновлення. Інституційна інертність у цьому питанні уповільнює процес відновлення України, що має ключове значення для функціонування воєнної економіки.

3.2. Перспективи розвитку міжнародної співпраці України у галузі феміністичної економіки

Державна політика, що реалізується у тісній взаємодії з міжнародними партнерами, має формуватися з урахуванням поточної соціально-економічної ситуації та викликів, спричинених війною. Ринок праці зазнав суттєвих негативних наслідків через війну, і хоча він поступово адаптується (зокрема через розвиток жіночого підприємництва та коригування умов праці окремих роботодавців через дефіцит кадрів), цього недостатньо: необхідно забезпечити системну підтримку процесів адаптації та створити сприятливі умови для вмотивованих.

Подолання вищезазначених викликів можливе лише за умови системної співпраці України з міжнародними партнерами, яка має забезпечити не лише через фінансову підтримку, а й через доступ до перевірених практик, здатних трансформувати український ринок праці відповідно до сучасних викликів. Йдеться про впровадження моделей перекваліфікації у сферах з високим попитом, зменшення галузевої диференціації на ринку праці, розвитку гнучких форм зайнятості та створення розвиненої системи доглядових послуг, що зменшить бар'єри для участі жінок на ринку оплачуваної праці. Поєднання внутрішньої мотивації жінок із зовнішньою підтримкою міжнародних партнерів формуватиме умови для інклюзивного відновлення, зниження гендерних бар'єрів та зміцнення

людського капіталу, який виступає ключовим чинником економічної стійкості та розвитку України у воєнний і післявоєнний період. Подолання дисбалансів на ринку праці України можливе лише за умови реалізації комплексної стратегії, що поєднує економічні стимули, освітню та медійну реформи, розвиток доглядової інфраструктури та впровадження гендерно-чутливих заходів. При цьому реформи мають носити не формальний, а фактичний характер, забезпечуючи реальну трансформацію суспільних практик.

Рисунок 3.1 – Модель перспектив розвитку міжнародної співпраці України у галузі феміністичної економіки

Джерело: розроблено авторкою на основі [54]

Попри потребу у багаторівневій реформованості, основною стратегічною метою є подолання глибокої диференціації галузевої та професійної спеціалізації, оскільки саме вона значною мірою зумовлює зростання гендерного розриву в оплаті праці. Галузево-професійна нерівність між жінками й чоловіками залишатиметься у довгостроковій перспективі однією з найскладніших проблем розвитку економічного уповноваження жінок, оскільки її неможливо вирішити швидкими кроками шляхом ухвалення окремих законів чи нормативно-правових

актів – подолання галузево-професійної гендерної нерівності потребує довготривалої, системної політики, спрямованої на виховання та перекодування суспільної свідомості різних соціальних груп, має відбутися поступова зміна гендерно-рольових уявлень у сфері праці.

Міжнародна співпраця України у сфері феміністичної економіки має ґрунтуватися на реаліях життя громадян та громадянок, які залишилися в Україні, готові працювати, навчатися та змінювати професійний профіль. Сучасний ринок праці України стикається з подвійним викликом: дефіцитом технічних і робітничих кадрів та перенасиченням гуманітарними й адміністративними спеціалістами. Жінки демонструють готовність до перенавчання та здобуття нових компетенцій, що відкриває можливості для їхньої інтеграції у нові сегменти ринку праці. Ринок праці характеризується перенасиченням у сферах, традиційно визначених як «жіночі» (освіта, охорона здоров'я, соціальні послуги), тоді як технічні спеціальності залишаються недостатньо укомплектованими. Такий структурний дисбаланс знижує ефективність використання трудового потенціалу країни. В умовах воєнної економіки особливої ваги набуває питання забезпечення кадрами технічних професій, які нині є дефіцитними та критично необхідними для підтримання виробничих процесів, відновлення інфраструктури та розвитку інноваційних секторів.

Вирішення цієї проблеми потребує переорієнтації освітньої системи: замість масового випуску юристів та економістів слід інвестувати у розвиток професійно-технічної освіти, стимулювати молодь обирати інженерні та виробничі спеціальності. Важливим інструментом є запровадження стипендій та грантів для студентів технічних спеціальностей, особливо для жінок у STEM, що сприятиме зменшенню гендерного розриву у доступі до високотехнологічних професій. У цьому контексті корисним є досвід скандинавських країн, де реалізується активна політика гендерної інтеграції у STEM через грантові програми, інформаційні кампанії та менторські мережі.

Ще одним напрямом співпраці є розширення програм швидкої перекваліфікації для гуманітаріїв, які прагнуть перейти у технічні сфери. Вже

зростає кількість грантових програм та корпоративних ініціатив, які дають змогу жінкам перекваліфікуватися й опанувати стереотипно «чоловічі» професії. В Україні уже існує ряд таких ініціатив (ініціатива KSE ProfTech, проєкт Reskilling Ukraine за підтримки шведських партнерів, програма ваучерів Державної служби зайнятості тощо), однак він потребує подальшої інституційної підтримки та розширення міжнародної співпраці, спрямованої на залучення додаткових грантових ресурсів, інтеграцію успішних європейських практик перекваліфікації, створення спільних освітніх програм із закладами професійно-технічної освіти інших країн, а також розвитку цифрових платформ навчання у партнерстві з міжнародними організаціями та компаніями.

Необхідно розвивати міжнародну співпрацю, інтегруючи Україну у глобальні програми підтримки жінок у STEM та професійно-технічній освіті, залучати грантові ресурси ЄС та міжнародних організацій (приєднання до грантових програм ЄС (наприклад, Erasmus+, Horizon Europe), UN Women, ILO, OECD можуть стати партнерами у розробці політик, що спрямовані на зменшення гендерної сегрегації у сфері праці), створювати спільні освітні проєкти з університетами й бізнесом інших країн та формувати міжнародні менторські мережі.

Додатковими напрямками є запровадження інтегрованого навчання без поділу занять за статтю, реформування системи професійної орієнтації дітей та молоді з метою ранньої діагностики здібностей і ознайомлення з перспективами різних професій, створення програм профорієнтації, що сприятимуть розвитку індивідуальних навичок без опори на стереотипи, а також організація профорієнтаційних екскурсій на соціально відповідальні підприємства, які дотримуються принципів гендерної рівності. Скандинавські країни (Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія) досягли значних успіхів у впровадженні освітньої реформи, спрямованої на інтегроване навчання без гендерного поділу та ранню профорієнтацію, що забезпечило високий рівень участі жінок у технічних та інженерних спеціальностях, зменшення гендерного розриву. Для України така

практика може стати перспективним напрямом міжнародної співпраці, спрямованої на адаптацію успішних моделей.

Важливим напрямом є розвиток партнерства бізнесу та університетів у розробці спільних програм підготовки кадрів. Доцільним є запровадження податкових стимулів для роботодавців, які інвестують у навчання працівників та створюють гендерно-чутливі умови праці. Обов'язковим елементом корпоративної культури мають стати антидискримінаційні політики, прозорі процедури найму та кар'єрного просування. Необхідно розробити довгострокові програми економічного стимулювання компаній, що забезпечують працевлаштування жінок у сферах із переважною зайнятістю чоловіків, зокрема шляхом адаптації робочих місць і технологій до їхніх потреб. Такий напрям співпраці відкриває можливості для залучення фінансування українських компаній, що впроваджують гендерно-орієнтовані практики (через Erasmus+, Horizon Europe), а також залучення досвіду UN Women та ILO у створенні програм підтримки бізнесу, спрямованих на забезпечення рівності на робочому місці, та консультацій з OECD та ЄС щодо розробки прозорих механізмів податкових стимулів.

Наступною обов'язковою складовою стратегії міжнародної співпраці України у сфері феміністичної економіки є соціальна політика, спрямована на створення комфортних умов праці для жінок і чоловіків через гнучкі графіки, інвестиції у сучасне обладнання, оплачувані відпустки та підтримку батьківства. Корисним є досвід Північних країн Європи щодо «дружнього середовища праці», індивідуального оподаткування та системи оплачуваної батьківської відпустки за принципом «використовуй або втратиш». Важливим є також запровадження економічних стимулів для компаній, що інвестують у корпоративну соціальну інфраструктуру догляду, харчування, транспорту та медичних послуг, які сприятимуть зменшенню обсягу виконання неоплачуваної праці, розширенню можливостей їхньої професійної реалізації.

Нині у межах доглядової політики урядом запроваджені зміни – підвищення допомоги при народженні дитини до 50 тис. грн одноразово та повернення щомісячних виплат у 7 тис. грн – це важливий крок, що має полегшити фінансове

навантаження родини [54]. Однак підвищення грошових виплат без розвитку інфраструктури догляду може мати й зворотний ефект. Якщо держава концентрується лише на фінансовій підтримці, це може стимулювати триваліше перебування жінок у декретній відпустці та знижувати їхню мотивацію виходити на роботу. Європейський досвід доводить, що ефективність забезпечує поєднання фінансових виплат із розвитком системи дитячого догляду, гнучкими умовами праці та стимулюванням роботодавців, адже інакше підвищені виплати ризикують перетворитися на «пастку догляду».

Відповідно така реформа потребує глибокого аналізу: просте підвищення виплат без розвитку інфраструктури догляду та створення гнучких умов праці не здатне забезпечити довгостроковий демографічний ефект. Перед впровадженням варто звернутися до міжнародних практик, які підтверджують, роль комплексної підтримки.

Таким чином, Україні варто удосконалити підходи до організації мережі догляду за дітьми, зокрема щодо розвитку мережі закладів для молодших вікових груп, розширити практики впровадження груп подовженого навчання для учнівства молодшої школи, розробити механізми стимулювання створення груп догляду за дітьми на великих підприємствах тощо.

Наступним кроком є запровадження системного підходу до збору, аналізу та використання даних у сфері державного управління з урахуванням гендерних аспектів. Необхідним є забезпечення репрезентативності інформації шляхом охоплення різних соціальних груп, включно з жінками, чоловіками та групами ризику, що дозволяє ідентифікувати відмінності у потребах, пріоритетах та можливостях у різних соціальних контекстах. Важливим інструментом є систематичне проведення гендерних та інтегрованих оцінок потреб у кожній сфері діяльності із залученням місцевих організацій. Отримані дані мають слугувати підґрунтям для формування гендерно чутливих бюджетів, програм та послуг.

Щодо застосування гендерно орієнтованого бюджетування для України ключовим кроком є необхідність переходу від поверхневих практик до фактичної інтеграції гендерного підходу у бюджетні та управлінські процеси, із

застосуванням дезагрегованих даних, індикаторів рівності та інституційних механізмів оцінки. Як показує досвід Швеції обов'язковим є використання дезагрегованих даних та індикаторів рівності закріплених у бюджетній інструкції, лише інституційне впровадження гендерного мейнстрімінгу гарантує сталі результати. Подібний підхід реалізовано й в Андалусії, яка класифікує всі бюджетні програми за рівнем гендерної релевантності та забезпечує їх щорічну оцінку спеціальною комісією. Ці приклади демонструють, що ефективність гендерно орієнтованого бюджетування досягається лише тоді, коли воно стає невід'ємною частиною управлінських процесів.

Таким чином, забезпечення гендерної рівності через розширення прав і можливостей жінок у всіх сферах життя суспільства є важливим чинником повоєнного розвитку України. Війна суттєво ускладнила поступ на шляху досягнення гендерної рівності, однак породжені нею виклики стали каталізатором формування нової якості процесів економічного уповноваження жінок, що створюють надійне підґрунтя для гендерно чутливого відновлення країни. Нагальною задачею є якнайшвидша адаптація ринку праці до нових умов, і в цьому контексті особливого значення набуває міжнародна співпраця, яка може виступати потужним стимулятором розвитку та інтеграції гендерних підходів у політику відновлення.

ВИСНОВКИ

1. Феміністична економіка – це міждисциплінарна гетеродоксальна наукова концепція, спрямована на переосмислення усталених принципів і механізмів функціонування економічної системи з метою її зростання, інклюзивності та соціальної релевантності, з її засадничим орієнтиром на подолання економічної дискримінації за ознакою статі. Феміністична економіка зосереджується на виявленні та подоланні чинників гендерної нерівності, що відтворюються у сфері праці, розподілу ресурсів та визнання економічного внеску жінок. Основними принципами феміністичної економіки є інклюзивність та репрезентативність, соціальна й економічна справедливість, орієнтація на добробут і розширення людських можливостей, урахування соціальних зв'язків у формуванні економічної поведінки, рефлексивність та інтерсекційність, а також визнання владних ієрархій.

2. Феміністична економіка є закономірним результатом еволюції суспільних змін, що відбувалися під впливом феміністичних хвиль, економічних епох та соціальних моделей. Еволюція феміністичного руху у різних хвилях засвідчує поступове розширення економічних вимог та здобутків: перша хвиля забезпечила юридичне визнання жінки як економічного суб'єкта; друга хвиля акцентувала на рівності оплати, соціальних гарантіях та включенні неоплачуваної домашньої праці до економічного аналізу; третя хвиля запровадила підхід, що дозволив комплексно оцінювати множинні форми економічної дискримінації та сприяв інклюзивності політики; четверта хвиля актуалізувала економічні наслідки насильства, посилила увагу до гендерно-чутливої економічної політики та підтримки вразливих соціальних груп. Кожна хвиля фемінізму розширювала теоретичні рамки та практичні інструменти аналізу, формуючи підґрунтя для становлення самостійної наукової течії на початку 1990-х років.

3. Міжнародна співпраця у сфері феміністичної економіки реалізується у багатосторонніх форматах (UN Women, OECD), у двосторонніх ініціативах (співпраця Ірландії з IFC), у глобальних та регіональних проєктах (OECD та Рада

Європи відповідно), субрегіональних (NIKK) і локальних (Iqualab) проєктах, а також у індивідуальній формі (наприклад участь дослідниці у конференції IAFFE). За статусом суб'єктів співпраця охоплює міжурядові (Світовий банк, G20, Biarritz Partnership) та неурядові суб'єкти (AWID, WIEGO, GBWN). Напрями співпраці включають правове регулювання (Women, Business and the Law), політику догляду та соціального захисту (UNFPA), зайнятість (UN Women, WIEGO), гендерне бюджетування (EIGE, UN Women) та глобальну економіку (McKinsey & Company). За інструментами реалізації включає міжнародні угоди, меморандуми і декларації (Стамбульська конвенція), конференції та форуми (WEF, AWID), спільні дослідження і публікації (Feminist Economics), фінансування (USAID, Friedrich Ebert Stiftung) та адвокаційну діяльність (Global Gender Gap Report, GPFII).

4. Методологія феміністичної економіки містить розмаїту систему дослідницьких підходів, що поєднує кількісні та якісні методи з критичною рефлексією щодо соціальної зумовленості знання. Методи науки спрямовані на подолання андроцентричної упередженості традиційної економічної науки та забезпечення включення жіночого досвіду до аналітичного поля. Використання індикаторів гендерного розвитку, нерівності та розриву, методів оцінки неоплачуваної праці, переговорних моделей у домогосподарствах, а також гендерного аналізу бюджетних програм забезпечують комплексне вимірювання та пояснення гендерних диспропорцій.

5. Аналіз гендерної асиметрії в Україні та світі засвідчує зростання жіночого підприємництва, проте доступ жінок до фінансів і керівних позицій залишається обмеженим, а професійно-кваліфікаційна сегрегація зберігається. Динаміка ресурсів домогосподарств України накопичується з віком, водночас у світі найбільші розриви збігаються з періодом активної репродуктивної діяльності. Аналіз субіндексу «Економічна участь і можливості» Глобального індексу гендерного розриву показує, що попри позитивну динаміку у скороченні нерівності (зростання показника з 0,575 до 0,61 у світі та з 0,732 до 0,744 в Україні протягом останніх п'яти років), темпи прогресу є недостатніми (з час досягнення повного гендерного паритету в економіці 135 років). Аналіз субіндексу засвідчує, що попри

відносно вирівняний доступ жінок до професійної освіти та робочої сили, найбільші диспропорції зберігаються у сфері доходів та керівних посад. Україна має відносно високі показники за рівністю оплати праці (індекс 0,768, що перевищує середній показник по Європі – 0,643 та світу – 0,646) та представництвом жінок на керівних посадах (41% проти 59% чоловіків, індекс 0,695, що значно вище за європейський рівень – 0,511 та світовий – 0,431), проте зберігає суттєвий розрив у доходах (жінки заробляють у середньому 11,990 доларів проти 20,360 у чоловіків, індекс 0,589, що нижче за європейський показник – 0,616, але вищий за світовий – 0,525) та зазнала зниження участі жінок у робочій силі внаслідок війни (47,7% проти 62,8% чоловіків, індекс 0,760, що нижче за середній по Європі – 0,783, але перевищує глобальний рівень – 0,679).

6. Аналіз світових практик засвідчує, що гендерна рівність є одним із ключових чинників економічного зростання. ЄС реалізує комплексну політику гендерної рівності шляхом пріоритетизації та спеціальних заходів, серед яких законодавчі ініціативи, фінансові програми та гендерні квоти. У 2024 році 19,5% бюджету ЄС було спрямовано на програми, що мають підтверджений гендерний ефект. Основними джерелами фінансування є Європейський соціальний фонд Plus (ESF+), Horizon Europe, Recovery and Resilience Facility, а також Erasmus +. Північні країни Європи традиційно демонструють найвищі результати завдяки системному впровадженню інституційних і правових механізмів, комплексній сімейній політиці та індивідуальним системам оподаткування й соціальних виплат. Практика гендерного бюджетування набула системного характеру в Австрії, Швеції, Фінляндії, Ісландії та Андалусії, де розроблено інституційні моделі оцінки гендерного впливу. Важливим аспектом також є податкова політика, наприклад Австрія знизила початкову ставку податку з доходів з 36,5% до 25% стимулювало перехід жінок до повної зайнятості та зменшило гендерний розрив у доходах. Результати аналізу практик підтверджують важливість ефективної гендерної політики, що має ґрунтуватися не на формальному декларуванні намірів, а на досягненні фактичних, вимірюваних результатів.

7. Міжнародна співпраця України у сфері феміністичної економіки здійснюється через участь у ключових партнерствах та організаціях, зокрема Ради Європи (Pro-GE), ООН Жінки, «Партнерства Біарріц», «Коаліції дій», EPIC та Групи друзів жінок, миру й безпеки. Серед досягнень такої співпраці – реалізація Національних планів дій «Жінки, мир, безпека», ухвалення державних стратегій забезпечення рівних прав і можливостей та подолання гендерного розриву в оплаті праці, а також скасування дискримінаційних нормативних актів (наказ МОЗ № 256). У 2023 році Україна отримала 3,6 млрд дол. США допомоги від ОЕСР DAC, які інтегрувала у гендерні пріоритети. Найбільшими партнерами є Німеччина (65%), Норвегія (59%) та інституції ЄС (58%), а основним каналом є багатосторонні інституції – найбільша частка програми ООН (55%). Ключовим викликом є нестабільність зовнішнього фінансування, наприклад призупинення фінансування США спричинило кризу: 93% організацій зупинили програми, понад 109 тис. бенефіціарів втратили доступ до послуг, а 64% організацій не змогли сплатити рахунки, що підтверджує критичну залежність від зовнішньої підтримки.

8. Гендерно-орієнтоване бюджетування в Україні, профінансоване Sida – 71 млн шведських крон (2013–2020) та Програмою ООН із відновлення і розбудови миру понад –128 млн дол. США (2019–2023), забезпечило формування нормативної бази й методології інтеграції гендерного аналізу у бюджетний процес. У межах застосування гендерно-орієнтованого бюджетування було проведено аналіз програм у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, оборони, фізичної культури та спорту, що засвідчив низку нерівностей: у розподілі ресурсів (наприклад, у Харківській області за КПКВК «Розвиток фізичної культури і спорту» 75% видатків спрямовано на хлопців і лише 25% – на дівчат), кадрову сегрегацію (за КПКВК «Медико-соціальний захист дітей-сиріт» штат майже повністю жіночий – 97–100%), гендерний розрив в оплаті праці (за КПКВК «Мала академія наук України» зарплата жінок становить 83,8% від чоловічої), перекоси у видатках (за КПКВК «Протидія туберкульозу» витрати на лікування чоловіків у 1,3 раза більші, ніж на жінок), фемінізацію бідності (за КПКВК «Соціальний захист дітей-сиріт» більшість вихователів – жінки у низькооплачуваних секторах) та

недостатній облік потреб отримувачів (за КПКВК «Національна гвардія України» жінки не забезпечуються бронежилетами та формою з урахуванням антропометрії).

9. Повномасштабна війна в Україні спричинила масштабні соціально-економічні трансформації, що призвели до істотного поглиблення гендерних диспропорцій у сфері праці та доходів: зростання гендерного розриву в оплаті праці та сукупних доходах, скорочення рівня зайнятості жінок, поширення неформальної зайнятості та збільшення обсягів неоплачуваної доглядової праці. Додатковими чинниками є економічні та доглядові навантаження на жінок у родинах військовослужбовців. Інший виклик – відсутність гендерно дезагрегованої статистики, що ускладнює комплексний аналіз становища жінок і чоловіків та обмежує можливості розробки ефективних політик. Недостатня політична воля та формальний характер імплементації гендерної політики теж є викликом, що знижує результативність бюджетних і соціальних рішень.

10. Подолання таких викликів можливе за умови співпраці України з міжнародними партнерами шляхом поєднання економічних стимулів, освітньої реформи, розвитку доглядової інфраструктури й впровадження гендерно-чутливих заходів. Важливим елементом є адаптація міжнародних стандартів та консультації з експертами UN Women і ILO, які сприяють формуванню ефективної антидискримінаційної політики. У сфері доглядової інфраструктури корисним є досвід Північних країн із концепцією «дружнього середовища праці» та системою «use it or lose it», що забезпечує рівний розподіл сімейних обов'язків. Подолання галузево-професійної диференціації потребує залучення жінок до STEM через програми Erasmus+, Horizon Europe, гранти UN Women. Економічне стимулювання потребує консультацій з OECD та ЄС щодо прозорих механізмів підтримки, а також грантових програм Erasmus+ і Horizon Europe. Бюджетування потребує досвіду Швеції та Андалусії, який демонструє не формальне декларування, а реальну інтеграцію гендерного підходу. Лише інтеграція гендерно дезагрегованих даних, індикаторів рівності та інституційних механізмів оцінки дозволить забезпечити реальне впровадження гендерно-орієнтованого бюджетування у всі рівні управління та сприятиме економічній стійкості України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Feminist Economic Theory. Sustainability Directory. 2025. URL: <https://fashion.sustainability-directory.com/term/feminist-economic-theory/>
2. Janina Urban, Andrea Pürckhauer. Feminist Economics. Exploring Economics. URL: <https://www.exploring-economics.org/en/orientation/feminist-economics/>
3. J.A. Nelson. Alternative Schools of Economic Thought. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences / ScienceDirect. 2001. С. 5920–5924. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/feminist-economics>
4. Women’s Budget Group. What is feminist economics? URL: <https://wbg.org.uk/wp-content/uploads/2018/01/WBG-What-is-Feminsist-Economics-PDF-compressed.pdf>
5. Suzanne Bergeron. Feminist economics. Encyclopedia of the social and solidarity economy. 2023.
6. Friends Of The Earth International. What is a Feminist Economy?. 2023. URL: <https://www.foei.org/video/what-is-a-feminist-economy-video/>
7. Красота О. В., Панова Л. І. Феміністична економіка як складова інклюзивного суспільного розвитку. 2023. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-7-01-02/2023-7-01-02>
8. Ковальчук Л.Г., Козуб Л.І., Левченко К.Б., Легенька М.М., Сулова О.І. Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців соціальної сфери / Організація безпеки та співробітництва в Європі, Міністерство соціальної політики України. Київ, 2017. 172 с.
9. Belén Villegas Plá. Dependency theory meets feminist economics: a researchagenda. Taylor & Francis. 2024. С. 1325–1342.
10. Дюба К.В. Феміністичний рух як явище в соціокультурному просторі України / Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв Інститут практичної культурології та артменеджменту. Київ, 2023. 60 с.
11. Пастушок А. Фемінізм у Франції: хвилі боротьби та емансипації жінок. Гендер в деталях. 2020. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/feminism-in-france.html>

12. Стасюк І. Скільки є фемінізмів і чим вони відрізняються? Детальний гід. Хмарочос. 2023. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2023/04/18/skilky-ye-feminizmiv-i-chym-vony-vidriznyayutsya-detalnyj-gid/>.

13. Скопич Д. Фемінізм в Україні: жінки, які змінювали історію. Bahmut.in.ua. 2023. URL: <https://bahmut.in.ua/feminizm-v-ukrayini-zhinky-yaki-zminyuvaly-istoriyu/>

14. Сакач К. Студенти ЧНУ імені Петра Могили про актуальне: Від суфразисток до сучасного фемінізму: як жінки виборювали свої права. Чорноморський національний університет імені Петра Могили. URL: <https://chmnu.edu.ua/studenti-chnu-imeni-petra-mogili-pro-aktualne-vid-sufrazhistok-do-suchasnogo-feminizmu-yak-zhinky-viboryuvali-svoyi-prava/>

15. Гожа Б.Б. Выборчі права жінок: становлення та історичний розвиток / Київський політехнічний інститут. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1a877e26-aae7-4566-a025-5958728e0378/content>

16. Тишко І. Жінки в політиці України: 100 років еволюції. Гендер в деталях. 2019. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/zhinky-v-polititsi-ukraini-100-rokiv-evolyutsii-134913.htm>

17. International Finance Corporation. IFC Partnership with Governments. 2024. URL: <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2024/ifc-partnerships-with-governments.pdf>

18. Gender equality and LGBTI. Nordic Co-operation. URL: <https://www.norden.org/en/likestilling-og-lgbti>.

19. Cap Network. Various Local Action Groups join forces to promote gender equality in rural areas. 2022. URL: <https://redpac.es/en/news/various-local-action-groups-join-forces-promote-gender-equality-rural-areas>

20. The International Association For Feminist Economics. About and History. URL: <https://www.iaffe.org/>

21. Ritwikapatgiri. Fieldwork as a Feminist Methodology in Economics. Developing Economics. 2024. Feminist Economics / Methodology. URL: <https://developingeconomics.org/2024/04/16/fieldwork-as-a-feminist-methodology-in-economics/>

22. Women, Business and the Law 2025: CONCEPT NOTE / World Bank Group

23. Susan Himmelweit. Why all economists should be feminist economists. Women's Budget Group. URL: https://wbg.org.uk/wp-content/uploads/2021/02/Feminist_Economics_Himmelweit.pdf

24. Goldberg, Penny Gottlieb, Charles Lall, Somik Mehta, Meet Peters, Michael Ratan, Aishwarya Lakshmi. The Global Gender Distortions Index (GGDI) / World Bank Group. 2025.

25. THE POWER OF PARITY: HOW ADVANCING WOMEN'S EQUALITY CAN ADD \$12 TRILLION TO GLOBAL GROWTH / McKinsey Global Institute. 2015. 130 с.

26. Leila Gautham. Feminist Economics. University of Leeds. URL: https://postkeynesian.net/media/events/Feminist_economics_presentation.pdf

27. Sarah F. Small, Laura Beltran-Figueroa. What Is a Feminist Approach to Research in the History of Economic Thought? Methods in the Field. OpenEditionJournals. 2025. *Economia – History / Methodology / Philosophy*. С. 5–29.

28. Маріанна Колодій, Оксана Кисельова, Наталія Рябушенко, Оксана Цюпа. Застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі. Київ, 2020. 132 с.

29. Левченко К. Порадник для гендерних радників і радниць. Мережа радників і радниць із гендерних питань. Київ, 2023. С. 66.

30. World Economic Forum. Benchmarking gender gaps, 2025. URL: <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2025/in-full/benchmarking-gender-gaps-2025/#performance-by-subindex>

31. Global Gender Gap Report 2025 / World Economic Forum. 395 с.

32. World Economic Forum. Economy Profiles. URL: <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2025/global-gender-gap-2025-dashboard/>

33. Виклики розширення прав і можливостей жінок на ринку праці і в підприємстві в умовах повномасштабної війни та гендерно відповідального відновлення України. 115 с.

34. Jannik Linder. Women Entrepreneurs Statistics. GITNUX. REPORT 2025. 2025. URL: <https://gitnux.org/women-entrepreneurs-statistics/>.

35. ООН Жінки. Економічне уповноваження жінок в Україні в умовах російського вторгнення. 2024.
36. World Bank Group, UN WOMEN, Tina Johnson. Gender differences in poverty and household composition through the lyfe cycle.
37. OECD. Is the Last Mile the Longest? Economic Gains from Gender Equality in Nordic Countries. OECD. URL: https://www.oecd.org/en/publications/is-the-last-mile-the-longest-economic-gains-from-gender-equality-in-nordic-countries_9789264300040-en/full-report/component-5.html#chapter-d1e404.
38. Марценюк Т. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики. Київ, 2015. 44 с.
39. Sheila Quinn. Europe: A Survey of Gender Budgeting Efforts. International Monetary Fund, 2016. 64 с.
40. Birgit Moser & Sanja Korac. Introducing Gender Perspectives in the Budgetary Process at the Central Government Level. International Journal of Public Administration. 2020. С. 13.
41. Sheila Quinn. Gender budgeting: practical implementation. COUNCIL OF EUROPE. 2009.
42. Elva Bova and Joana Jerosch Herold da Costa Reis. Gender Budgeting Practices: Concepts & Evidence. Publications Office of the European Union. 2022. С. 24.
43. Anton Nivorozhkin and Laura Romeu-Gordo. How do longer parental leaves affect women' s workplace tasks ? Evidence from germany. Feminist Economics. 2019. С. 25.
44. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022, № 752-р.
45. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 „Жінки, мир, безпека” на період до 2030 року та плану заходів з його виконання у 2026–2030 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від.

46. МОЗ скасувало «пережиток минулого» – наказ про заборонені професії для жінок. 50vidsotkiv. 2017. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/moz-skasovalo-perezhitok-minulogo-nakaz-pro-zaboroneni-profesiyi-dlya-zhinok/>.

47. Олена Зеленська взяла участь у засіданні Комісії щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Офіційне інтернет-представництво Президент України.2025. URL: <https://www.president.gov.ua/news/olena-zelenska-vzyala-uchast-u-zasidanni-komisiyi-shodo-zabe-101457>.

48. Економічне уповноваження жінок: розмова про самозарадність і допомогу держави. 50vidsotkiv.2024. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/ekonomichne-upovnovazhennya-zhinok-rozмова-pro-samozaradnist-i-dopomogu-derzhavy/>

49. Вплив призупинення зовнішньої допомоги США на українські жіночі організації. ООН Жінки. 2025. С. 14.

50. Початковий звіт Проекту «Надання підтримки Міністерству фінансів України у впровадженні гендерно-орієнтованого бюджетування». Київ, 2014. С. 108.

51. Владислав Стороженко. Гендерно-орієнтоване бюджетування в Україні: сучасний стан, перспективи розвитку / Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій навчально-науковий інститут захисту інформації кафедра публічного управління та адміністрування. Київ, 2023. 106 с.

52. Національне агентство України з питань державної служби Проект «Гендерне бюджетування в Україні» Фонд імені Фрідріха Еберта. Застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі. Київ, 2020. 136 с.

53. Гендерний бюджетний аналіз програм, які фінансуються з державного та місцевих бюджетів. Київ, 2016. 89 с.

54. Іваніна Т.та інші. Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі. Київ, 2020. 92 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А– Класифікація визначень феміністичної економіки

Категорія	Ключові характеристики	Визначення феміністичної економіки
Критика домінуючої економічної системи	Метою є критика мейнстрімної/традиційної економіки, раціонального вибору, ринку, конкуренції.	<ul style="list-style-type: none"> • це альтернативна парадигма економічного знання, що протистоїть домінуючій економічній системі і вирішує питання подолання структурної нерівності та перешкод для розвитку [7]; • це міждисциплінарна галузь наукових досліджень, що виникла як критична реакція на соціальну упередженість та методологічну обмеженість домінуючих економічних теорій та існує для того, щоб <u>кинути виклик домінуючим економічним теоріям</u>, зокрема в теоріях неокласичної школи вільного ринку, заснованому на принципах раціонального вибору та конкуренції як механізмів розподілу ресурсів та досягнення економічного добробуту [5]; • це гетеродоксальний підхід, що піддає <u>критичному переосмисленню засад традиційної економічної теорії</u>, що ігнорують соціальні, гендерні та расові категорії [9]; • це напрям економічної теорії, що виходить за межі фундаментальних принципів мейнстрімної економіки, пропонуючи глибшу <u>критику її парадигм</u> та конструктивні альтернативи, та зосереджується на центральній ролі економіки догляду та дослідження гендерно-чутливих політичних рамок для забезпечення сталого розвитку [1]; • це академічний напрям економічної теорії, що постає як розвинений корпус наукових досліджень, спрямований на <u>фундаментальне переосмислення епістемологічних і методологічних засад мейнстрімної економіки</u>, що не обмежується критикою домінуючих парадигм, а формує конструктивний проєкт побудови більш комплексних, етично обґрунтованих та емпірично релевантних економічних теорій і практик [1].
Соціальний добробут	Метою є досягнення суспільного добробуту, задоволення та врахування соціальних потреб людей	<ul style="list-style-type: none"> • це економічна теорія, що розглядає економіку як систему соціальної організації, що забезпечує життєздатність і процвітання суспільства, та ставить критичні запитання: хто виконує економічну роботу, чия праця визнається і цінується, і хто отримує вигоди від існуючого економічного порядку, та виступає за переоцінку цінностей, включення неоплачуваної праці, особливо догляду, до економічного аналізу, і формування моделей, що враховують гендерну, соціальну та інституційну нерівність [1]; • це теоретико-практична парадигма, що постає як відповідь на системну економічну, екологічну та соціальну кризу крізь призму гендерної справедливості, і функціонує як політична стратегія трансформації суспільних структур, міжлюдських взаємин та взаємодії між людиною і природою, пропонуючи альтернативні моделі розвитку [6].

Продовження таблиці А

		<ul style="list-style-type: none"> • це складова інклюзивної моделі суспільного розвитку, зорієнтованої на розширення можливостей участі всіх соціальних груп у суспільних процесах [7]; • це напрям економічної думки та політичної діяльності, який прагне інтегрального та гуманного сприйняття економіки та процесів інклюзії та ексклюзії в ній [7]; • це міжсекційний підхід, що зосереджується на людському добробуті, неоплачуваній праці та соціальних реаліях, які системно ігноруються в межах мейнстрімної парадигми [6]; • це міждисциплінарний науковий підхід, який досліджує вплив соціокультурних чинників на формування економічної теорії та практики та пропонує переосмислення базових економічних категорій, зокрема на забезпеченні життєвих потреб людини, а не виключно на ринкових механізмах [2].
<p>Статева та/або гендерна рівність</p>	<p>Метою є критика патріархальним принципам економіки, подолання гендерної економічної нерівності та/або економічної нерівності за ознакою статті.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • це напрям економічної науки, що досліджує економічні явища та процеси крізь призму <u>подолання гендерної нерівності</u>, усунення гендерної дискримінації та розширення можливостей для самореалізації жінок у сучасному суспільстві [7]; • це міждисциплінарний напрям досліджень, спрямованих на аналіз впливу <u>гендерних відносин</u> на функціонування економіки та суспільства, зокрема виникнення нерівного розподілу економічних та соціальних благ [9]; • це економічна теорія, що досліджує вплив економічної діяльності, поведінкових моделей та <u>рішень жінок і чоловіків</u> на функціонування економіки та критикує традиційну економічну теорію за те, що вона здебільшого базується на досвіді чоловіків та враховує лише оплачувану працю [4].

Джерело: розроблено авторкою на основі [1] [2] [4][5] [6] [7][9]

Таблиця Б – Етапи розвитку феміністичної економіки

Хвиля фемінізму	Період хвилі	Економічна епоха	Соціальна модель	Течія фемінізму	Економічні вимоги	Економічні внесок та здобутки
Перша (суффражистська) хвиля	середина XIX століття – початок XX ст.	Індустріалізація	Ліберальна	Ліберальна	Право на власність Доступ до оплачуваної праці Гідні умови праці Скасування дитячої праці Доступ до освіти	Розширення економічної суб'єктності жінок Юридичне визнання жінки як основа для її участі в економічних процесах Освіта як шлях до професіоналізації та економічної самостійності Початок аналізу статевої нерівності на ринку праці, зокрема експлуатації праці
Друга хвиля фемінізму (рух визволення жінок)	1960-1990	Капіталізм	Соціал-демократична	Матеріалістична Соціалістична Марксистська	Рівна оплата праці Рівність у професійній сфері, доступ до професій Визнання неоплачуваної домашньої праці Соціальні гарантії для працюючих жінок (відпустки, догляд за дітьми) Критика економічної залежності в шлюбі	Включення репродуктивної та домашньої праці до економічного аналізу Виникнення поняття подвійного навантаження та неоплачуваної праці вдома Аналіз гендерного розриву в оплаті праці Аналіз економічної залежності жінок у шлюбі Формування альтернативних моделей оцінки праці та соціального відтворення
Третя хвиля (інтерсекційна)	1990-2012	Глобалізація, неолібералізм	Соціал-демократична	Інтерсекційна	Визнання множинних форм економічної дискримінації (за статтю, расою, класом тощо) Інклюзивний доступ до ресурсів і можливостей для всіх соціальних груп	Застосування інтерсекційного підходу в економічному аналізі Поглиблення розуміння структурної економічної нерівності

Продовження таблиці Б

					Критика ринку праці, що відтворює нерівність Підтримка економічної самореалізації незалежно від соціальної групи	Визнання множинності досвідів шляхом розвитку інструментів феміністичної економіки, зокрема гендерно орієнтованого бюджетування Інклюзивність у формуванні економічної політики шляхом залучення різних соціальних груп
Четверта хвиля фемінізму (хвиля соціальних мереж)	2012- донині	Глобалізація, цифровізація та сталий розвиток	Інклюзивна	Інтерсекційна	Визнання та аналіз економічних наслідків насильства Врахування досвіду всіх соціальних груп Інтерсекційний аналіз економічної нерівності Рівний доступ до працевлаштування та ресурсів Соціальна допомога економічно вразливим соціальним групам Усунення дискримінації на ринку праці	Обрахування економічного впливу гендерної нерівності та дискримінації Актуалізація економічних наслідків насильства (сексуального, емоційного) Розширення інтерсекційного аналізу в економіці Підвищення уваги до гендерно-чутливої економічної політики

Джерело: розроблено авторкою на основі [10][11] [13][14]

Таблиця В – Класифікація форм міжнародної співпраці у галузі феміністичної економіки

Форми міжнародної співпраці у галузі феміністичної економіки				
За кількістю суб'єктів	За геополітичною ознакою	За статусом суб'єктів	За напрямками співпраці	За інструментами реалізації
Багатостороння <i>Приклад: Biarritz Partnership</i>	Глобальна <i>Приклад: UN Women, OECD</i>	Міжурядова <i>Приклад: G20, Світовий банк, BIARRITZ</i>	Правове регулювання <i>Приклад: Women, Business and the Law</i>	Міжнародні угоди, меморандуми, декларації <i>Приклад: Стамбульська конвенція</i>
Двостороння <i>Приклад: Ірландія-IFC</i>	Регіональна <i>Приклад: EIGE, Рада Європи</i>	Неурядова <i>Приклад: AWID, WIEGO, GBWN</i>	Політика догляду та соціального захисту <i>Приклад: UNFPA</i>	Конференції, форуми, семінари <i>Приклад: WEF, AWID</i>
	Субрегіональна <i>Приклад: NIKK</i>		Глобальна економіка <i>Приклад: McKinsey & Company</i>	Спільні дослідження, публікації, обміни <i>Приклад: Feminist Economics</i>
	Локальна <i>Приклад: Igualab (Андалусія та Наварра)</i>		Зайнятість <i>Приклад: UN Women, WIEGO</i>	Фінансування <i>Приклад: USAID, Friedrich Ebert Stiftung</i>
	Індивідуальна <i>Приклад: участь дослідниці у конференції IAFFE</i>		Гендерне бюджетування <i>Приклад: UN Women, EIGE</i>	Адвокаційна діяльність <i>Приклад: Global Gender Gap Report, GPF1</i>

Джерело: розроблено авторкою на основі [10][11]

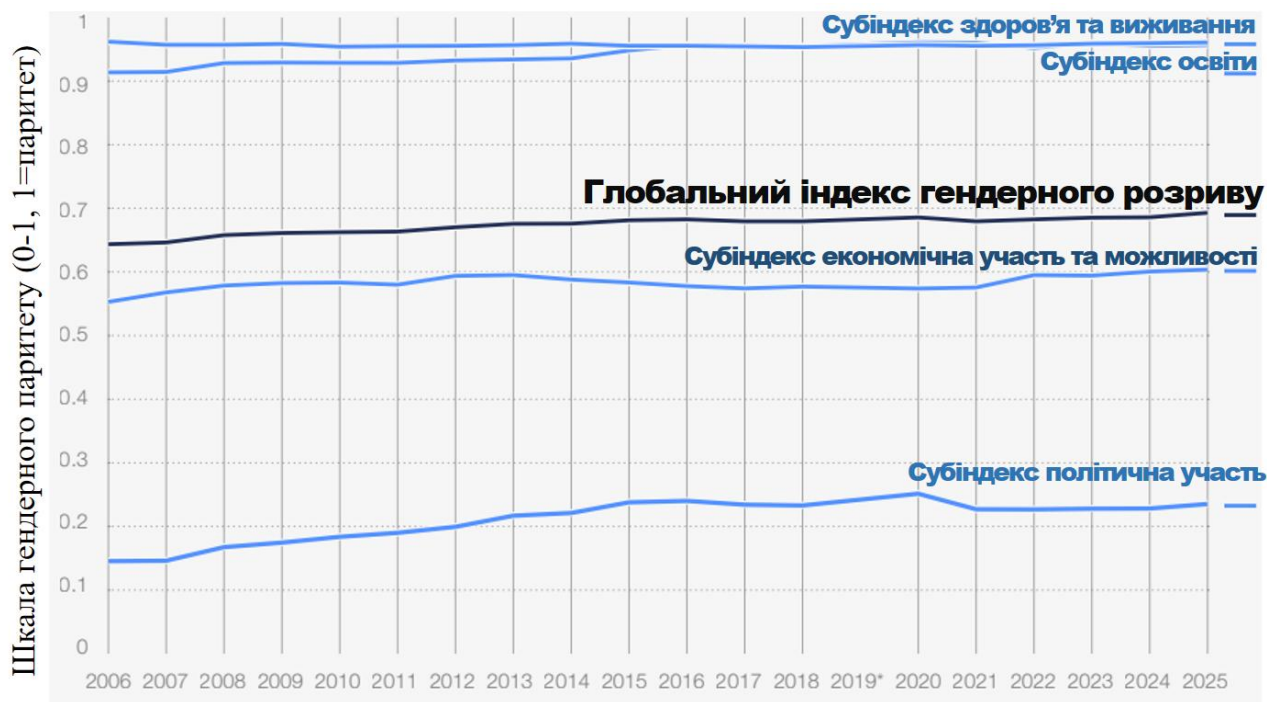

Рисунок Г - Динаміка світових показників Глобального індексу гендерного розриву 2006-2025 рр. [31]

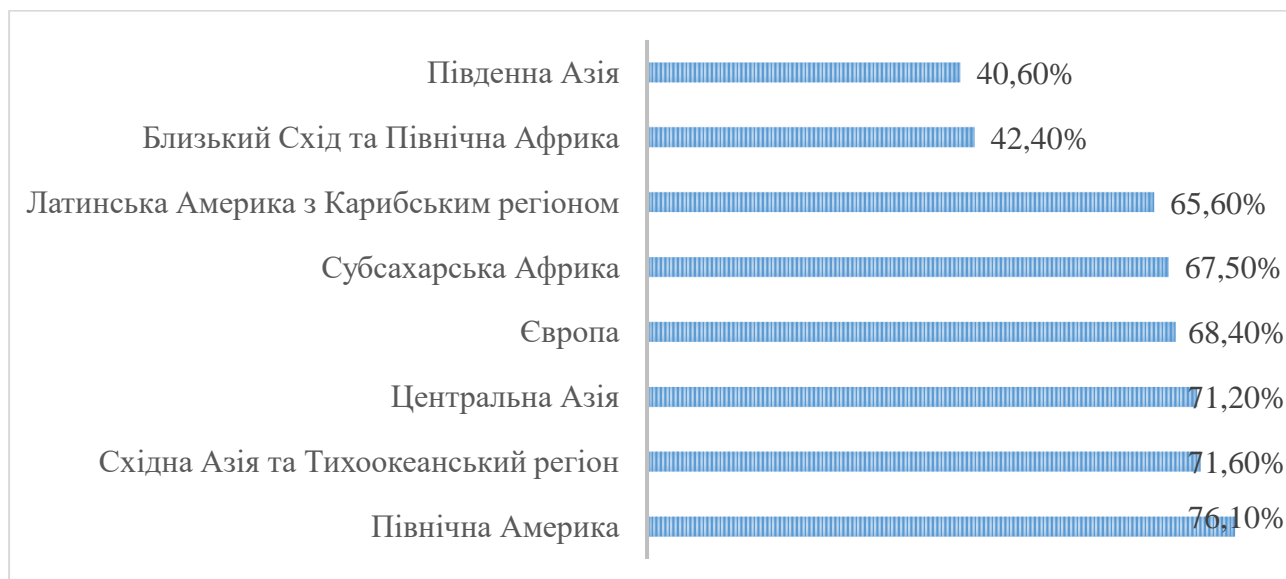

Рисунок Д – Субіндекс економічної участі та можливості за регіонами, %

Джерело: розроблено авторкою на основі [31]

Таблиця Ж – Позичонування України у світовому та європейському контексті за складовими субіндексу економічної участі та можливостей, станом на 2025 рік

Складові субіндексу економічної участі та можливостей	Показники складових субіндексу економічної участі та можливостей			Обрахунок значень складових субіндексу економічної участі та можливостей України		
	Показник світу	Показник Європи	Показник України	Суть показника	Дані	Рішення
Участь у робочій силі	0.679	0.783	0.760	Співвідношення жінок і чоловіків, які працюють або активно шукають роботу.	Жінки: 47,7%, Чоловіки: 62,8% Різниця -15,1%	47,77/62,87 ≈ 0,76
Рівність в оплаті праці	0.646	0.643	0.768	Оцінка рівності зарплат за однакову роботу між жінками і чоловіками	За результатами опитування (немає абсолютних даних)	
Оцінка доходу (заробленого)	0.525	0.616	0.589	Співвідношення середнього доходу жінок до чоловіків, скориговане за купівельною спроможністю	Жінки: \$11,990, Чоловіки: \$20,360 Різниця: - 8,38%	11,990/20,360 ≈ 0,5889
Жінки на керівних посадах	0.431	0.511	0.695	Співвідношення жінок і чоловіків, зайнятих на керівних посадах	Жінки: 41%, Чоловіки: 59% Різниця: -18%	41,0/59,0 ≈ 0,695
Професійні та технічні працівники	0.721	0.959	1.000	Співвідношення жінок і чоловіків, зайнятих на професійних та технічних посадах	Жінки: 61,8%, Чоловіки: 38,4% Різниця: +23,4%	Досягнуто рівності
Субіндекс загальний	0.607	0.684	0.744			

Джерело: розроблено авторкою на основі [31]

Додаток 3

Сектор економіки	2021 р.		2023 р.	
	Частка жінок, %	Частка чоловіків, %	Частка жінок, %	Частка чоловіків, %
Сільське, лісове та рибне господарство	29,0	71,0	28,7	71,3
Промисловість	35,3	64,7	38,6	61,4
Будівництво	19,0	81,0	19,5	80,5
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	56,6	43,4	57,2	42,8
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	33,0	67,0	29,2	70,8
Тимчасове розміщування й організація харчування	67,3	32,7	65,1	34,9
Інформація та телекомунікації	36,7	63,3	36,8	63,2
Фінансова та страхова діяльність	66,1	33,9	63,8	36,2
Операції з нерухомим майном	47,3	52,7	48,2	51,8
Професійна, наукова та технічна діяльність	54,4	45,6	54,2	45,8
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	45,6	54,4	44,8	55,2
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	61,6	38,4	47,1	52,9
Освіта	73,2	26,8	73,8	26,2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	79,7	20,3	79,3	20,7
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	56,9	43,1	57,7	42,3
Інші види економічної діяльності	64,0	36,0	68,1	31,9
Зайняті офіційно загалом	52,7	47,3	49,8	50,2

Рисунок 3 – Гендерна структура зареєстрованих зайнятих жінок та чоловіків, за яких сплачено ЄСВ, у 2021 та 2023 роках, за секторами економіки [33]

Таблиця К – Програми міжнародної співпраці України в межах феміністичної економіки

Назва програми / партнерства	Організація / донор	Основний напрям діяльності
Pro-GE	Рада Європи	Сприяння гендерній рівності
ООН Жінки	ООН	Підтримка жіночих організацій
Партнерство Біарріц	Міжнародна ініціатива	Міжнародні зобов'язання щодо гендерної рівності
EPIC	Міжнародна коаліція	Рівна оплата праці
Група друзів жінок, миру й безпеки	Міжнародна платформа	Адвокація у сфері жінок, миру й безпеки
«Конкурентоспроможна економіка України»	USAID	Гранти для жіночого підприємництва
West Business Hub	ПРООН	Підтримка релокації бізнесів
Western NIS Enterprise Fund та KSE Foundation	Western NIS Enterprise Fund, KSE Foundation	Фінансування обладнання для бізнесу
БФ «Жіночі можливості в Україні»	Єврейська федерація Північної Америки	Масштабування жіночих бізнесів
Women Career Hub	ФН ООН, уряд Великої Британії	Кар'єрні консультації та працевлаштування
ACTED Ukraine та Посольство Канади	ACTED, Посольство Канади	Навчання жінок у сфері ІТ
Reskilling Ukraine	Уряд Швеції	Перекваліфікація жінок
Кампанія «Звісно зможеш»	ООН Жінки, Мінекономіки, уряд Швеції	Інформаційна кампанія проти стереотипів

Джерело: розроблено авторкою на основі [31]

Таблиця Л – Основні виклики розвитку феміністичної економіки в Україні

в умовах повномасштабної війни

Категорія	Виклик	Сутність виклику
Економічні	Зростання гендерного розриву у доходах та оплаті праці	Жінки заробляють на 41,4% менше, ніж чоловіки; розрив збільшився майже удвічі після війни
	Падіння рівня зайнятості жінок та їхньої участі у складі робочої сили	Масова міграція жінок зменшила їх частку у формальному секторі та робочій силі
	Зростання неформальної зайнятості серед жінок	Війна стимулювала перехід жінок у неформальний сектор
	Зростання жіночого безробіття	Безробіття серед жінок зростає швидше, ніж серед чоловіків
Соціальні	Подвійне навантаження доглядової праці	Жінки витрачають більше часу на догляд за дітьми та родиною (56 год/тиждень, до війни 49 год/тиждень)
	Поява нових категорій жінок, які потребують підтримки	Дружини військових, ветеранів та полонених несуть додаткове економічне та доглядове навантаження
	Недостатня соціальна інфраструктура	Брак послуг і підтримки доглядової праці посилює гендерну нерівність
Інституційні	Прихована гендерна упередженість роботодавців	Попит на «чоловічу працю» у воєнних умовах поглиблює структурну асиметрію ринку праці
	Фрагментарність включення гендерного компонента у державну політику	Гендерні аспекти інтегруються вибірково, що знижує ефективність реформ та політик
	Дефіцит політичної волі	Нормативна база існує, але імплементація залишається декларативною та формальною
Статистичні	Проблеми зі збором даних та відсутність моніторингу	Соціологічні дослідження обмежені, системний моніторинг становища жінок відсутній
	Відсутність гендерно дезагрегованої статистики	Держстат призупинив вибіркові обстеження населення, що унеможлиблює аналіз гендерних аспектів доходів і зайнятості
Фінансові	Зсув пріоритетів фінансування	Донорські кошти спрямовуються переважно на гуманітарні потреби, відсуваючи системні реформи та довгострокову політику рівності

Джерело: розроблено авторкою на основі [54]

Короткий звіт подібності

Документ прийнятий

Звіт подібності

Метадані

ДОКУМЕНТ

Заголовок

Розвиток міжнародної співпраці України в межах концепції феміністичної науки

Автор

Вовченко Катерина

Науковий керівник / Експерт

Вінська О.Й.

ІД документу

333209062

ОРГАНІЗАЦІЯ

Назва організації

**Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
КНЕУ**

підрозділ

кафедра європейської економіки і бізнесу

ЗВІТ

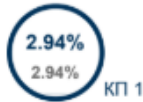
Дата звіту

1/30/2026

Дата редагування

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

25
Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

19017
Кількість слів

152767
Кількість символів

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

**ЗБІРНИК ДОПОВІДЕЙ
92-ї щорічної студентської наукової конференції
«ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ ДЛЯ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ У
ГЛОБАЛЬНІЙ ПАРАДИГМІ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ»**

(17 квітня – 17 травня 2025 р.)

Київ – 2025

УДК 339.9:338.246.88:330.341.1](477)

I-11

Відповідальні за випуск:

Товстенко В.Р. - к.філол. наук, доцент кафедри бізнес-лінгвістики
Вінська О.Й. - к.е.н., доц, доцентка кафедри європейської економіки і бізнесу
Подвойська О.В. – в.о.зав.кафедри, к.філол. наук, доцент кафедри німецької мови
Козачок Т.С. - к.е.н., доцент кафедри міжнародного менеджменту
Лобецька І.М. – ст.викладач кафедри іноземних мов і міжкультурної комунікації
Машина Ю.П. - к.е.н., доцент кафедри міжнародних фінансів
Сандул М.С. - к.е.н., доцент кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу
Солодковський Ю.М. – к.е.н., доцент, декан факультету МЕіМ
Рябець Н.М. - к.е.н., доцент кафедри міжнародного менеджменту
Черницька Т.В. - к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки
Швиданенко О.А. – д.е.н., професор кафедри міжнародної економіки
Небильцова О.В. – к.е.н., професор кафедри міжнародного обліку і аудиту

*Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику.
Автори тез доповідей несуть відповідальність за їхній зміст*

*Рекомендовано до друку
Науково-експертною радою КНЕУ імені Вадима Гетьмана
Протокол № 6 від 19.06.2025 р.*

I-11 Інноваційні рішення для відродження України у парадигмі глобальної конкурентоспроможності: зб. доп. 92-ї щорічної студентської наукової конференції, 17 квітня – 17 травня 2025 р. — [Електронний ресурс]. Київ, КНЕУ, 2025. — 390 с. ISBN 978-966-926-548-7

Збірник тез здобувачів вищої освіти факультету міжнародної економіки і менеджменту укладено за підсумками їх досліджень, представлених на науковій конференції КНЕУ 17 квітня – 17 травня 2025 р. Доповіді здобувачів присвячено інноваційним рішенням для відродження України у глобальній парадигмі конкурентоспроможності.

УДК 339.9:338.246.88:330.341.1](477)

*Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу КНЕУ забороняється*

ISBN 978-966-926-548-7

© КНЕУ, 2025

Роль процесів злиття та поглинання у відновленні українських підприємств у повоєнний період	
<i>Галань Софія Андріївна</i>	55
Фінансові відносини у зоні євро як модель для розвитку фінансової системи України в умовах післявоєнного відновлення	
<i>Бези'ятчук Жанна Іванівна</i>	58
Перспективи залучення інвестицій з арабських країн для відбудови України	
<i>Баранова Уляна Валеріївна</i>	61
Економічна емансипація жінок в ЄС	
<i>Гапченко Владислав Олександрович</i>	63
Стратегічні напрями розвитку креативної індустрії в розвинених країнах світу	
<i>Скоморовська Анастасія Ігорівна</i>	65
Перспективи та виклики розвитку глобального енергетичного ринку	
<i>Цикало Анастасія Андріївна</i>	66
Оцінка конкурентних переваг та викликів для товарного експорту України до ЄС	
<i>Рижченко Анна Михайлівна</i>	70
Особливості функціонування банківської системи України в умовах європейської інтеграції	
<i>Сердюкова Єлена Сергіївна</i>	72
Галузева та географічна структура прямих іноземних інвестицій у Китаї	
<i>Вовченко Катерина Олександрівна</i>	75
Сприяння гендерній рівності як інструмент економічного прогресу в розвинених країнах	
<i>Горшков Денис Олегович</i>	78
Оборонні інновації як стратегічний чинник формування міжнародної конкурентоспроможності економіки України у повоєнний період	
<i>Полуянова Анастасія Максимівна</i>	82
Трансформація енергетичного сектору ЄС у контексті забезпечення міжнародної конкурентоспроможності	
<i>Потанчук Юрій Юрійович</i>	84
Особливості економічного співробітництва України з Польщею в умовах глобальної нестабільності	
<i>Хітрова Анастасія Олексіївна</i>	87
Сталий розвиток як основа національної політики відбудови України	
<i>Бородій Діана Євгенівна</i>	89
Інтернаціоналізація управлінських кадрів в Україні: потенціал для післявоєнної трансформації	
<i>Загоруйко Дмитро Вадимович</i>	92
Перспективи розвитку міжнародного туризму в Україні у повоєнний період	
<i>Мазуренко Валентина Русланівна</i>	95
Інтеграція українського ОПК у світовий ринок військової продукції: виклики та можливості	
<i>Павленко Нікіта Сергійович</i>	98
Інвестиційне співробітництво України з країнами-членами ЄС	
<i>Рябчик Юлія Володимирівна</i>	101
Інноваційні моделі розвитку провідних країн світу	
<i>Галата Олександра Олегівна</i>	103
Перспективи підвищення міжнародної конкурентоспроможності харчової промисловості в Україні	
<i>Зайка Вероніка Вячеславівна</i>	105
Бізнес-стратегії міжнародних фармацевтичних корпорацій: баланс між глобальним баченням і локальною адаптацією	
<i>Кибенко Олесь Олександрівна</i>	106
Інтеграція високотехнологічного сектора України в світову економіку	
<i>Волощук Катерина Романівна</i>	109

зміни – збільшення інвестицій у високі технології та розширення географії ПІІ. Очікується, що в міру покращення світової кон'юнктури та реалізації нових ініціатив (таких як вступ у силу угоди RCEP для азійських інвесторів) Китай продовжить утримувати значні обсяги ПІІ, а його галузева та регіональна структура інвестицій стане ще більш збалансованою та орієнтованою на якісний розвиток економіки.

Список використаних джерел

1. China's FDI Inflows Hits Record High in 2021, 14.9% Surge Over 2020. *China Briefing News*. URL: <https://www.china-briefing.com/news/chinas-fdi-record-high-2021-global-fdi-rebound-services-high-tech-industry/#:~:text=FDI%20jump%20into%20the%20service,tech%20sectors>.
2. China's FDI Trends 2023: Sources, Destinations, and Key Sectors. *China Briefing News*. URL: <https://www.china-briefing.com/news/chinas-fdi-trends-sources-destinations-and-key-sectors-2022/#:~:text=Finance>.
3. China's FDI Trends 2024: Key Sources, Destinations, and Sectors. *China Briefing News*. URL: <https://www.china-briefing.com/news/chinas-fdi-trends-2024-key-sources-destinations-and-sectors/#:~:text=Province>.
4. Foreign investment in China - Santandertrade.com. *Santander Trade*. URL: <https://santandertrade.com/en/portal/establish-overseas/china/foreign-investment#:~:text=According%20to%20the%20World%20Investment%20Report,Taiwan>.
5. Statistical Bulletin of FDI in China. *Ministry of Commerce of the People's Republic of China*. URL: <https://fdi.mofcom.gov.cn/resource/pdf/2024/03/14/564085296c88430c98e426696f3751e1.pdf#:~:text=In%202022,%20FDI%20mainly%20flowed,See%20Appendix%203%20for%20details>.
Ministry of commerce people's republic of China. URL: <https://english.mofcom.gov.cn/>

Вовченко К.О.

*«Міжнародні економічні відносини», 5 курс
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

Науковий керівник - к.е.н., доцентка кафедри європейської економіки і бізнесу Віньська О. Й.

СПРИЯННЯ ГЕНДЕРНІЙ РІВНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОГРЕСУ В РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ

Справедливий і безпечний світ є основною метою визначеною Цілями сталого розвитку ООН [1]. Сприяння гендерній рівності посідає важливе місце серед цих цілей і виступає показником суспільної зрілості, раціонального використання ресурсів, інноваційності, справедливості, соціальної згуртованості та гармонійного співіснування. Гендерна рівність є не лише етичним стандартом, але й практичним механізмом, що забезпечує ефективне функціонування та розвиток суспільства і держави. Досвід розвинених країн підтверджує, що сприяння гендерній рівності є стратегічним фактором економічного зростання.

Гендерна рівність має значний вплив на формування рівня щастя в суспільстві. У країнах, де гендерна рівність є пріоритетним напрямом політики, громадяни мають вищий рівень задоволеності життям [2]. Це пояснюється тим, що рівність створює сприятливе середовище, у якому кожен має можливість реалізувати свій потенціал без страху, осуду чи дискримінації. Вільний вибір соціальних ролей та повага до різних форм самовираження сприяють розвитку гармонійного, активного суспільства. Ці чинники у свою чергу сприяють зростанню продуктивності праці; зниженню рівню стресу та покращенню загального стану здоров'я населення, що зменшує витрати на охорону здоров'я та підвищує загальну працездатність населення. Окрім того, забезпечення рівних можливостей сприяє зростанню інноваційного потенціалу, адже самовираження стимулює творчість та інновації; розвитку нових технологій та бізнес-моделей, адже громадяни, мають можливість реалізувати свої ідеї без страху та осуду; забезпеченню соціальної стабільності, що знижує витрати на

врегулювання конфліктів і боротьбу з насильством; залученню інвестицій і розвитку бізнесу тощо.

Результати досліджень свідчать про корисність сприяння гендерній рівності. Гендерна нерівність спричиняє нераціональне використання економічного потенціалу, обмежуючи залученість населення до трудової діяльності та знижуючи рівень валового внутрішнього продукту (ВВП) країни. Дослідження Міжнародного валютного фонду підтверджують, що збільшення участі жінок у робочій силі сприяє зростанню ВВП країни [2]. Зокрема, Швеція демонструє ефективність політики гендерної рівності - економіка країни процвітає завдяки активному залученню жінок до різних сфер. Економічні показники свідчать, що якщо частка працездатних жінок у світовому масштабі досягла б рівня 80 %, як у Швеції, глобальний ВВП збільшився б на 6 трлн доларів. Аналогічні розрахунки показують, що досягнення такого рівня рівності в Україні могло б призвести до зростання ВВП країни на 9%. [1]. Крім того, розвинуті суспільства демонструють нижчий рівень бідності, оскільки рівний доступ до освіти та працевлаштування дозволяє більшій кількості громадян досягати фінансової незалежності [2]. Гендерна рівність також сприяє підвищенню частки людського капіталу, що позитивно впливає на загальний економічний прогрес та зростання національного багатства.

Попри значні зусилля у сприянні гендерної рівності, суспільство досі стикається з низкою бар'єрів, що перешкоджають її впровадженню. Від жінок часто не приймають ініціативність, активну участь в робочих процесах і дискусіях, не сприймають їх як рівних колег та лідерок. У багатьох суспільствах зберігаються усталені стереотипи, що зводять жіночу роль до підлеглої позиції, формуючи упередження щодо їхньої нібито недостатньої ефективності, обмеженості управлінських навичок та неспроможності якісно виконувати лідерські завдання. Відповідно такі обмеження створюють значний соціальний та економічний дисбаланс - жінки, які прагнуть професійного зростання нерідко стикаються з нерозумінням і осудом, що стримує їхні кар'єрні можливості. Недостатній рівень підтримки культури жіночого лідерства та підприємництва, гендерні упередження у корпоративній культурі, а також неналежне управління кадровим потенціалом стають системними бар'єрами для жінок, які прагнуть займати керівні посади. Їхні амбіції часто інтерпретуються як відмова від "традиційного призначення". Гендерні стереотипи завдають шкоди не лише жінкам, але й чоловікам, які бажають долучитися до виховання дітей чи розподілу побутових обов'язків. Обмеження свободи вибору та реалізації професійного потенціалу кожної людини гальмує суспільний розвиток та економічне зростання, позбавляючи державу можливості максимально використати ресурси і здібності кожного/кожної.

Ще одним негативним наслідком гендерної нерівності є обмеження існуючого інтелектуального та трудового потенціалу. У професійній діяльності нерідко відбувається оцінювання працівників/працівниць не за їхніми компетенціями та навичками, а за ознакою статі, що призводить до узагальнень і заниження професійної цінності. Зокрема, коли жінка обирає стереотипно усталену чоловічу спеціальність, вона зіштовхується з упередженим ставленням, недостатньою увагою з боку викладачів чи керівників, а також проявами недовіри до її професійної придатності, що призводить до блокування її потенціалу. До того ж, у такому випадку, не враховується гендерно стереотипне формування суспільних установок з дитинства, які впливають на вибір професійної траєкторії – через які значна частина жінок навіть не розглядає можливість здобуття освіти у сферах, що вважаються «нетиповими» для їхньої статі. Аналогічна ситуація виникає і у випадку чоловіків, які прагнуть працювати в професіях, традиційно асоційованих із жінками. Таким чином, суспільство штучно обмежує професійні можливості представників обох статей, що є не лише дискримінаційним, а й економічно недоцільним. Люди, які не мають змоги комфортно реалізувати свій потенціал у вибраній сфері, втрачають мотивацію, що негативно позначається на продуктивності праці та загальному економічному розвитку. Ця проблема набуває особливої актуальності в умовах дефіциту кадрів, спричиненого війною в Україні: жінки дедалі частіше заміщують на ринку праці чоловіків. Першочерговим завданням задля адаптації ринку праці до екстремальних

умов є створення сприятливих умов для всіх кваліфікованих та мотивованих працівників, незалежно від їхньої статі.

Відсутність належного пристосування до сучасних потреб ринку праці закріплює існування явища «невидимості жінок» у професійній сфері, що зводиться до їхньої фактичної асиміляції з чоловіками, а також до знецінення їхнього внеску у суспільний та економічний розвиток. Одним із проявів цього явища є системне заниження значущості професійних досягнень жінок. Зокрема, нерідко трапляються випадки, коли жінки виконують аналогічні завдання, що й чоловіки, однак їхні посади формально визначаються на нижчому рівні. Крім того, існує практика примусового призначення жінок на менш відповідальні посади, попри їхню кваліфікацію та професійні амбіції. Умови праці також залишаються недостатньо адаптованими до потреб жінок, особливо в професіях, що традиційно вважаються чоловічими - це стосується як організації робочого простору, так і внутрішніх процесів, що формують трудове середовище. Всі ці фактори демотивують і не викликають стимулу для кар'єрного та професійного зростання – що є несприятливим не лише для професійного розвитку індивіда, а й для суспільного та економічного прогресів загалом.

Країни Європейського Союзу також стикаються зі зниженням народжуваності та нестачею робочої сили, що обумовлює необхідність реалізації політики гендерної рівності не лише як соціального, а й як економічного пріоритету. Для ефективного використання кадрового потенціалу в ЄС запроваджуються системні заходи, спрямовані на усунення структурних бар'єрів та забезпечення рівних можливостей на ринку праці. Таким чином, для забезпечення рівного представництва у корпоративному управлінні Нідерланди, Італія та Франція застосовують гендерні квоти, які регламентують мінімальну частку жінок у керівних органах компаній та державних установ. Ще одним механізмом є гендерно-нейтральні системи оцінки роботи у Швеції, Литві та Португалії, що спрямовані на усунення упередженого підходу до формування посадових окладів і створення рівних умов для професійного розвитку. Деякі країни ЄС, зокрема Франція, Італія, Португалія та Велика Британія, запровадили обов'язкове щорічне звітування роботодавців щодо рівності оплати праці, що передбачає надання офіційних звітів про гендерний баланс у системі зарплат [3].

З метою сприяння гендерній рівності, а саме застосування практик для задоволення та врахування потреб жінок та чоловіків різних вікових і соціальних груп під час розподілу та використання бюджетних коштів, більш ніж 80 країн, включно з Україною (завдяки співпраці з Швецією, Австрією та автономією Андалусією) [4], впроваджують гендерно орієнтований підхід. Згідно з визначенням Організації Об'єднаних Націй, інтеграція гендерного підходу – це процес оцінювання впливу стратегічних заходів, законодавства та програм на жінок і чоловіків у всіх сферах та на всіх рівнях. Підхід передбачає врахування їхніх інтересів та досвіду під час розроблення, реалізації та оцінювання політики, щоб забезпечити рівні можливості та вигоди для обох статей. Таким чином, впровадження гендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес спрямовано на підвищення якості державної політики, програм та заходів, а також забезпечення більш ефективного розподілу ресурсів[5].

Гендерна нерівність є перешкодою для економічного зростання та соціального прогресу. Основним чинником забезпечення гендерної рівності на ринку праці є глибоко вкорінені стереотипні уявлення про трудові ролі жінок і чоловіків. Подолання цих обмежень та створення умов ненав'язаного вибору професійного шляху сприятиме економічного розвитку, збільшенню частки зайнятих і загального підвищення добробуту суспільства. Досягнення гендерної рівності — це складний і багатовимірний процес, адже забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків має бути інтегрованим у всі сфери життя [5]. Незважаючи на те, що повної рівності досягти неможливо, її максимальне скорочення є не лише питанням справедливості, а й важливим кроком до ефективного використання робочої сили, що сприятиме економічному зростанню України та її інклюзивному відновленню [6] післявоєнних потрясінь. Подолання неосвіченості та впровадження інклюзивних підходів у суспільному та економічному житті дозволить суспільству повною мірою реалізувати свій кадровий потенціал, забезпечивши стабільний розвиток і адаптацію до нових викликів. Це

також питання виживання, адже сучасна економіка та суспільство повинні змінюватися відповідно до умов та вимог часу. Сприяння гендерній рівності в Україні — це необхідний крок для забезпечення спроможності та прогресу держави.

Література

1. Сніжинська М. Гендерна рівність - запорука успішного та сталого бізнесу. Справедливість для чоловіків і жінок – серед пріоритетів у сучасного бізнесу. Апостроф. 2021. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/business/2021-07-19/gendernoe-ravenstvo---zalog-uspeshnogo-i-ustoychivogo-biznesa/40808>
 2. Гендерна рівність це шлях до справедливого світу. Green Welfare. 2025. URL: <https://welfare.green/genderna-rivnist-ce-shlyakh-do-spravedlivogo-svitu/>
 3. Best practices in EU countries. EU countries engage in fighting the gender pay gap on the national level.. European Commission. 2019. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/equal-pay/best-practices-eu-countries_en
 4. GENDERRESPONSIVE BUDGETING PROJECT IN UKRAINE: Results and Reflections. GRB project. URL: <https://genderburo.info/wp-content/uploads/2021/03/grb-result-book-final-002-1.pdf>
 5. ГЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ. Іваніна Т. та ін. ; Міністерство фінансів України. Київ, 2020. URL: <https://genderburo.info/wp-content/uploads/2021/02/d09fd0a0d090d09ad0a2d098d0a7d09dd098d099-d09fd086d094d0a0d0a3d0a7d09dd098d09a-d093d095d09dd094d095d0a0d09dd09e-d09cd0a0d086d084d09dd0a2d09ed092d090d09dd098d099-d09fd086d094d0a5d086d094-.pdf>
- Сахарук О. Чи справді в українській армії немає статі?. Жінки – це 50% успіху України. 2024. URL: <https://50vidsotki.v.org.ua/chy-spravdi-v-ukrayinskij-armiyi-nemaye-stati/>

Горілов Денис Олександрович

*«Міжнародні економічні відносини», 5 курс
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

Науковий керівник – доцент кафедри європейської інтеграції Леценко Катерина Андріївна

ОБОРОННІ ІННОВАЦІЇ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Початок повномасштабної війни росії проти України у 2022 році показав, що розвиток технологій та їх поширеність серед усього населення дозволяє стримувати натиск переважаючих сил противника та вижити в умовах асиметричної війни. Оборонні інновації завжди були рушієм безпеки держави та її майбутнього, а прозора система розвитку бізнесу та захист інтелектуальної власності лише пришвидшує темп розвитку виробів та рішень, які можна експортувати.

Безпілотні системи стали новою зброєю, яка несе ще більшу небезпеку – такі засоби є дешевими відносно поширеним видам ураження, більш точними, ефективно поєднуються зі штучним інтелектом та потребують меншої кількості ресурсів і ланцюгів постачання для виробництва.

Станом на 2025 рік, український оборонний сектор докорінно змінився — він налічує більше 600 компаній та 300 тисяч працівників, з яких 40 є іноземними та функціонують всередині країни [1]. Український ОПК має міцну основу з державних та приватних

Наукове видання

**«ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ ДЛЯ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ
У ПАРАДИГМІ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ»**

**ЗБІРНИК ДОПОВІДЕЙ
92-ї щорічної студентської наукової конференції**

(17 квітня – 17 травня 2025 р.)

Видано в авторській редакції

Підп. до друку 19.06.2025. Формат 60×84/8.
Друк. арк. 16,25. Зам. 25-5929

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
03680, м. Київ, проспект Берестейський, 54/1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, № 235 від 07.11.2000)

E-mail: litera@kneu.edu.ua